

This project is funded by
the European Union

«ЗАБОНИ АДОВАТ»

дар расонаҳои муосир
ва фазои иртиботӣ

Дастури таълимӣ-методӣ барои
устодони донишгоҳҳо

Бишкек
2021

"Забони адоват" дар расонаҳои муосир ва фазои иртиботӣ

Дастури таълимӣ-методӣ
барои устодони донишгоҳҳо

Бишкек
2021

Воронина Е.А., Токтогулова Э., Эржан Кайыпов. "Забони адоват" дар расонаҳои муосир ва фазои иртиботӣ: Дастури таълимӣ-методӣ барои устодони донишгоҳҳо. – Бишкек: БҶ "Маркази дастгирии ВАО", 2021. – 136 с.

Дастури таълимӣ – методии "Забони адоват" дар расонаҳои муосир ва фазои иртиботӣ барои устодони донишгоҳҳои Ҷумҳурии Қирғизистон, Ҷумҳурии Қазоқистон, Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон таҳия шудааст.

Дастур аз ҷониби Гурӯҳи кории лоиҳа омода шудааст: Маркази дастгирии ВАО (Ҷумҳурии Қирғизистон), БҶ "Маркази байналмилалӣ рӯзноманигорӣ MediaNet" (Ҷумҳурии Қазоқистон), ТҶ "Маркази рушди рӯзноманигорӣ муосири Ҷумҳурии Ўзбекистон", ташкилоти ҷамъиятии "Гурдофарид" (Ҷумҳурии Тоҷикистон) – бо иштироки ERIM (Equal Rights & Independent Media, Фаронса) дар асоси қонунгузори миллии чор кишвари минтақа.

Гурӯҳи муаллифони дастури таълимӣ-методӣ аз ҳисоби мутахассисони соҳаи расона, ҳуқуқи инсон ва методикаи таълим таъсис гардидааст.

Дастури таълимӣ-методии "Забони адоват" дар расонаҳои муосир ва фазои иртиботӣ ба устодони донишгоҳҳо, ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ, ки бо таблиғи маърифати шаҳрвандӣ, саводи расонаӣ ва иттилоотӣ машғуланд, инчунин ба ҳамаи шахсони алоқаманд ба рушди ин соҳа муроҷиат карда мешавад.

Дастури мазкур бо дастгирии молиявии Иттиҳоди Аврупо омода шудааст. Маводҳои истифодашуда мумкин, ки нуқтаи назар расмӣ Иттиҳоди Аврупо инъикос накунад.

Гурӯҳи лоиҳа

Елена Воронина — роҳбари методӣ-мавзӯии гурӯҳи муаллифон, ҳамоҳангсози лоиҳа (Ҷумҳурии Қирғизистон)

Айчурек Усупбаева. Бунёди "Маркази дастгирии ВАО (Ҷумҳурии Қирғизистон)

Майра Зейнилова. ERIM (Equal Rights & Independent Media, Фаронса)

Алена Кошкина. Маркази байналмилалӣ рӯзноманигорӣ MediaNet (Ҷумҳурии Қазоқистон)

Саида Сулайманова. Ташкилоти ҷамъиятии "Маркази рушди рӯзноманигорӣ муосири Ҷумҳурии Ўзбекистон"

Раҳбар Мачидова. Ташкилоти ҷамъиятии "Гурдофарид" (Ҷумҳурии Тоҷикистон)

МУНДАРИҶА

Аз муҳаррир	4
Машғулияти 1.	9
Мавзӯи 1. "Забони адоват": шаклҳо, аломатҳо, таснифот, мафҳумҳои асосӣ	
Машғулияти 2.	35
Мавзӯи 2. Озодии суҳан vs "забони адоват"	
Машғулияти 3.	53
Мавзӯи 3. "Забони адоват" дар заминаи ҳуқуқи миллӣ ва байналмилалӣ. Таъбиз дар гуфтугӯи ҷамъиятӣ ва ҳуқуқ ба озодии фикр ва баёни озодонаи онҳо	
Машғулияти 4.	65
Мавзӯи 4. "Забони адоват" дар расонаҳои муосири анъанавӣ ва нав дар кишварҳои Осиёи Марказӣ	
Машғулияти 5.	89
Мавзӯи 5. Объекти "забони адоват". Хусусиятҳои муҳофизатшуд	
Машғулияти 6.	99
Мавзӯи 6. Пешгирии истифодаи "забони адоват": методҳо ва абзорҳо	
Замима	
Замимаи 1. Санҷишҳои газариявӣ	115
Замимаи 2. Далелҳои ҷолиб	125
Замимаи 3. Вожаномаи таълими интерактивӣ	134

АЗ МУҲАРРИР

Дастури таълимӣ-методи «Забони адоват» дар расонаҳои муосир ва фазои иртиботӣ" (*минбаъд "Забони адоват" номида мешавад*) барои устодони донишгоҳҳои Ҷумҳурии Қирғизистон, Ҷумҳурии Қазоқистон, Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон таҳия шудааст.

Ҳадафи курси «Забони адоват» мусоидат ба баланд гардонидани маърифати шаҳрвандии донишҷӯён тавассути рушди малақаҳои саводи расонаӣ ва иттилоотӣ (*минбаъд СРИ номида мешавад*), тафаккури интиқодӣ мебошад. Рушди ин малақаҳо дар байни ҷавонон ба дарки ҳамаҷонибаи мазмуни иттилоот, ташаккули қобилияти фарқ кардани иттилооти қалбаки, дуруғ аз ҳақиқат ва далелҳо, даст кашидан аз истифодаи забони адоват ва роҳ надодан ба ҳамлаҳои гуногуни иттилоотӣ ҳам дар фазои онлайн ва ҳам дар ҳаёти ҳаррӯза мусоидат хоҳад кард.

Шароити ҷаҳони муосир аз системаи таҳсилоти олии талаб менамояд, ки мутахассиси варзидаеро омода кунад, ки дорои малақаҳои саводи расонаӣ ва иттилоотӣ, фарҳанги рафтор ва муошират бошад.

Дастури таълимӣ-методи «Забони адоват» барои кӯмак расонидан ба устодони донишгоҳҳо дар татбиқи мавзӯҳои марбут ба истифодаи «забони адоват» дар курси таълимӣ

ва интихоби усулҳои мувофиқ ва равишҳои баргузори он дар доираи фанҳои умумӣ таҳия шудааст.

Таҳиягарони ин дастур истифодаи усулҳои интерактиви таълимро, ки ба ҳадафҳо ва вазифаҳои курс, инчунин хусусиятҳои таълими ҷавонон мувофиқанд, пешниҳод мекунанд. Илова бар ин, методикаи пешниҳодшуда ҳангоми гузаронидани машғулиятҳои онлайн дар муҳити таҳсилоти фосилавӣ муносиб аст.

Таълими интерактивӣ ё худомӯзи ҷалби донишҷӯён ва омӯзгорро дар раванди ҷустуҷӯи муштаракӣ посух ба саволҳои муайян фаро мегирад. Аз омӯзгор даъват карда мешавад, ки ин методикаро ҳам дар маърузаҳо ва ҳам дар семинарҳо мақсаднок истифода барад.

Ҳангоми таҳияи машғулиятҳои муаллифӣ на ба ҷузъи назариявӣ, балки бештар ба ҷузъи амалии ин курс диққат медиҳанд. Тавсеъаи маҳоратҳо ва тавоноҳои амалӣ вазифаи аслии ӯст. Барои ташкили омӯзиши бомуваффақият дар курси «Забони адоват», тавсия дода мешавад, ки устодони донишгоҳҳо ва ҳар касе, ки ин маводро истифода мебаранд, чунин усулҳои ёридиҳандаи таълимро корбаст кунанд:

— фароҳам овардани муҳити интерактиви боэҳтиромона (мавзӯи курс

ва амалигардони он дар замони имрӯза ва ҳузури фаъоли ҷавонон дар фазои онлайн ба назар гирифта мешаванд);

- мушкилсозии масъалаҳои курсӣ тавассути призмаи таҷрибаи шахсии муоширати донишҷӯён дар Интернет, ҳамчунин дар муоширати ғайрифабол;
- ҳалли масъалаҳои воқеӣ, ки донишҷӯ ҳангоми муошират дар Интернет вомехӯрад, вақте ки ӯ бо "забони адоват", "забони бадбинона" дар робита бо худ, нисбат ба қавмияти худ, ба ақидаи худ ва ғ. дучор мешавад.

Аз ин ҷост, ки дар таркиби машғулиятҳои усулҳои муколамавии таълим мавҷуданд: саволҳо ба шунавандагон, муҳокимаи қазияҳо аз таҷрибаи кишварҳои Осиёи Марказӣ, кор дар кортҳо бо намунаҳои матнҳо аз кинофилмҳо, ВАО, изҳороти сиёсатмадорон, ки «забони адоват»-ро истифода мебаранд.

Бо назардошти он, ки равишҳои номбаршуда ба таълими донишҷӯёнро метавон ҳамчун як навоарӣ дар системаи таҳсилоти олии баррасӣ кард, муаллифони дастури таълимӣ-методӣ тавсифи усулҳои пешниҳодшуда барои гузаронидани машғулиятҳои дар вожаноме ба сифати замима ба шакли мухтасар зарур донистанд. Аммо мо танҳо бо ҷамъоварии усулҳои

интерактиви хурд ва на чандон мураккабе, ки онро дар муддати барои як машғулият ҷудо кардашуда зуд ва ба осонӣ татбиқ кардан мумкин аст, маҳдуд шудем. Шумо метавонед тавсифи ин усулҳоро дар дигар дастурҳои таълимӣ пайдо кунед, аммо аксарияти онҳо равишҳои умумиро тавсиф мекунад ва истифодаи онҳоро танҳо дар ҳолатҳои таълимӣ баррасӣ мекунад. Муаллифони дастури таълимӣ-методӣ ҳам мавзӯи курс ва ҳам таҷрибаи шахсии худро дар таълим ва гузаронидани тренингҳо ба назар гирифтаанд. Дар байни методҳои пешниҳодшуда усулҳои интерактиви муаллифӣ мавҷуданд, ки ба хусусиятҳои мавзӯ, ҳадаф ва вазифаҳои курс мутобиқ карда шудаанд.

Мавод барои машғулиятҳои курс дар асоси таҷрибаи маҳаллӣ ва байналмилалӣ таҳия шудааст. Ба маводи мониторинги мунтазами расона оид ба забони адоват дар ВАО ва шабакаҳои иҷтимоӣ дар Ҷумҳурии Қирғизистон, Ҷумҳурии Қазоқистон, Ҷумҳурии Ўзбекистон ва Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар доираи лоиҳаи ВРҶСА дар давраи апрел - сентябри соли 2020 диққати махсус дода шуд.

Вижагиҳои сохтори курс

Курси "Забони адоват" аз шаш машғулият иборат аст. Ҳамаи машғулиятҳои сохтори ягона доранд, ки аз чузъҳои зерин иборатанд:

- мавзӯ ва зермавзӯ;
- ҳамгирии фанҳо;
- ҳадафҳои машғулият (номбар кардани салоҳиятҳои ташаккулёбанда);
- вақт (миқдори соатҳо);
- усулҳои гузаронидани машғулият;
- усулҳои баҳодихии дониш ва малака;
- нақшаи машғулият (бо машқҳои амалӣ ва тавсияҳо барои омӯзгор, тренер);
- баррасии иттилоот (ҳадди ақали назариявӣ);
- мафҳумҳои асосӣ;
- сарчашмаҳои зарурӣ;
- маводи иловагӣ
- рӯйхати манбаҳои асосӣ.

Ҳамгирии фанҳо

Муаллифон фанҳои таълимиро номбар кардаанд, ки дар онҳо омӯзгор метавонад ҳамгирӣ кунад, мавзӯҳо ё курси фанҳои "Забони адоват"-ро дарбар гирад.

Ҳадафҳои машғулият

Ҳар як машғулияти курс ба ташаккули қобилияти маърифатӣ, иҷтимоӣ-эмотсионалӣ ва рафтори донишҷӯён равона карда шудааст. Бар ин асос, ҳар як машғулият се ҳадаф дорад.

1. *Ҳадафи когнитивӣ* — ин дониш, фаҳмиш ва дарки танқиди рӯйдодҳо, ҳолатҳо, равандҳо, падидаҳо; робита ва вобастагии байни онҳо; саводи расонаӣ ва иттилоотии (СРИ) донишомӯзон; ин қобилияти интиқодӣ, таҳлил ва арзёбии иттилоот мебошад.
2. *Ҳадафи иҷтимоӣ-эмотсионалӣ*, ин ҳиссиёт, кайфият, эҳсосот мебошад; ин қобилияти ҳамдардӣ, ҳис кардан, дарк кардани беадолатӣ дар муоширати ғайрифаъол; дарк намудани арзишҳои умуминсонӣ; гуногунрангӣ, шахсияти ҳар як иштирокчи муоширатро эҳтиром кунед, таъбиз накунад, дигаронро дар муошират наранҷонед.
3. *Ҳадафи рафтор* — ин қабули қарорҳо; тағйир додани маданияти рафтор, аз ҷумла дар фазои ғайрифаъол (онлайн); ин як фаъолияти масъулиятнок, иртиботи масъул, аз ҷумла дар Интернет аст.

Вақти гузаронидани машғулият

Бо назардошти он, ки дастури таълимӣ-методӣ барои омӯзгорони донишгоҳҳо таҳия шудааст, вақти воқеии академии як машғулият 1 соату 20 дақиқа ҳам барои маъруза ва ҳам барои семинар интихоб карда шуд.

Усулҳои гузаронидан

Муаллифон усулҳои таълимиро номбар кардаанд, ки дар давоми ин ё он машғулияти курс истифода бурдан мумкин аст.

Усулҳои арзёбӣ

Дар ин ҷо усулҳои баҳодиҳии дониш ва малақаҳои бадастомадаи донишҷӯён, ки омӯзгор метавонад онҳоро ҳангоми машғулиятҳо (дар оғоз, сари вақт ва баъд аз он) барои ин курс истифода барад.

Нақшаи машғулият

Машғулияти имрӯза бо истифода аз усулҳои интерактивӣ дар аксари донишгоҳҳо тибқи нақша иборат аз чор марҳила сохта шудааст, ки истифодаи усулҳои интерактивиро дар ҳар кадоме дар бар мегирад. Ҳангоми тавсифи ин ё он марҳилаи машғулият ба омӯзгор ҳангоми баёни мавзӯи машғулият ба ҷӣ диққат додан лозим аст, дар кадом масъалаҳо, амалҳо бояд таъкид кард тавсияҳо дода мешавад.

Мафҳумҳои асосӣ

Мафҳумҳои асосие, ки мавзӯи машғулиятро ҳамоҳанг мекунад, зикр карда шудаанд.

Сарчашмаҳои зарурӣ

Сарчашмаҳо номбар карда мешаванд, ки ҳам барои омӯзгор ва ҳам барои донишҷӯ дар давоми машғулият заруранд.

Марҳилаҳои машғулият

1. Ибтидо. Ҳадафи марҳилаи якуми машғулият таҷдиди таҷрибаи донишҷӯён, ҷамъоварии дониш ва

ғояҳои онҳо дар мавзӯи машғулият мебошад. Омӯзгор ба воситаи ин ё он усули таълимие, ки ӯ дар ин марҳила истифода кардааст, метавонад сатҳи дониши хонандагонро бубинад ва фаҳмад, ки ҷӣ гуна минбаъд кор кардан лозим аст, дар сохтори машғулият чиро бояд тағйир дод, ба ҷӣ диққати бештар додан лозим аст ва ғ. Истифодаи на танҳо усули лексия, балки усули амалӣ дар шакли машқҳои гуногун тавсия дода мешавад.

2. Кор бо иттилоот. Дар марҳилаи дуюм, донишомӯзон дар шакли интерактивӣ бо маводи пешниҳодшуда кор мекунад: бо пораҳои матнҳои расонавӣ, иҷрои машқҳо ва ғ.

3. Амал намо. Дар марҳилаи сеюм, яке аз ҳадафҳои муҳими курс - рафторӣ амалӣ карда мешавад. Донишомӯзон дар ин марҳилаи машғулият таҷрибаи шахсии мулоқот бо ин ё он зӯҳуроти "забони адоват", рафтори ғайриахлоқӣ дар шабақаҳои иҷтимоиро аз рӯи қавмият, мазҳаб ва ғайра муҳокима мекунад.

4. Хулосабарорӣ. Дар марҳилаи чоруми машғулият хулоса бароварда мешавад, хулосаҳо таҳия карда мешаванд, натиҷаҳо ҷамъбастан карда мешаванд, оиди маълумоти гирифташуда, корҳои анҷомдода мубодилаи афкор ва таассурот сураат мегирад.

Шарҳи иттилоот

Баррасии иттилоотӣ бояд ҳамчун ҳади ақали назариявии мавзӯи муайяни машғулияти курс фаҳмида шавад ва матни тавсифии мавзӯъ, хулосаи мухтасари он, бо машқҳо, вазифаҳо, кейсҳо, саволҳои ба он дохилшуда мебошад. Забони баррасӣ содда аст, бо истифодаи ками истилоҳҳо. Муаллифони курс тавсия медиҳанд, ки омӯзгорон принсипи чамъоварии иттилоотро барои машғулиятҳо ба ёд оранд, ки ба онҳо васеъ ва шарҳи маълумотро бидуни аз даст додани ҳадафи концептуалӣ ё "маркази вазнинӣ" -и мавзӯъ кӯмак мекунад.

Маводи иловагӣ

Рӯйхати мавод ба омӯзгор кӯмак мекунад, ки мундариҷаи машғулияти машғулиятро паймоиш кунад, муҳтавои курси "Забони адоват"-ро беҳтар дарк намояд. Мавод аз рӯйхат метавонанд ба донишҷӯён барои таҳсили мустақилона, ташкили корҳои илмӣ ва лоиҳавӣ тавсия дода шаванд.

Рӯйхати манбаъҳо

Рӯйхат сарчашмаҳои асосиеро дар бар мегирад, ки омӯзгор бояд донанд ва бояд барои ин курс машғулиятҳо гузаронад.

Маводи курси "Забони адоват" -ро на танҳо омӯзгорони фанҳои рӯзноманигорӣ, балки дар таълими донишҷӯёни ихтисосҳои педагогӣ, филологӣ, забоншиносӣ, ҳуқуқӣ низ истифода бурда метавонанд. Илова бар ин, маводи курс метавонанд барои ташкилотҳои ғайритиҷоратие, ки маърифати шахрвандӣ, саводи расонаӣ ва иттилоотиро (СРИ) дар кишварҳои худ, инчунин барои ҳамаи онҳое, ки ба рушди СРИ мусоидат мекунанд, муфид бошанд.

Дастури таълимӣ-методии "Забони адоват" бо вожаноме дар бораи таълими интерактивӣ ва замима бо номи "Далелҳои қолиб" ҳамроҳӣ карда мешавад. Мақсади ин барнома, пешниҳоди маълумоти воқеӣ дар бораи рӯйдодҳои муҳими марбут ба мавзӯи курс мебошад. Ба тӯфайли далелҳо ва ҳикояҳои қолибе, ки дар замима оварда шудааст, омӯзгор метавонад маводи омӯхташавандаро тасвир кунад, ки ин ба донишҷӯён имкон медиҳад, дониши худро мустақкам кунанд.

Таҳияи дастури таълимӣ-методии «Забони адоват» барои устодони донишгоҳҳои Чумҳурии Қирғизистон, Чумҳурии Қазоқистон, Чумҳурии Тоҷикистон ва Чумҳурии Ўзбекистон ба шарофати лоиҳаи BRUSA, ки аз ҷониби Иттиҳоди Аврупо маблағгузорӣ мешавад ва аз ҷониби ERIM (Equal Rights & Independent Media (Фаронса), бунёди чамъиятии "Center media support" (Чумҳурии Қирғизистон), фонди чамъиятии "Маркази байналмилалӣ рӯзноманигорӣ MediaNet" (Чумҳурии Қазоқистон), ташкилоти чамъиятии "Маркази рушди рӯзноманигории муосири Чумҳурии Ўзбекистон ва ташкилоти чамъиятии «Гурдофарид» (Чумҳурии Тоҷикистон) амалӣ карда мешавад.

Машғулияти 1.

Мавзӯи 1.

"Забони адоват":
шаклҳо, аломатҳо, таснифот
ва мафҳумҳои асосӣ

Зермавзӯъ

- "Забони адоват" чист, ҳадафи он, шаклҳои мавҷуда
- Аломатҳои "забони адоват". Барои чӣ "забони адоват" барои шабакаҳои иҷтимоӣ "муфид" аст ва он метавонад ба чӣ оварда расонад
- Гуруҳбандии "забони адоват": "наrm", "миёна", "сахт" ва дигар асосҳои имконпазир

Ҳамгирии фанҳо

"Забони муосири қирғизӣ", "Забони муосири русӣ", "Забони муосири қазоқӣ", "Забони муосири тоҷик", "Забони муосири ўзбек", "Услуб ва фарҳанги нутқи забони модарӣ", "Асосҳои рўзноманигорӣ", "ахлоқи рўзноманигор», «Этикаи расона», «Асосҳои тафаккури интиқодӣ », «Саводи расонаӣ ва иттилоотӣ».

Ҳадафҳои машғулият

Когнитивӣ:

- донишҷӯён метавонанд мафҳуми "забони адоват" -ро муайян кунанд;
- донишҷӯён метавонанд ҳадафи "забони адоват", нишонаҳои онро муайян кунанд, ки чаро он барои истифода дар шабакаҳои иҷтимоӣ, муоширати онлайн "муфид" аст.

Иҷтимоӣ-эмотсионалӣ:

- донишҷӯён метавонанд таъсири "забони адоват" -ро ба ҳаёти худ муайян кунанд;
- донишҷӯён метавонанд тавзеҳ диҳанд, ки ба "забони адоват" "наrm", "миёна" ва "сахт" чиҳод дохил мешаванд.

Рафторӣ:

- донишҷӯён метавонанд мавқеъ ва ангезаи худро барои истифода накардани луғати "забони адоват" шарҳ диҳанд;
- донишҷӯён метавонанд тасмими худро аз пешгирии "забони адоват" пешгирӣ кард дар муошират пешниҳод кунанд;
- донишҷӯён метавонанд роҳҳои, таҳаммулпазирӣ, луғати солим, пешгирӣ аз тарғиби "забони адоват"-ро пешниҳод кунанд.

Вақти гузаронидани машғулият	1 соату 20 дақиқа
Усулҳои гузронидан	Муҳокима, лексияи хурд, саволҳои кушод ва пӯшида, кор бо манбаъҳои иттилоот, кортҳо, муаррифии слайдҳо.
Усулҳои арзёбӣ	Варақаи худбаҳодихӣ, корҳои ҷустуҷӯӣ-иттилоотӣ
Мафҳумҳои асосӣ	"Забони адоват", холивар, троллинг, ботҳо, флуд, флейм, табъиз, таҳаммулнопазирӣ, стереотип, наҷодпарастӣ, ксенофобия, гомофобия, чинсӣ, коммуникатсия, астротерфинг.
Сарчашмаҳои зарурӣ	Ҳадафҳои машғулият, ки дар муаррифӣ (слайд) ҷоп шудаанд ё дар флипчарт, видеопроектор, компютер, қоғази ранга, қайчӣ, маркер, тахта, скотч навишта шудаанд.

Нақшаи машғулият

1. ИБТИДО

МАШҚИ "ШАҲПАРАКҲО": ҶАМЪОВАРИИ ИНТИЗОРИҲО АЗ МАШҒУЛИЯТ

Маводи зарурӣ: шаҳпаракҳое бо шакл ва рангҳои мухталиф, ки аз коғази ранга бурида шудаанд.

Усули гузаронидан.

Бояд ба ҳамаи донишҷӯён (иштирокчиён) 1 машғулияти шаҳпарак тақсим карда, савол дода шавад: "Оё шумо медонед, рамзи шаҳпаракҳо чӣ маъно дорад?". Пас аз чанд интиҳоб ё ҷавоби дуруст надоштан, омӯзгор бояд фаҳмонад, ки ҳар сол 1-уми март дар Рӯзи байналмилалӣ зидди табъиз мардум аз тамоми гӯшаҳои ҷаҳон таҳти шиори "Кушоед ва дасти кӯмак дароз кунед" муттаҳид шуда, гуногунрангиро ҷашн мегиранд ва ҳама шакли табъизро рад мекунанд.

Рамзи табъизи сифр тасвири шапарак аст, ки ба таври васеъ ҳамчун рамзи тағйирот шинохта шудааст.

Пас аз он, ки омӯзгор ба донишҷӯён 1-тоӣ шаҳпарак медиҳад, кӯтоҳак нақл мекунад, ки акси он чӣ маъно дорад. Бояд онҳоро бо мавзӯи машғулият шинос кард ва ба шаҳпарак навиштани то се саволи муайнро, ки ҷавоби онҳоро дар рафти ҳамин машғулият доистан мехоҳанд, идома дод. Ба донишҷӯён бояд якчанд дақиқа вақт диҳед, то андеша кунанд ва саволҳоро бинависанд.

Сипас, ҳама даъват карда мешаванд, ки ба назди флипчарт омада, саволҳои худро бихонанд ва шаҳпаракро ба ҷойи дилхоҳи флипчарт часпонанд.

МАШҚИ "ТАҶРИБАИ ШАХСӢ"

Усули гузаронидан.

Омӯзгор аз донишҷӯён хоҳиш мекунад, ки як ҳолатро аз ҳаёти худ ё зиндагии наздикони худ ба ёд оранд ва нависанд, ки онро намунаи вохӯрӣ бо "забони адоват", табъиз, барангехтани кинаву адоват ҳангоми муошират дар Интернет, вақте ки онҳо ошкор шуданд ба троллинг, флуду, флейм ё холивар ё чизи ба ин монанд буданд, дидан мумкин аст. Хониш танҳо дар сурате ихтиёрӣ аст, ки агар донишҷӯ мехоҳад таҷрибаи худро ба гурӯҳ нақл кунад.

САВОЛҲО БАРОИ МУҲОКИМА:

- Таърифи худро ба калимаҳои «троллинг», «флуд», «флейм», «холивар» пешниҳод кунед.
- Оё вазъиятеро, ки шумо тасвир кардед, ҳамчун мисоли истифодаи "забони адоват", "забони нафрат", "забони табъиз" ном бурда метавонед?
- Шумо чӣ гуна мефаҳмед, ки "забони адоват", "забони нафрат" чӣ аст?
- "Забони адоват" ба кӣ "фоидаовар" аст ва он ба чӣ оварда мерасонад?
- Истифода кардани "забони адоват" чӣ хатар дорад?
- Шумо чӣ андеша доред, имрӯз дар

аксари ҳолатҳо "забони адоват" дар Интернет чӣ гуна қабул карда мешавад?

- Оё шумо фикр мекунад, ки истифодаи "забони адоват" дидаву дониста буда метавонад? Чаро? Асоснок кунед.
- Оё дар байни шумо касоне ҳастанд, ки ҳеҷ чизро ба хотир оварда / навишта наметавонанд? Шумо чӣ фикр доред, барои чӣ ин тавр аст?

Тавсияҳо барои омӯзгор.

Баъд аз муҳокимаи ҳар як изҳорот, омӯзгор бояд слайдро бо таърифи истилоҳ / фаҳмиши мушаххас нишон диҳад, яъне ҷавоби дурустро бояд гуфт. Дар машғулияти аввали курси "Забони адоват", заминаи назариявиро хуб аз худ карда, донишҷӯён маълумоти панҷ мавзӯи ояндаи курсро ба осонӣ дарк мекунад. Он инчунин ба донишҷӯён кӯмак мекунад, ки чӣ гуна дуруст баён кардани ҳар гуна изҳоротро омӯзанд.

2. КОР БО ИТТИЛОТ

Имрӯз шабакаҳои иҷтимоӣ дар паҳн кардани "забони адоват" нақши муҳим до-ранд.

МАШҚИ "БОЯД ВА НАБОЯД"

Маводи зарурӣ: омӯзиши кейси соли 2018 дар шабакаи иҷтимоии Facebook барангехтани нафрат нисбат ба мусалмонони Роҳинча, ки баъдан боиси ихроҷи мусалмонони Роҳинча аз Мян-мар (Бирма) гардид.

Манбаъҳо дар бораи кейс: вебгоҳи расмии СММ, вебгоҳи Би-Би-Си, бло-ги habr.com:

- Муфаттишони СММ Фейсбукро ба барангехтани нафрат нисбат ба Роҳинча айбдор мекунанд. - URL: <https://news.un.org/ru/story/2018/03/1326172>;
- Шабакаи иҷтимоӣ натавонист па-ёмҳои нафратангезро аз забони бирманӣ зуд тоза кунад. - URL: <https://www.bbc.com/russian/features-45499424> ;
- Ин интернетест, ки мо мехоҳем: чӣ гуна расонаи иҷтимоӣ ба силоҳи марговар табдил ёфтааст. - URL: <https://habr.com/ru/company/ruvds/blog/473806>.

Усули гузаронидан.

Омӯзгор донишҷӯёнро барои шиносӣ бо қазияи соли 2018 даъват мекунад. Дар он нақл карда мешавад, ки чӣ гуна шабакаи иҷтимоии "Фейсбук" барои барангехтани нафрати мусулмонони Роҳинча истифода шудааст.

САВОЛҶО БАРОИ МУҲОКИМА:

- Ба фикри шумо, чаро яке аз шаба-каҳои маъруфи иҷтимоӣ фавран на-фаҳмид, ки он барои барангехтани адоват истифода мешавад?
- Оё вазъро арзёбӣ кардан душвор буд?
- Оё вазъро бешубҳа тавсиф кардан мумкин аст?
- Шумо кадом суҳанонро "забони адоват" мешуморед?
- Шумо нисбати "забони адоват" чӣ эҳсос мекунад?
- Ҳангоми истифодаи "забони адоват" кӣ бурд мекунад, кӣ мағлуб мешавад?
- Хатарҳои "забони адоват" дар муо-ширати шахсӣ, муоширати онлайн, муоширати фарҳангӣ кадомҳоянд?
- Ҳар яки мо барои аз байн бурдани "забони адоват" аз фазои коммуни-катсионӣ, ки Интернет аст, чӣ кор карда метавонем?
- Ҳар яки мо ҳангоми кор бо итти-лоот дар Интернет, дар шабакаҳои иҷтимоӣ чиро бояд дар хотир до-шта бошем?

Тавсияҳо барои омӯзгор.

Бояд ба он диққат диҳем, ки барои рафъи "забони адоват" барои ҳар як кишвар қонунгузорию зидди таъбиз муҳим аст. Сарқонунҳои кишварҳои Осиеи Марказӣ меъёрҳои манъи таъбизро дар бар мегиранд, аммо онҳо ин мафҳумро фаҳмо шарҳ намедиханд, қонунгузорию мукаммали зидди таъбиз вучуд надорад ва дар баробари он, таърифҳои таъбиз ва намудҳои он, ки ба стандартҳои байналмилалӣ ҷавобгӯ мебошанд, барои механизмҳои муҳофизатӣ пешбинӣ нашудаанд. Муҳим он аст, ки ҳар як кишвар қонунгузорию зидди таъбизро дошта бошад, он метавонад аз як қатор қоидаҳо иборат бошад, ба монанди:

- моддаҳои алоҳидаи сарқонун;
- санадҳои байналмилалиро имзо ва тасдиқ намудан;
- қонунҳои интихобшудаи зидди таъбиз;
- иловаҳо ба қонунҳо, ҳуҷҷатҳо ва кодексҳои мавҷуда бо зикри номгӯи хусусиятҳои ҳифзшуда.

Дидани таҷрибаи Аврупо ҷолиб аст. Шарҳи ӯҳдадорихо дар ин соҳа дар давлатҳои гуногуни аъзои Иттиҳоди Аврупо ба таври назаррас фарқ мекунад: намудҳои алоҳидаи сухан, ки дар як кишвар ҷиноят ҳисобида мешаванд, бо озодии баён дар кишвари дигар ҳифзшуда ҳисобида мешаванд. Мавқеи САҲА дар масъалаи "забони адоват" та-

фовути афкорро дар байни кишварҳои ширкаткунанда инъикос мекунад. Дар қарори Шӯрои вазирони САҲА № 10/05 «зарурати муқовимати пайваста ва бечунучаро ба амалҳо ва изҳори бадбинӣ, алалхусус дар суханронии сиёсӣ» -ро таъкид мекунад, аммо дар айни замон, аҳамияти нигоҳ доштани тавозун байни риояи ҳуқуқ ба озодии баён ва вазифаи мубориза бо таъбиз эътироф карда мешавад.

Таҷрибаи Ҳоланд ҷолиби диққат аст. Дар Ҳоланд қонунгузорию қатъии зидди таъбиз қабул карда шудааст ва дар 95% ҳолатҳо, нишони оддии ғайриқонунии мавод ба муаллифон ё соҳибони вебгоҳҳо барои аз байн бурдани онҳо кофӣ буд. Ҳамааш аз посух ба "забони адоват" -и яке аз бунёдҳои ҷамъиятии маҳаллӣ оғоз ёфт. Бунёди "Мажента" тавассути Раёсати шикоятҳои таъбизии онлайнӣ худ муваффақ шудааст, ки беш аз ҳазор шаклҳои "забони адоват"-ро аз Интернет хориҷ кунад. Ин ба воситаи фиристодани дархостҳо барои нест кардани муҳтавои забони адоват ба муаллифон ё соҳибони вебгоҳ анҷом дода шуд.

Намунаи дигари таҷрибаи пешқадамро Норвегия нишон медиҳад. Ҳукумати Норвегия Нақшаи ҷорабиниҳо-ро оид ба мубориза бо "забони адоват" дар солҳои 2016-2020 қабул кард. Дар доираи муносибати байниидоравӣ, таҳти роҳбарии Вазорати идоракунии

маҳаллӣ ва модернизатсия, барномаҳои таълимӣ таҳия карда мешаванд, ки ба муқобили шаклҳои гуногуни таъбъиз равона карда шудаанд; маблағгузорӣ барои рушди фарҳанги таҳаммулпазирӣ ва ризоият назорат карда мешавад ва ҳолатҳои таъбъиз дар Интернет ва дар ҳаёти ҳаррӯза назорат ва таҳқиқ карда мешаванд. Дар Нақшаи амалиёт таъкид шудааст, ки "мактабҳо ва донишгоҳҳо нақши ҳалкунанда доранд, то донишҷӯён эҳтиром ва эътироф кардани гуногунрангиро омӯзанд ва дар "ҷомеаи овозҳои норозӣ" зиндагӣ кунанд. Ин бо таълим дар бораи демократия ва ҳуқуқи инсон, ки яке аз ҳадафҳои таҳсил дар Норвегия аст ва дар айни замон қисми барномаи таълимии таҳсилоти ибтидоӣ мебошад, зич алоқаманд аст".

Барои муқовимат бо "забони адоват" дар кишварҳои минтақаи мо, паҳн намудани маълумоти васеъ дар соҳаи саводи расонаӣ ва иттилоотӣ (СРИ) дар байни аҳоли, хусусан дар байни наврасон ва ҷавонон муҳим аст. Инкишофи саводи расонаӣ ва иттилоотӣ яке аз роҳҳои асосии ба ҷавонон омӯзонидани тафаккури интиқодӣ мебошад. Ва ин ба дарки ҳамачонибаи иттилоот, қобилияти фарқ кардани иттилооти қалбакӣ, дурӯғ, дур аз ҳақиқат ва далелҳо ва қобилияти дода нашудан ба таъсири «забони адоват» мусоидат мекунад. "Забони адоват" хатарӣ зиёд дорад. Дар бораи онҳо доништан ва ба онҳо муқобилат кардан муҳим аст. Пеш аз ҳама, бояд қайд кард, ки «забони адоват», ки ба соҳаи ҷамъиятӣ ворид шудааст, душмани воқеиро намечӯяд - вай онро фаъолон иҳтироъ мекунад, дар муҳити иҷтимоӣ онро меофарад. Боз як хавфи «забони адоват» бо он алоқаманд аст, ки дар шароити ҷаҳонишавии ҷомеаи муосир меъёрҳои

арзёбии объективии он норавшананд: "ҳодисаҳои экстремизм ё таъбъиз аксар вақт аз ҷониби шуури ҳаррӯза ҳамчун кӯшиши "ҳимояи истиқлолият", "ҳифзи шаъну шарафи миллӣ", "таҳқими анъанаҳо" ва ғайра арзёбӣ карда мешаванд. Бояд хусусияти манипулятивии «забони адоват» -ро ёдовар кард, ки бо ёрии он «ниятҳои ҳақиқиро пинҳон кардан ва якеро чун дигаре гузаштан хеле осон аст. Аммо ин диққати мавзӯҳои зерини курси "забони адоват" хоҳад буд.

3. АМАЛ НАМО

Маводи зарурӣ: кортҳои ранга, скотч, маркерҳо.

МАШҚИ "ШИКАСТАНИ СТЕРЕОТИПҲО ВА ДАРЁФИ РОҲҲОИ МУҚОВИМАТ БО "ЗАБОНИ АДОВАТ"

Усули гузаронидан.

Омӯзгор донишҷӯёнро ба муттаҳидшавӣ дар гурӯҳҳои хурди иборат аз 3-4 нафар даъват менамояд. Сипас кортҳоро бо изҳорот тақсим мекунад. Вазифаи донишҷӯён аз он иборат аст, ки дар кортҳо изҳоротро дар "забони адоват" пайдо кунанд ва агар имконпазир бошад, онҳоро бо иборати дигар "забони ризоият" истифода кунанд. Сипас ба гурӯҳи умумӣ пешниҳод намоянд, муҳокима кунанд ва хулоса бароранд.

Тавсияҳо барои омӯзгор. Варианти якум. Омӯзгор метавонад изҳоротро аз скриншотҳо/аксҳои постҳо, ки нашр мешаванд, истифода барад:

- дар вебгоҳи Би-Би-Си: <https://www.bbc.com/russian/features-45499424>;
- дар вебгоҳи расмии СММ: <https://news.un.org/ru/story/2018/03/1326172>;
- дар блог: <https://habr.com/ru/company/ruvds/blog/473806/>,

Дар ин вебгоҳҳо мавод дар бораи ба-рангехтани нафрати шабакаи иҷтимо-

ии "Фейсбук" нисбат ба мусалмонони Роҳинҷа дар Мянмар (Бирма) ҷой дода шудааст.

Варианти дуҷум. Омӯзгор донишҷӯёнро дар гурӯҳҳои хурд муттаҳид намуда, онҳоро даъват мекунад, ки дар бораи саволи «Нишонаҳои забони адоват кадомҳоянд?» фикр кунанд, натиҷаҳои муҳокимаро дар флипчарт нависанд, ба гурӯҳи умумӣ пешниҳод намоянд ва хулоса бароранд.

АЛОМАТҲОИ "ЗАБОНИ АДОВАТ":

- Тақсимот ба "мо" ва "онҳо", "худ" ва "бегона".
- Дастгирии дараҷаи нобоварӣ ва хусумати байни гурӯҳҳои аҳоли, эҷоди монеаҳо барои муттаҳид сохтани мардум дар атрофи арзишҳои умумии инсонӣ.
- Гурӯҳи этники ё иҷтимоӣ, тамоми кишвар якбора "бад" эълон карда мешавад.
- Муқоиса кардани "мо зидди онҳоем".
- Мавҷуд будани қалбаки, маълумоти бардурӯғ.
- Мавҷудияти таъбиз, таъбидаи инсонӣ.
- Мавҷудияти луғатҳои таъбизомез.
- Мавҷудияти даъватҳо (возеҳ, номуайян) ба амал алайҳи гурӯҳи муайяни иҷтимоӣ/миллӣ/динӣ/шахсонии дигар.

- Ҳаракат (Манипулятсия).
- Набудани тафаккури интиқодӣ.
- Набудани саводи иттилоотӣ ва расонаӣ.

фароҳам меорад, ки ба ҷавонон дар шинохтан ва мубориза бо он нафрат дар Интернетро таҳрик медиҳанд.

Тавсияҳо барои омӯзгор.

Ба донишҷӯён намунаҳои ташаббусҳои гуногуни ҷавонро пешниҳод кардан муҳим аст, ки ба паст кардани сатҳи истифодаи "забони адоват" дар байни ҷавонон нигаронида шудаанд. Таҷрибаи ҳаракати "Нест бод забони нафрат" (No Hate Speech Movement) сазовори таваҷҷӯҳ аст. Ҷунбиши маъракаи таблиғоти ҷавонони онлайн дар Шӯрои Аврупо мебошад. Ҳаракат барои паст кардани сатҳи қабули "забони адоват", афзоиши иштироки аҳли ҷомеа ва баланд бардоштани иштироки шахрвандии ҷавонон дар Интернет, аз ҷумла дар равандҳои идоракунии истифодаи Интернет равона шудааст. Дар доираи барнома барои блогерҳо ва ҷавонони фаъол машғулиятҳо пешбинӣ мекунад, ки онҳо метавонанд дар фазои дӯстона таҷрибаи бархӯрд бо "забони адоват" дар Интернетро муҳокима кунанд ва роҳҳои мубориза бо ин падида мубодила кунанд.

Вақте мо аз худ мепурсем, ки ҳар яки мо барои муқобила бо "забони адоват" дар Интернет чӣ кор карда метавонем, таҷрибаи як кишвари дигар ва як созмони ҷавонро метавон мисол овард. Сухан дар бораи ИМА ва эътилофи ҷавонон алайҳи нафрат бо номи "Шарикони зидди нафрат" меравад. Эътилоф дастуре таҳти унвони «Нафрат дар Интернет: роҳнамои маълумотнома барои омӯзгорон ва волидайн» -ро нашр кард, ки ба волидон, омӯзгорон, китобдорон ва дигар аъзои ҷомеа василаҳое

4. ХУЛОСАБАРОРӢ

Ман чиро донистам? Ман чиро омӯхтам?

Ҳамчун тақвияти мавзӯи тавсия дода мешавад, ки ба донишҷӯён чунин супориш дода шавад: интиҳоб кардани шарҳҳо аз қорбарони интернет, ки дорои сатҳҳои "нарм", "миёна" ва "саҳт" -и "забони адоват" (таснифи А.М. Верховский), ба 15-то русзабонҳо ва 15-то мақола ба забони давлатӣ, ки ба мавзӯи як гурӯҳи муайяни иҷтимоӣ таъсир мерасонанд ва дар солҳои 2019-2020 дар вебгоҳҳои ВАО пешрафтаи кишварашон нашр шудаанд.

Шарҳи иттилоот

Имрӯз фазои асосии иртибот барои одамони тамоми синну сол ва алал-хусус ҷавонон Интернет мебошад. Рӯйхати дастгоҳҳои электроники дастрас барои иртиботи маҷозӣ ба таври назаррас васеъ гардид. Ҷавонон ҳар рӯз қисми зиёди вақти худро дар Интернет сарф мекунанд ва барои аксарияти кулли онҳо, ин роҳи асосии муошират бо дӯстон мебошад, ки амалан дар давоми рӯз халал намерасонад. Интернет барои бисёре аз ҷавонон манбаи асосии даромад, майдони фаъолияти касбӣ ва худшиносӣ мебошад. Ҷавонон инчунин барои ҷустуҷӯи иттилоот, таҳияи маводи таълимӣ (презентатсияҳо, лоихаҳо ва ғ.), бо мақсади фароғат ва ғайра аз захираҳои электронӣ истифода мебаранд.

Курси "забони адоват" пеш аз ҳама барои донишҷӯёни донишгоҳҳо пешбинӣ шудааст. Аудиторияи донишҷӯён имрӯзҳо, дар аксари ҳолатҳо, сермиллат мебошанд, аз ин рӯ, пеш аз ҳама, донишҷӯёнро бо маънои истилоҳҳои "таҷовуз дар нутқ" ва «забони адоват», ҳамчун агнонимҳо, тавре ки амалия нишон медиҳад, ошно кардан зарур аст. Ба ин гурӯҳи истилоу мафҳумҳо, пеш аз ҳама, чунин истилоҳҳо, ба монанди дискриминатсия (табъиз), экстремизм (ифротгарой), ксенофобия (бегонаситезӣ), гомофобия, расизм (наждпарастӣ), сексизм (ҷинсият), натионализм (миллатгарой), антисемитизм, этнотсентризм, таҳаммулпазирӣ, политкорректност дохил мешаванд.

Алоқаи шабакавӣ (маҷозӣ) вижагиҳои хос дорад. Дар доираи вижагиҳо ҳамчун маҷозӣ будани муошират ва номуайянии он, имкони муаррифии сершумор ва динамикии, муаррифии худ дар алоқаи шабакавӣ бо номи сохта ва ҳамзамон истифодаи якчанд "лақаб" –ро номбар кардан мумкин аст. Муоширати шабакавӣ ӯ интернетӣ, вижагиҳои озодтар ва хусусиятҳои муайяни забонӣ дорад: изҳори эҳсосоти баланд, омезиши иттилооти лафзӣ ва ғайрилафзӣ, истифодаи махсуси воситаҳои забонӣ. Сарҳади нутқи шифоҳӣ ва хаттӣ дар ин ҷо ҳазф мешавад. Дар муоширати шабакавӣ (маҷозӣ) стратегияҳо ва тактикаи иртиботи агрессивӣ, ҳамчунин василаи таҷовузи суҳан ва дар натиҷа, ба истилоҳ "забони адоват" (англ. hate speech) васеъ истифода мешаванд.

Бо дарназардошти мафҳуми "забони адоват" ва табиати он, бояд чор тактикаи алоқаи иртиботиро ёдовар кунем, ки аксар вақт дар Интернет аз қабилҳои холивар, троллинг, флуд и флейм ба мушоҳида мерасанд.

Холивар (от англ. Holy war – ҷанги муқаддас – баҳси байни одамоне мебошад, ки оид ба проблемае, ки ҳалли худро наёфтааст, ақидаҳои мухолифдоранд. Масалан, ҷи хушмазза аст: шафтолу ӯ нектарин.

Троллинг – як шакли ифвогарии иҷтимоӣ ӯ зӯрварӣ дар муоширати

Интернет мебошад, ки аз ҷониби ҳарду иштирокчиҳои инфиродӣ, ки ба этирофи бештар, ошкорбаёнӣ, ҳайратовар ва аз ҷониби корбарони беном бидуни имкони шиносоии онҳо манфиатдоранд, истифода мешавад.

Флуд (от англ. Flood — наводнение) - усули гузаронидани суҳбат дар Интернет, ки дар он корбарон паёмҳои аз ҷиҳати мазмун бемаънӣ ва ба мавзӯи муҳокима ҳеч иртибот надоштаро мубодила мекунанд. Одатан, флуд дар форумҳо ва чатҳо барои парешон кардани диққат ё барои троллинг истифода мешавад. Истифодабарандагон, ки чунин паёмҳоро мефиристанд, флудер номида мешаванд.

Флейм (от англ. flame — оташ, аланга) - "баҳс барои баҳс", мубодилаи паёмҳо дар ҷойҳои иртиботи шабакавии бисёр истифодабарандагон (масалан, дар форумҳои интернетӣ, чатҳо, шабакаҳои иҷтимоӣ ва ғ.), ки ҷанги калимаҳост, аксар вақт дигар бо сабаби аслии баҳс алоқаманд нестанд.

Истилоҳи "забони адоват" (сухани нафрат, забони нафрат, таблиғи нафрат, барангехтани кинаву адоват, суханронии бадбинона, англ. hate speech) бо санадҳои гуногуни расмӣ байналмилалӣ ва аз ҷониби муҳаққиқони сершумор бо роҳҳои гуногун муайян карда мешавад.

Дар айни замон, як қатор таърифҳои он барои истинод ба изҳороти манфӣ истифода мешаванд: "ифротгароии шифоҳӣ", "таҷовузи нутқӣ (лингвистӣ)", "демагогияи нутқӣ", "муноқишаи нутқӣ (лингвистӣ)", "зӯровари нутқӣ", "манипулятсияи нутқӣ (лингвистӣ)". "Забони адоват" баръакси "забони ризоият" аст. Ризоият ҳамчун арзиши рафтор ва муошират пеш аз ҳама бо мафҳуми ягонагии дидгоҳҳо, мавқеъҳо, тарзи ҳаёт алоқаманд аст.

"Забони адоват"-ро метавон ҳамчун ибораҳои лафзӣ, ки шахс ё гурӯҳи одамонро таъбиз мекунад ва аз рӯйи хусусиятҳо, аз қабилӣ қавмият, пайдоиши таърихӣ ва фарҳангӣ, миллат, дин, ҳувиёти ҷинсӣ, тамоюли ҷинсӣ, маъюбӣ асос ёфтааст, муайян кардан мумкин аст. Ҳамчунин, "забони адоват" ибораҳои ғайришифоҳиро дар бар мегирад, ки дар тасвирҳо, видеосабтҳо ва дигар шаклҳои муошират дар Интернет ё дар ҳаёти ҳаррӯза мавҷуданд.

Ҳадафи "забони адоват" тавассути иртиботи таҳриқӣ барангехтан ё сафед кардани ҳама шаклҳои нафрат дар асо-

си таҳаммулнопазирӣ мебошад. Муоширати "забони адоват" дар асоси қолибҳо, муносибати манфӣ ва таассубӣ нисбати ҳама гуна гурӯҳҳои одамон ё шахсони алоҳида истифода карда мешавад. Бо истифода аз "забони адоват" шумо метавонед ҳамаро таъбиз кунед.

Ба гуфтаи муҳаққиқи маъруфи маъсалаҳои таҷовуз тавассути суҳан Ю.В. Шербинина, "ба маънои умумӣ, "забони адоват" калимаҳо ва ибораҳои мебошанд, ки ба таври равшан ва возеҳ таҷовуз кардани одамон тавассути суҳан барномарезӣ шудаанд ва механизми тақондиҳандаи он мебошанд". Муаллиф ба он диққати махсус медиҳад, ки "забони адоват" барои ифодаи нафрат "нисбати ҳама чизи "гуногун", ғайриоддӣ, аз стереотипҳои ҳукмфармои ҷомеаи мушаххаси иҷтимоӣ ё фарҳангии одамон" хидмат мекунад. Таъкид кардан муҳим аст, ки доираи «забони адоват» бениҳоят васеъ аст: он дар амалияҳои гуногун - расмӣ, касбӣ, ҳамаҷуза истифода мешавад; онро дар суҳанронии сиёсатмадорон ва суҳбати нафақахӯрон ва суҳанронии донишчӯён, мактаббачагон ва суҳбати ҳамсарон ёфтани мумкин аст. Ю.В. Шербинина қайд мекунад, ки «забони адоват» «ноаён ба забони умумичаҳонии муоширати муосир мубаддал гашта, зуд аз сатҳи муоширати ҳаррӯза ба сатҳи умумигардонии иҷтимоӣ мебарояд, ҳудуд надорад ва, зеро он тамоми фазои нутқро дар бар мегирад, тамоми соҳаҳои муоширатро фаро мегирад».

Таърифи дигаре, ки диққати моро ҷалб мекунад: "Забони адоват" - муоширати қонунии таъқибшуда мебошад, ки ба ҷуз аз ифодаи нафрат нисбати як гурӯҳи муайян, маънои дигаре надорад, алалхусус дар шароите, ки муошират метавонад зӯрвари ро барангезад. Ин барангехтани бадбинӣ, пеш аз ҳама алайҳи гурӯҳи одамоне мебошад, ки бо аломатҳои наҷод, қавмият, пайдоиши миллӣ, ҷинс, дин, тамоюли ҷинсӣ ва ғайра муайян карда мешаванд."

Шӯрои Аврупо "забони адоват" -ро ҳамчун "ҳама гуна шакли суҳанронӣ, ки нафрати наҷодӣ, бегонаситезӣ, антисемитизм ё ҳама гуна дигар намуди нафратро, ки ба таҳаммулнопазирӣ асос ёфтааст, аз ҷумла миллатгароии таҷовзкор, этносентризм ва душманӣ нисбати муҳоҷирон ва шахсони аслии бурунқӯчро паҳн мекунад, бармеангезад, ташвиқ мекунад ё сафед мекунад". Шаклҳои дигари нафрат шомили ислом ва христианофобия, зидди лӯлиҳо, яҳудиён ва ғайримазҳабҳои дигар мебошанд.

Дар маъмултарин сайти видеохостинги YouTube "забони адоват" ҳамчун "изҳороте, ки ба зӯрварӣ ё нафрат нисбат ба шахсони алоҳида ё гурӯҳҳои одамон бар асоси хусусиятҳои мушаххас, аз қабилӣ наҷод ё миллат; мансубияти динӣ; маъҷубӣ, ҷинс, синну сол, вазъи собиқадорӣ; тамоюли ҷинсӣ ё мансуб ба ҷинсро далолат мекунад", шарҳ дода мешавад.

Кумитаи СММ оид ба барҳам додани таъбири наҷодӣ "забони адоват" -ро ҳамчун "як шакли нутқи ба ҷомеа нигаронидашуда, ки принципҳои асосии шаъну шараф ва баробарии инсонро инкор мекунад ва ҳадафи паст кардани мавқеи шахсони алоҳида ё гурӯҳҳо дар назди ҷомеа" -ро дорад, шарҳ медиҳад.

Дар соли 2016 Комиссияи Аврупо ва ҷаҳор платформаи асосии шабакаҳои иҷтимоӣ Кодекси одобрӣ барои мубориза бо "забони адоват" дар Интернет қабул карданд. Дар ин ҳуҷҷат як қатор уҳдадорӣҳо зикр мешаванд, ки аз ҷониби Facebook, Twitter, YouTube ва Microsoft оид ба мубориза бо паҳн кардани ҷунин муҳтаво дар Аврупо қабул шудааст.

Барои баланд бардоштани сатҳи огоҳӣ аз "забони адоват" ва мубориза бо нафрат дар ҳама шаклҳои он, аз ҷумла андозагирии киберии он, Котиби Генералии Шӯрои Аврупо аз 22-уми март соли 2013 маъракаи умумиаврупоии "Забони нафрат нест" (No Hate Speech Movement) -ро оғоз кард. Ҳоло ин маъракаи кумитаҳои миллӣ дар 42 кишвар амалӣ мекунанд. Он як қисми Нақшаи амалиёти Шӯрои Аврупо оид ба мубориза бо экстремизм ва радикализми хушунатомез аст, ки боиси терроризм ва Нақшаи амалиёт барои сохтани ҷомеаҳои фарогир мегардад. Таҳияи дастури таълимӣ, ки калиди он дастур оид ба мубориза бо "забони адоват" дар Интернет тавассути таълими

ҳуқуқи инсон «Bookmarks» (тарҷума ба тоҷикӣ - «Замимаҳо») мебошад, чунин таълимии маъракаи «Ҳаракат бар зидди нафрат» -ро тақвият бахшид.

Ду шакли "забони адоват" вучуд дорад. Агар "забони адоват" дар як талаффуз, тобнок, бо стереотипҳо, барчаспҳо ва клишҳо пур шуда бошад, пас ин як шакли ошкоро аст. "Забони адоват" дар ин шакл дар аксари кишварҳои ҷаҳон тибқи қонун муҷозот мешавад. Кор кардан бо як шакли пинҳоншудаи махфии "забони адоват", ки таҳқири мустақим вучуд надорад, хеле мушкилтар аст. Ҳадафи ин шакл ваколатдиҳии ақаллиятҳо мебошад. Мувофиқи суҳанони равоншиноси исроили Д. Бар-Тал, "делегитиматсияро ҳамчун радди гурӯҳи категорияҳо дар ҳуқуқи инсон ҳисобидан мумкин аст".

АЛОМАТҲОИ "ЗАБОНИ АДОВАТ". БАРОИ ЧӢ
"ЗАБОНИ АДОВАТ" "ҲОИДАБАХШ" АСТ?
БАРОИ ШАБАКАҲОИ ИҶТИМОӢ ОН БА ЧӢ
ОВАРДА МЕРАСОНАД?

Имрӯз чӣ метавонад ба сатҳи "забони адоват" таъсир расонад? Бо кадом аломатҳо муайян карда метавонем, ки мо "забони адоват" дорем?

Мувофиқи гуфтаи амалкунандагон ва назариётшиносони расона, пайдоиш ва паҳншавии «забони адоват» метавонад як бухрон дар ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва сиёсии ҷомеа бошад. Ин ба афзоиши дараҷаи нафрат дар ҷомеа, афзоиши таъовуз мусоидат мекунад. Ин фавран дар фазои маҷозӣ, дар шабакаҳои иҷтимоӣ, дар саҳфаҳои Интернет зоҳир мешавад. "Забони адоват" зуд аз фазои офлайн ба онлайн мегузарад. Мушоҳидаҳо ва натиҷаҳои таҳқиқот тасдиқ мекунад, ки дар фазои интернетӣ бештар "забони адоват" мавҷуд аст. Масалан, тибқи таҳқиқоти «Мониторинги "забони адоват" дар шабакаҳои иҷтимоӣ дар Қазоқистон», ки аз ҷониби Маркази байналмилалӣ рӯзноманигорӣ Medianet гузаронида шудааст, дар сегменти қазоқзабони Фейсбук нисбатан зиёд паҳн шудани нутқи нафратомези "сахт" ба назар мерасад, ки тафриқаи возеҳи қавмӣ ё диниро дар назар дорад.

Ба зухуроти "забони адоват" дар байни корбарони шабакаи интернет мушкилоти равонӣ ва стресс аз камбизоатӣ, нобаробарӣ, таъбиз, ноамнӣ дар ҳаёти шахсӣ, бинобар мушкилоти оила, фарзандон ва волидон, бинобар имконнопазирии худшиносии касбӣ

метавонанд таъсир расонанд. Ҳамаҷизҳои дар боло овардашуда метавонанд ба эҳтиёҷоти шахс ба тасдиқи худ тавассути таъовуз дар шабакаҳои иҷтимоӣ мусоидат кунанд, тавассути "забони адоват" ӯ стрессро, ки дар шиддати доимӣ дар ҳаёти воқеӣ ба вучуд омадааст, бартараф мекунад. "Забони адоват" барои шабакаҳои иҷтимоӣ қулайтар шудааст. Дар зери лақабҳои (ник) пӯшида метавонед таҳқиқ кунед, ҳамла кунед. Объектҳои ҳамла метавонанд занон, мардон, ҳамҷинсгароён, қавми дигар, шиносони муваффақ ва ғайра бошанд. Дар ин ҳолат, корбар барои партофтани энергияи манфӣ бо ягон баҳона истифода мекунад.

Мақсади таблиғи тарғиби "забони адоват" кӯмак ба афзоиши фазои гуфтугӯ, бедор кардани нафрат нисбат ба гурӯҳи муайян ва барангехтани таъбӣ хашмгин дар ҷомеа мебошад. Мушоҳида кардан мумкин аст, ки чӣ гуна паёмҳои якхелаи хусусияти игвоангез, таъбизомез ва экстремистӣ ба амалҳои оммавии коммуникатсионии хусусияти муайян табдил ёфтанд. Худи ҳамон феъли "тролл", ба гуфтаи муҳаққиқони расона, аллакай сарҳади маҷозиро гузаштааст, дар нутқи шифоҳии оммавӣ ва ҳатто дар ВАО-и анъанавӣ ҷойгоҳе ёфт, ки бешубҳа нишонҳои бехтарини замони ҳозираро инъикос намекунад: онҳо ба забони ифода дар саҳифаҳои худ масъулият эҳсос намекунанд.

Боз "забони адоват" метавонад дар худдории гурӯҳи муайяни одамон аз қабули чизе зоҳир шавад. Чӣ гуна он бо феминитивҳо рӯй дод. Феминитивҳо, ба назари мо, намунаи беҳтаринанд. Муаллиф, муҳаррир, равоншинос, блогер. Бо баъзе сабабҳо, чунин калимаҳои нав, аз қабилӣ "хайп" ва "флекс" имрӯз боиси танқид ва норозигии ҷомеа намешаванд. Ба гуфтаи муҳаққиқон, ин аз он сабаб аст, ки имрӯзҳо дар ҷомеаҳои мо андротсентризм густариш ёфтааст, яъне муаррифии ҷаҳон дар ҷинси мардона.

Ҳамин тариқ, "забони адоват" ба муқобилият, тафовут равона шудааст, ки маънои он ифодаи нафрат нисбати як гурӯҳи муайян аст. Ин барангехтани нафрат нисбат ба гурӯҳи одамоне мешавад, ки бо наҷод, миллат, дин, ҷинс ва ғайра муайян карда мешаванд. "Забони адоват" метавонад ҳар гуна шакле бошад, ки барои гурӯҳҳои наҷодӣ, қавмӣ, мазҳабӣ, занон ва дигар ақаллиятҳои алоҳида таҳқиқомез ҳисобида мешавад.

Нишонаҳои "забони адоват" на танҳо тақсимбандӣ ба "мо" ва "онҳо", "худ" ва "бегонагон", зидгузории "мо зидди онҳоем", балки инчунин эълони тамоми кишвар, гурӯҳи этникӣ ё иҷтимоӣ, шахси алоҳида "ғайридӯстона", "бад" шуда метавонад. Антитезаи "дӯст ё душман" одатан дар муоширати муосир ҳам дар сатҳи ҳаррӯза, ҳам дар нутқи гуфтугӯӣ ва ҳам дар суҳанронии сиёсатмадорон, дар матолиби рӯзноманигорон, блогерҳо дида мешавад. Бо нишонаҳои "забони адоват" дар муоширати онлайн ва офлайн манипулятсия ва шаклҳои гуногуни зуҳури он, мавҷудияти луғати таъбизомез дар

суҳанро дар бар мегиранд. Набудани тафаккури интиқодӣ, дониш ва маљаҳо дар соҳаи саводи расонаӣ ва иттилоотӣ (СРИ) низ нишонаҳои муосири «забони адоват» мебошанд. Нишонаҳои "забони адоват" иттилооти қалбакӣ, бардурӯғ мебошанд. Бо шарофати онҳо, фиристандаҳои паём идеяҳо, нуқтаи назар, дарки худро паҳн мекунанд ё ҷомеаро ба амалҳои муайян ташвиқ мекунанд.

Мутахассисони Маркази иттилоотӣ таҳлили "Сова" (Федератсияи Русия) **миқёси вижагиҳоро** таҳия карданд, ки тавассути он «забони адоват»-ро аз «забони розигӣ» фарқ кардан мумкин аст. Ба ақидаи онҳо, пеш аз мо "забони адоват" аст, агар дар иртибот, хоҳ онлайн ё офлайн чунин пайдо мешавад:

- 1) дар вазъияти мушаххас ба зӯрварӣ бо нишон додани объекти зӯрварӣ даъват мекунанд;
- 2) эълони хушунат ҳамчун воситаи қобили қабул дар мақолаҳо, ҳуҷҷатҳо ва ғ. (аз ҷумла дар шакли мурочиҷаҳои абстрактӣ ба монанди "Яҳудиёнро бизанед!");
- 3) даъват ба таъбиз, аз ҷумла дар шакли шиорҳои умумӣ;
- 4) даъватҳои пардапӯш ба зӯрварӣ ва таъбиз (таблиғи намунаҳои "мусбат", таърихӣ ё муосири зӯрварӣ ё таъбиз; ибораҳои ба монанди "хуб мешуд ину онеро бо фалон", "вақти он расидааст ...", ва ғ.);
- 5) тасвири манфии гурӯҳи этникӣ ё динӣ, ки бо оҳанги мувофиқи матн ё пораи он интиқол дода шудааст;
- 6) асоснок кардани ҳодисаҳои таърихӣ зӯрварӣ ва таъбиз;
- 7) тасдиқкунӣ, ки далелҳои таърихӣ

этирофшудаи зӯроварӣ ва табъизро зери шубҳа мегузоранд (масалан, миқёси муҳосираи Ленинград, Ҳолокост);

- 8) тасдиққунӣ оиди паст будани сатҳи фарҳанг (қобилияти зеҳнӣ, нотавонӣ ба кори созанда) -и як гурӯҳи муайяни этникӣ ё динӣ, ба монанди ин (масалан, "қафқозҳо танҳо дар бозор кор мекунанд", "руско мастанд");
- 9) тасдиққунӣ оиди ҷиноятҳои таърихӣ гурӯҳи этникӣ ё динӣ, ба монанди ин;
- 10) тасдиққунӣ оиди ҷинояткориҳои як гурӯҳи муайяни этникӣ ё динӣ (масалан, "лӯлиҳо - дуздҳо");
- 11) зикри як гурӯҳи этникӣ ё динӣ ё намояндагони он, ба монанди ин дар заминаи паст задан ё таҳқиромез (аз ҷумла дар як хроникаи ҷиноӣ ва ё танҳо ҳангоми ёдоварии этноним).

Ба ҳама маълум аст, ки рӯзноманигор ба афкори ҷамъиятӣ таъсир мерасонанд. Ҳамчунин муносибати аудиторияи васеъ ба як мавзӯи муайян, ба як масъала аз бисёр ҷиҳат аз он вобаста аст, ки чӣ гуна мавод пешниҳод карда мешавад. Агар рӯзноманигор таассубро пазирада, стереотип ва "забони адоват" -ро истифода барад, пас вай бевоқифа дар барангехтани кинаву адоват саҳм мегирад, ки боиси зӯроварӣ ва таҷовуз дар ҷомеа мегардад. Мутаассифона, имрӯз дар кишварҳои мо ВАО ва шабакаҳои иҷтимоӣ ба минбарҳои ҷангҳои гибридӣ на танҳо байни ҳукумат ва аҳоли, балки байни шахрвандон тақдир меёбанд.

Ду намуди зуҳуроти таҷовузи забонӣ вучуд дорад - бошуурона ва бешуурона. Ва дар ин таҷовузи забонӣ як васи-

лаи нави иртиботӣ бо номи троллинг фаёлона истифода мешавад. Троллинг (англисӣ - сайди моҳӣ дар рессанда) имрӯз сегменти ҷудонашаванда ва фаёлонаи рушдбандаи иртиботи интернет мебошад. Усулҳои ин абзорӣ "забони адоват" таҷовуз ва низоъ мебошад. Ва воқитаҳои истифодашуда: паёми иғвоангез, сӯиистифода, дурӯғ, ҷанҷол, таҳрика, иғво. Ҳадафи ин асбоби "забони адоват" бадном кардани иштирокчиёни иртибот, равона кардани мувоҳиса, бо сохтани флейма ва флуда диққатро аз мушкilotи муҳокимашаванда дур кардан - баҳс барои баҳс, ки мувоҳисаро ба суҳбат дар бораи чизе тақдир медиҳад. Барои мисол, дар нашри якуми "Забони адоват дар гуфтугӯи пешазинтихоботи Қирғизистон", ки давраи аз 15-уми июл то 15-уми августи соли 2020-ро дар бар мегирад, коршиносони "Мақтаби сулҳсозӣ ва технологияҳои расонаӣ" қайд карданд, ки рӯзноманигорон бидуни таҳқиқи маълумоти троллинг дар бораи афрод шабакаҳои иҷтимоиро ҳамчун манбаъ истифода мекунанд. Таҳлили "Мақтаби сулҳсозӣ ва технологияҳои расонаӣ" нишон дод, ки баробари изҳорот дар ВАО дар бораи ташкили рӯйхати хизмҳои сиёсӣ, анҷуманҳои онҳо ва ё баромадҳои номзадҳо шумораи изҳороти нафратовар ва таъбизомез нисбат ба гурӯҳҳои мухталиф афзудааст. Ғайр аз он, шарҳҳои таҳқиромез ва троллинг нисбат ба шахсони гуногун сабт карда шуданд. Ин далелҳо аз фарҳанги мавҷудаи мувоҳисаҳо ва сатҳи муноқишаҳо дар ҷомеа шаҳодат медиҳанд.

Мувофиқи маълумоти муҳаққиқони расона, троллинг рушд карда, ҷойҳои нави коммуникатсияро (иктисод, сиёсат, илм) азхуд хоҳад кард ва усулҳои муносибат бо рақибонро тақдир хоҳад дод.

Солҳои охир дар муоширати интернетӣ як абзори дигари "забони адоват" фаъолтар шуд, ба истилоҳ *астротерфинг* - шакли пулакии троллинг, ки ҳадафи он эҷоди афкори сунъии ҷамъиятӣ тавассути корбарони фиребгар аст. Маъмулан, ин "забони адоват" тавассути таҷовуз ва низоъ зоҳир мешавад. Воситаҳои истифодашуда: паёми игвоангез, перепост, даъво ба ҳама чиз, ҷанҷол, дашном, радди он чизе, ки гуфта шуд. Ҳадаф аз он иборат аст, ки "нобут кардани" мавзӯи муҳокимашаванда, ба эътибор нагирифтани қоидаҳои дар ҷомеа ҳукмфармо аланга гиранд; таҳқир кардан, обрӯю эътиборро вайрон кардан, қалбакӣ партофтан, бадном кардан.

ТАСНИФОТИ "ЗАБОНИ АDOBAT": "НАРМ", "МИЁНА", "САХТ"

"Сухани нафратовар" -ро ба таври шартӣ ба "нарм", "миёна" ва "сахт" тақсим мекунанд. Якчанд таснифоти "забони адоват" мавҷуданд, ки ҳам стратегия ва ҳам василаи "забони адоват" -ро дар бар мегиранд. Таснифҳои маъруфтарин таснифоти А.М. Верховский, таснифоти М.В. Кроза ва Н.А. Ратинова, ҳамчунин таснифи Донишгоҳи Аврупо дар Санкт-Петербург мебошад.

Таснифи "забони адоват"-и А.М. Верховский

- "Забони адовати сахт" даъватҳои мустақим ва фавриро ба зӯроварӣ ё таъбиз дар бар мегирад; даъват ба зӯроварӣ ё таъбиз бо истифодаи шиорҳои умумӣ; даъватҳои пардапӯш ба хушунат ва таъбиз.
- "Забони адовати миёна" баҳонаест барои ҳодисаҳои таърихии таъбиз ва зӯроварӣ; иттиҳомот дар бораи ҷинояти як гурӯҳи этникӣ; нишонаи робитаи ягон гурӯҳи иҷтимоӣ бо сохторҳои сиёсӣ ва давлатии Русия ва / ё хориҷӣ барои бадном кардани он; мулоҳиза дар бораи бартарии номутаносиби ягон гурӯҳи этникӣ дар сарвати моддӣ, намояндагӣ дар сохторҳои қудратӣ ва ғ.; айбдор кардани таъсири манфии ягон гурӯҳи иҷтимоӣ ба ҷомеа, давлат ва ғайра.

- "Забони адовати нарм" оэҷоди симои манфии як гурӯҳи этниқиро дар назар дорад; зикри номи як гурӯҳи этникӣ дар заминаи таҳқиқомез; изҳорот дар бораи паст будани як гурӯҳи этникӣ ё дар бораи камбудихоӣ ахлоқии он; зикри гурӯҳи иҷтимоӣ ё намояндагони он дар заминаи пастзананда ё таҳқиқомез; истинод ба изҳороти бегонаситезӣ ё интишори чунин матнҳо бидуни шарҳи дахлдор, муайян кардани ҳудуди байни андешаи мусоҳиб ва мавқеи муаллифи матн (рӯзнома-нигор); фароҳам овардани фазои рӯзнома барои таблиғоти ошкорои миллатгароёна бидуни шарҳи тахрирӣ ё дигар ихтилофҳо.

Таснифоти «забони адоват»-и М.В. Кроза ва Н.А. Ратинова

- "Идентификатсияи бардурӯғ". Таҷаккул ва таҳқими стереотипи манфии этникӣ, симои манфии миллат, наҷод, дин ва ғ.
- "Атрибутсияи бардурӯғ". Хусусияти амали адоватнок ва ниятҳои хатарнок ба намояндагони ҳар миллат, наҷод, дин ва ғ.
- "Дифои ҳаёли". Ангезаи ҳама гуна амалҳо алайҳи як миллат, наҷод, дин ва ғайра.

Таснифоти Донишгоҳи Аврупо тамоми матнҳоро ба 2 категория тақсим мекунад:

- матнҳо бо "забони адоват" -и нисбатан нарм, ки нишонаҳои тақсимшавӣ ба "МО-гурӯҳҳо" ва "ОНҲО-гурӯҳҳо" -ро дар бар мегиранд;
- матнҳо бо "забони адоват" -и нисбатан шадид, ки ҳамчунин сохторҳои ҳавасмандгардонии амалҳои манфиро нисбати "ОНҲО-гурӯҳҳо" дар бар мегиранд.

Аз "забони адоват", тавре гуфтем, на танҳо корбарони оддии Интернет истифода мекунанд. "Луғати зӯроварӣ" -ро аксар вақт аз даҳони мансабдорони баландпояи давлатӣ, ходимони ҷамъиятӣ, сиёсатмадорон шунидан, изҳороти онҳоро хондан мумкин аст. Ин инъикоси равандҳои иҷтимоӣ, сиёсии ҷомеа, сатҳи маълумот, инъикоси меъёрҳо ва арзишҳои фарҳангӣ мебошад. Ва ин метавонад ҳам барои ҳаёти як шахс ва ҳам барои як гурӯҳ одамон, дар маҷмӯъ кишвар хатарнок бошад (қазияи Мянмарро ба ёд оред).

Бо истифода аз чунин луғат, муаллифи он мустақиман ё пинҳон забони хушунат ва хусуматро дар байни ҷомеа ҷой мекунад. Хатари аз ҳама калонро изҳороти сиёсатмадорон ба миён меоранд, ки баъзан дар мурочиатҳояшон ба ҷомеа оҳанг ва интиҳоби калимаҳоро фаромӯш мекунанд. Ба унвони мисол, мо метавонем изҳороти президенти собиқи ИМА Доналд Трампро дар Твиттер, ки пур аз гуфтор ва луғати "забони адоват" буданд, оварем. Маълум аст ва бо чашми кушода дида мешавад, ки суҳанронии муқовимати ӯ бо ёрии "забони адоват" алайҳи кишварҳои алоҳида асоси таъ-

сири харобиовари расонаҳо шудааст. Дар аввали соли 2021, Твиттер ҳисоби Трампро ба таври доимӣ, ки ширкат "бо сабаби хавфи баланди ташвиқи минбаъда ба хушунат"-ро шарҳ дод, масдуд кард. Тибқи гузоришҳои ВАО-и ҷаҳонӣ, аз ҷумла кормандони шабакаи иҷтимоӣ, ин талаб карда шудааст.

"Моделҳои Трамп"-ро аксар сиёсатмадорон, аз ҷумла муҳолифон, ҳангоми мурочиат ба намояндагони ҳукумати кунунӣ истифода мебаранд. Таҳаммулпазирӣ ба таҳаммулнопазирӣ табдил меёбад; оҳанги эҳтиром ба паст задан ва бадбинӣ роҳ медиҳад; хушмуомилағӣ, ки муносибатҳои байни шахсиро тавсиф мекунад, на танҳо бо антипод, дағалии он иваз карда мешавад, балки ба таҳқири мустақим роҳ медиҳад; эътиҳод ба муносибатҳо бо шубҳа иваз мешавад; иттифоқчиӣ собиқ акнун ҳамчун рақиб ҳисобида мешавад; дӯсти собиқ душмани ашаддӣ мешавад. Пайравӣ накардани далелҳо, балки бадномкунӣ, дасткорӣ, қалбаки ба "далелҳои" "забони адоват" табдил ёфтааст.

Маводи иловагӣ

1. European Commission and IT Companies announce Code of Conduct on illegal online hate speech (Тарҷумаи сарлавҳа: Комиссияи Аврупо ва ширкатҳои рақамӣ Кодекси рафторро бар зидди сухани ғайриқонунии ксенофобия дар Интернет эълон мекунанд [Пресс-релизи Комиссияи Аврупо 31-уми майи соли 2016] Забони англисӣ ва дигар забонҳо). // URL: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-1937_en.htm/
2. Маъракаи ҷавонони Шӯрои Аврупо оид ба ҳуқуқи инсон дар Интернет, ки ба коҳиш додани қабули нутқи бадбинона ва мусоидат ба иштироки онлайнӣ ҷавонон ва шахравандӣ, аз ҷумла дар равандаҳои идоракунии Интернет равона шудааст. (Ба забонҳои англисӣ ва фаронсавӣ). // URL: <http://www.nohatespeechmovement.org/>
3. Hate on the Internet: A Response Guide for Educators and Families. December 2003 (Тарҷумаи сарлавҳа: Нафрат ба Интернет: дастур оиди вокуниш барои омӯзгорон ва волидон. декабр с. 2003) // URL: <http://www.partnersagainsthate.org/publications/index.html/>
4. Тавзеҳи "Забони адоват": Дастури амалӣ. Аксуламал соли 2015/Article 19, 2019. // URL: https://www.article19.org/wp-content/uploads/2015/12/A19_Hate-Speech-Report-2018_Russian.pdf
5. Дастури методӣ барои пешгирии экстремизми хушуна-томез, ЮНЕСКО, 2016. // URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002446/244676r.pdf>
6. В. Лихачев. Забони адоват: Чӣ гуна аз ин муҳокимаи оммавӣ гузрехт? Техникаҳо барои рӯзнома-нигорон. [Сарчашмаи электронӣ: Сабти видеои мастер-класси тренери лоиҳаи Мактаби сулҳҷӯён ва технологияҳои расонаӣ (School of Peacemaking and Media Technology)]. // URL: <http://www.ca-mediators.net/ru/vebinary/42-yazyk-vrazhdykak-izbezhatetogo-v-publichnoy-diskussii-tehniki-dlya-zhurnalistov.html>
7. Council of Europe. Bookmarks — A Manual for Combating Hate Speech Online Through Human Rights Education, 2016. (Тарҷумаи сарлавҳа: Замимаҳо: дастур оид ба мубориза бо сухани нафрат дар Интернет таваассути таълими ҳуқуқи инсон). // URL: <https://rm.coe.int/168065dac7>
8. Уиллаби [Willoughby] Б. 10 роҳи мубориза бо нафрат дар байни донишҷӯён: дастур оиди вокуниш барои донишҷӯёни фаъолон. -[10 Ways to Fight Hate on Campus: A Response Guide for College Activists]. — Southern Poverty Law Center, 2004.
9. Роҳбарони ҷамсол: чӣ гуна ба ҷавонон кӯмак расонидан мумкин аст, ки манбаи тағирот дар мактабҳо ва ҷомеаҳои худ шаванд. [Peer Leadership: Helping Youth Become Change Agents in their Schools and Communities] / Шарикон бар зидди нафрат, июли соли 2002

10.Трампро дар твиттер абадӣ манъ карданд - пас аз он ки ҳатто кормандони шабакаҳои иҷтимоӣ инро талаб карданд [Манбаи электронӣ: meduza, баҳши "Ҳикояҳо"] // URL: <https://meduza.io/feature/2021/01/09/tramp-navsegda-zabanili-v-tvittere-posle-togo-kak-etogo-potrebovali-dazhe-sotrudniki-sotsseti>

Феҳристи манбаъҳои асосӣ

1. Верховский, А.М. Забони ман ... Мушкилоти таҳаммулнопазирии қавмӣ ва мазҳабӣ дар ВАО-и Русия. Верховский. - М.: ТҶМ "Маркази" Панорама", 2002.
2. Евстафева, А. В. "Забони адоват" дар воситаҳои ахбори омма: омилҳои лингвистӣ (забонӣ) ва экстралингвистии фаъолият / А. В. Евстафева: автореф. дис. ... ном. илм. филол. - Тамбов, 2009. - 26 с.
3. Кожевникова Г.В. Забони адоват: типологияи ғалатҳои рӯзноманигорӣ [Манбаи электронӣ] // Sova [Сайт]. // URL: <https://www.sova-center.ru/hatespeech/publications/2006/12/d9803>.
4. Кроз, М.В., Ратинова, Н.А. Арзёбии коршиносии маводе, ки ба барангехтани адоват ва бадбинӣ нигаронида шудаанд / М.В. Кроз, Н.А. Ратинова // Нархи нафрат. Миллатгарой дар Русия: маҷмӯи мақолаҳо. Мураттиб А. Верховский. - М.: Маркази «Сова», 2005. - С. 75 - 92.
5. Саводи расонаӣ ва иттилоотӣ // Муаллифон: Лайла Аҳметова, Дмитрий Шорохов, Айгул Ниёзгулова. Бюро ЮНЕСКО дар Алмаато, 2015. p 36 с.
6. Тавзеҳи "забони адоват": дастури амалӣ. Таҳрири соли 2015 // Article19. [Манбаи электронӣ: нашр дар PDF]. // URL: https://www.article19.org/wp-content/uploads/2015/12/A19_Hate-Speech-Report-2018_Russian.pdf
7. Чепкина, Э. В. Ҳама ҳамчун як: забони ризоият дар матбуоти корпоративӣ / Э. В. Чепкина // Ахбори Донишгоҳи давлатии Урал. - 2006. - № 40. - С. 136-146.
8. Шербинина, Ю.В. Таҷовузи нутқ, Худуди адоват / Ю.В. Шербинина. - М.: Форум, 2012. - 400 с.
9. "Забони адоват" дар гуфтугӯи интихоботи Чумҳурии Қирғизистон". [Манбаи электронӣ: Мактаби сулҳсозӣ ва технологияҳои расонаӣ. Бишкек: Маълумот барои навигарӣ, 9-09-20]. // URL: <http://www.ca-mediators.net/ru/5379-yazyk-vrazhdy-v-perdvybornom-diskurse-monitoring-i-analiz.html>
10. Муфаттишони СММ Фейсбукро ба барангехтани нафрат нисбат ба Роҳинча айбдор мекунанд. [Манбаи электронӣ: Хадамоти иттилоотии Русия дар СММ, 2018]. // URL: <https://news.un.org/ru/story/2018/03/1326172>
11. Кишваре, ки дар он "Фейсбук" нафрати мусулмонро афзоиш додааст. [Манбаи электронӣ: BBC NEWS. Хадамоти Русия, 2018]. // URL: <https://www.bbc.com/russian/features-45499424>

12. Ин интернетест, ки мо мехоҳем: ҷи гуна расонаи иҷтимоӣ ба силоҳи марговар табдил ёфтанд. [Сарчашмаи электронӣ: Хабр: Н. Саплин. Мақола, 30.10.19]. // URL: <https://habr.com/ru/company/ruvds/blog/473806/>
13. Маводи Маркази иттилоотию таҳлили «Сова». // URL: <https://www.sova-center.ru>

Машғулияти 2.

Мавзӯи 2.

Озодии сухан vs "забони адоват"

Зермавзӯъ

- Муайян кардани ҳудуди байни "забони адоват" ва озодии суҳан: амалияи байналмилалӣ
- Зухури сензура, "забони адоват", далелҳои нақзи озодии баён дар кишварҳои Осиеи Марказӣ

Ҳамгирии фанҳо

"Қонуни конституционӣ", "Сиёсатшиносӣ", "Конфликтология", Асосҳои рӯзноманигорӣ, "Одоби журналист", "Ахлоқи расонаӣ", "Асосҳои тафаккури интиқодӣ", "Саводи расонаӣ ва иттилоотӣ".

Ҳадафҳои машғулият

Когнитивӣ:

- донишҷӯён метавонанд мафҳумҳои "озодии суҳан" ва "забони адоват", "сензура", "дигарандешӣ", "иттилооти қалб", "экстремизм", "муноқишаи байни миллатҳо ва байниминтақавиро" муайян кунанд;
- донишҷӯён таҷрибаи байналмилалии арзёбии муҳтавои меҳдонанд;
- донишҷӯён таҷрибаи маҳаллии муайян кардани ҳудуди байни "озодии суҳан" ва муҳтавои манъшударо меҳдонанд.

Иҷтимоӣ-эмотсионалӣ:

- донишҷӯён метавонанд марзи байни озодии баён, худидоракуни ва "забони адоват"-ро дар ҳаёти худ фаҳмонанд;
- донишҷӯён таъсири "забони адоват"-ро ба ҳолати психо-эмотсионалии шахс дарк мекунад.

Рафторӣ:

- донишҷӯён метавонанд мавқеи худро оид ба озодии баён ва ҳавасмандии истифодаи нақадани "забони адоват" -ро шарҳ диҳанд;
- донишҷӯён метавонанд тасмири худро дар бораи ҳифзи озодии суҳан пешниҳод кунанд ва ҳамзамон дар муошират аз "забони адоват" истифода набаранд.

Вақти гузаронидан	1 соат 20 дақиқа
Усулҳои гузронидан	Муҳокима, лексияи хурд, муаррифӣ, саволҳои кушода ва пӯшида, кор бо манбаъҳои иттилоотӣ.
Усулҳои арзёбӣ	Саволҳои санҷишӣ, варақаи худбаҳодиҳӣ.
Мафҳумҳои асосӣ	Озодии суҳан, озодии баён, ҳуқуқи инсон (шаҳрвандӣ, сиёсӣ, умумичаҳонӣ), конституция, сензура, низои байни миллатҳо, муноқишаи байни минтақавӣ, экстремизм, иттилооти қалб, қалбаки.
Сарчашмаҳои зарурӣ	Ҳадафҳои машғулият, ки дар намоиш нашр шудаанд ё дар флипчарт, видеопроектор, компютер, кортҳо, маркерҳо, тахтаи сафед, скотч навишта шудаанд.

Нақшаи машғулият

1. ИБТИДО

Маводи зарурӣ: Кортҳо бо калимаҳо.

Усули гузаронидан.

Омӯзгор аз донишчӯён мепурсад, ки онҳо ибораҳои "озодии сухан" ва "забони адоват"-ро чӣ гуна мефаҳманд, ва сипас аз онҳо хоҳиш мекунад, ки аз ҳаёти шахсии худ ба ёд оранд ва мисолҳо оранд. Ғайр аз он, мафҳумҳои "озодии сухан ва худифода", "забони адоват", "сензура", "дигарандешӣ", "дастрасӣ ба иттилоот", "иттилооти қалб", "экстремизм", "муноқишаи байни миллатҳо ва байни минтақаҳо" баррасӣ карда мешаванд.

2. КОР БО ИТТИЛООТ

Маводи зарурӣ: қазия аз таҷрибаи байналмилали ва маҳаллӣ.

САВОЛҲО БАРОИ МУҲОКИМА:

- Ҳудуди байни озодии баён ва "забони адоват" -ро дар ИМА чӣ гуна қайд кардед? (Намунаи қазия).
- Барои чӣ, бо вучуди ҳалокати кормандон ва резонансҳои бузурги манфи дар ҷаҳон, маҷаллаи фаронсавии Charlie Hebdo интишороти иғвоангези худро идома медиҳад ва дастгирии мақомотро мегирад?
- Хатари сензура ва маҳдуд кардани озодии баён ба чӣ далолат мекунад? (Дар мисоли муҳтавои кишвари донишчӯёни ҳамин курс).
- Оё дар озодии баёни номаҳдуд хатар вучуд дорад? Он аз чӣ иборат аст? (Дар мисолҳои контексти кишвари донишчӯёни курс).
- Чӣ гуна озодии сухан ва "забони адоват"-ро мувозинат кардан мумкин аст? (Дар мисолҳои контексти кишвари донишчӯёни курс).

3. АМАЛ НАМО

Маводи зарурӣ: кортҳо бо қазия/пешниҳодҳо

Усули гузаронидан.

Омӯзгор донишҷӯёнро ба муттаҳидшавӣ дар гурӯҳҳо иборат аз 3-4 нафар даъват менамояд. Сипас кортҳо бо изҳорот тақсим мекунад. Вазифаи донишҷӯён аз он иборат аст, ки изҳоротро дар "забони адоват" пайдо кунанд ва агар имконпазир бошад, онҳоро бо ибораи дигар "забони ризоият" истифода кунанд. Сипас ба гурӯҳи умумӣ пешниҳод кунед. Муҳокима кунед ва хулоса бароред.

Намунаҳои қазияҳо барои кортҳо (грамматика ва услуби муаллифони паёмҳо сабт карда шудаанд):

1. Шарҳи зери хабар дар бораи интиқоли кӯмаки башардӯстона аз ҷониби сафири ҶМЧ дар Қирғизистон, ки дар он ӯ бародарии ду халқро қайд кард: «Аз кай мо хешу табор шудем? Калигули бузург низ гуфтааст, ки чинҳо душмани аввалини қирғизҳо ҳастанд».
2. Шарҳи зери хабар дар бораи истилоҳи ҷиноии сарбоз дар Тоҷикистон барои дуздии гов: "Сарбозони бечора, онҳо гуруснаанд, дар ин кор худи фармондеҳҳо гунаҳгоранд. Нобақорон, вақте ки шумо истодед, беҳтараш, ки (шумо) мемурдед."
3. Иқтибос аз паём дар робита ба воқуниши манфии қисми русзабони корбарон дар бораи тақвияти мавқеи забони ўзбекӣ: "Онҳо то ҳол ба кишвари мо ҳамчун мустамликаҳои худ ва ба мо ҳамчун ғулом менигаранд".
4. Шарҳи як профессори донишгоҳи Қазоқистон дар шабакаи иҷтимоӣ: "... шумо занҳоро зада метавонед, баъзан лозим меояд" ва "барои бисёрзанӣ" баромад кард.

4. ХУЛОСАБАРОӢ

Бо мақсади фаҳмидани он, ки донишчӯён мавзӯи ин машғулиятро чӣ гуна фаҳмиданд, онро чӣ гуна дарк карданд, пешниҳод карда мешавад, ки усули ба номи "Дурахш" ҳамчун алоқаи бозгашт истифода карда шавад (ниг.ба Замимаи 1 "Вожаномаи таълими интерактивӣ").

Маводи зарурӣ: талаб карда намешавад.

Усули гузаронидан.

Омӯзгор дар охири машғулият аз ҳар як донишчӯ хоҳиш мекунад, ки фикри худро оид ба яке аз саволҳои додашуда (бо як ҷумла) мухтасар баён кунад:

- Дар машғулияти имрӯза барои шумо чизи аз ҳама муҳим кадом аст?
- - Муҳимтарин маҳорате, ки дар машғулияти имрӯза ба даст омадааст, кадом аст?
- - Чӣ гуна шумо дар ҳаёти худ байни озодии суҳан ва худифода ва "забони адоват" ҳудуд мегузored?

Тавсияҳо барои омӯзгорон.

Изҳороти донишчӯёнро дигар донишчӯён муҳокима ва шарҳ намедиханд. Муаллим изҳороти донишчӯёнро бе ҳукми арзёбӣ мегузорад. Албатта, омӯзгор метавонад ба донишчӯён барои фикру мулоҳизаҳо ва ташреҳояшон ташаккур гӯяд.

Шарҳи иттилоот

МУАЙЯН КАРДАНИ ҲУДУДИ БАЙНИ "ЗАБОНИ АДОВАТ" ВА ОЗОДИИ СУХАН: АМАЛИЯИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ

Моддаи 19-и Эъломияи умумичаҳонии ҳуқуқи инсон (ЭУҲИ) ҳуқуқи озодии афкор ва баёнро кафолат дода, онро ҳамчун як ҳуқуқи асосии инсон нишон медиҳад: "Ҳар кас ба озодии афкор ва баён ҳуқуқ дорад; ин ҳуқуқ озодии риояи озодонаи эътиқод ва озодии ҳустуҷӯ, гирифтани ва паҳн кардани иттилоот ва ғояҳоро бо ҳар роҳ ва новобаста аз марзҳои давлатӣ дар бар мегирад". Ин ҳуқуқ дар конституцияҳои кишварҳое, ки ба рушди демократӣ содиқанд, сабт шудааст. Муаллифони дастури "Равшани кардани забони адоват" (ARTICLE 19) қайд мекунанд: «Дар сатҳи инфиродӣ озодии баён калиди рушди инсон, шаъну шараф ва иҷрои он мебошад. Дар сатҳи давлатӣ озодии баён барои идоракунии давлатӣ хуб ва дар натиҷа, барои пешрафти иқтисодӣ ва иҷтимоӣ муҳим аст. Ҳуқуқ ба озодии баён дорои доираи васеъ мебошад, ба монанди изҳори ақида ва ғояҳое, ки дигарон метавонанд шадидан таҳқиромез пайдо кунанд, ки метавонанд ибораҳои таъбизомезро дар бар гиранд».

Бояд дар назар дошт, ки ҳуқуқ ба озодии баён мутлақ нест ва давлат метавонад дар баъзе ҳолатҳо ин ҳуқуқро тибқи қонунҳои байналмилалӣ

ҳуқуқи инсон маҳдуд кунад. Ҳимояи шаъну эътибори ҳама бидуни таъбиз аксари посухҳоро ба "забони адоват", аз ҷумла маҳдуд кардани ҳуқуқ ба озодии баён бармеангезад. Чораҳои воқуниш ба "забони адоват", аз ҷумла манъи он, аксар вақт бо ҳимояи амнияти миллӣ, тартиботи ҷамъиятӣ ва ахлоқи ҷамъиятӣ асоснок карда мешаванд. Аммо, вақте ки ин ҳадафҳо бо ҳадафи ҳимояи шахсонаи алоҳида аз таъбиз муқоиса карда мешаванд, чораҳое, ки ифодаро маҳдуд мекунанд, метавонанд ба осонӣ аз ҳадд васеъ ва ба сӯи истифодаи моил шаванд.

Набудани таърифи ягонаи "забони адоват", дарки ҳудуди озодии суҳан ва изҳори ақида ба мубоҳисаҳои шадиди муназзам, вазъиятҳои муноқишавӣ ҳангоми бархӯрди мавқеи тафсири ин мафҳумҳо ва зухуроти онҳо ё таҳқир таҳти сарпарастии ҳимояи озодии суҳан ва мубориза бо "забони адоват" таъсир мерасонанд.

Созмонҳои байналмилалӣ василаҳои пешгирии "забони адоват"-ро таҳия мекунанд, ки ба андешидани чораҳои муассир ҷиҳати коҳиш додани суҳани нафрат бидуни таъсир ба ҳуқуқи шаҳрвандон ба озодии суҳан ва баён мусоидат мекунанд.

Созмони ARTICLE 19 (Артикл 19) "Принсипҳои Камденро оид ба озодии баён ва баробарӣ" таҳия кардааст. Ин санад маҷмуи 12 принцип ва тавси-

яест, ки ба мусоидат ба тавофуқи ва-сеътар дар тавозуни байни эҳтироми озодии баён ва мусоидат ба баробарӣ равона карда шудааст. Принсипҳо ба фаҳмиши он асос ёфтаанд, ки озодии баён ва баробарӣ ҳуқуқҳои асосӣ мебошанд ва татбиқи онҳо барои истифода ва ҳимояи ҳама ҳуқуқҳои инсон зарур аст. Ҳангоми ин кор, принсипҳои эътироф мекунад, ки суҳанронии муайян, масалан, барқасдона барангехтани нафрати наҷодӣ, он қадар хатарнок аст, ки манъ карда шавад. Барои роҳ надодан ба суиистифода аз ин маҳдудиятҳо, қоидаҳои манъкунандаи чунин намоишҳо бояд дақиқ муайян карда шаванд.

Таҳти сарпарастии Дафтари ҳуқуқи башари СММ Нақшаи амалиёти Рабат то соли 2012 таҳия шудааст, ки дар он тест барои санҷиши шаклҳои суҳанронии дар қонуни ҷиноятӣ манъшуда мавҷуд аст. Он ба таъсиси ҳамоно сатр ё маҳдудият, ки озодии суҳан ва баён берун аз он хотима меёбад ва муҳтавои манъшуда оғоз меёбад, кӯмак мекунад.

Нақшаи амалиёти Рабат пешниҳод мекунад, ки ҳудуди баланд барои ҷорӣ кардани маҳдудиятҳо дар озодии баён ҳангоми муайян кардани барангехтани нафрат муқаррар карда шавад. Меъёри шадидият барои бартараф кардани ҳадди аққал маънои онро дорад, ки танҳо таҳқирҳои қиддитарин ва аз ҷиҳати эмотсионалӣ таҳриқдихандаи бадбинӣ тасниф карда мешаванд. Параметрҳои имконпазири баҳодихии дараҷаи нафрат метавонанд шадидии гуфтаҳо, дараҷаи зарари баромадкунандаро ташвиқ кунанд, басомад ва шумораи изҳорот ва дараҷаи ошкорбаёниро фаро гиранд. Дар ин робита, барои муайян кардани изҳороте, ки дар

он ҷавобгарии ҷиноятӣ пешбинӣ мешаванд, озмоиши 6 қисмӣ таҳия карда шуд.

1. *Матн.* Матн дар арзёбии он, ки оё изҳороти мушаххас таъбиз, душманӣ ва зӯрвариро ташвиқ мекунад ва метавонанд бевосита ба ният ва / ё сабаб рабт дошта бошанд, хеле муҳим аст. Таҳлили матнӣ бояд изҳоротро дар заминаи иҷтимоӣ ва сиёсӣ ҷой диҳад, ки дар вақти таҳия ё паҳн кардани изҳорот ҳукмфармо буд.
2. *Нотиқ.* Бояд мавқеъ ё мақоми нотиқ дар ҷомеа, алаҳусус мавқеи ин шахс ё созмон дар робита бо шунавандагонии матлуби гуфтор ба назар гирифта шавад.
3. *Хоҳиш.* Моддаи 20 ПБҲШС ниятро пешниҳод мекунад. Бефарвоӣ ва беэҳтиётӣ барои татбиқи Моддаи 20, ки барои "таблиғот" ва "барангехтани бадбинӣ" ниёз дорад, заминаи кофӣ нест, на танҳо паҳн кардан. Дар робита ба ин, мақола мавҷудияти секунҷаи муносибати байни объекти гуфтор, мавзӯи гуфтор ва шунавандагонро дар назар дорад.
4. *Мазмун ё шакл.* Мазмуни нутқ яке аз объектҳои асосии баррасии судӣ ва ҷузъи асосии барангехтани кинаву адоват мебошад. Таҳлили мундариҷаи донишмандони то ҷӣ андоза мустақим ва иғвоангез будани изҳорот, инчунин баррасии шакл ва услуб, хусусияти далелҳои пешниҳодкардаи нотиқ ва тавозуни баҳс ва ғ.-ро дар бар мегирад.
5. *Дараҷаи ошкорбаёнӣ.* Ин қисмат унсурҳои ба монанди дастрасии

баён, табиати мухотаб, аҳамият ва андозаи аудиторияро дар худ фаро мегирад. Мулоҳизаҳои минбаъда: оё изҳорот оммавӣ мебошад, ки воситаи паҳн кардани он дар ҷӣ аст. Ҳамчунин бояд инҳоро ба назар гирифт: изҳорот тавассути як варақа, тавассути паҳш дар воситаҳои ахбори оммавӣ ё тавассути Интернет паҳн карда шуд, басомад, миқдор ва фарогирии он ҷӣ гуна буд, оё шунавандагон имкони амал карданро доштанд мувофиқи даъватҳои иғвоангез, изҳорот (ё асари бадеӣ) дар доираи танг паҳн карда мешуд ва ё дастраси омма буд.

6. Эҳтимоли фарҷомҳои, аз ҷумла иҷтимобнопазири. Таҳриқи нафрат, тибқи таъриф, ҷиноят дар ҷавона аст. Амале, ки аз ҷониби изҳорот бармеояд, барои он ки ин суҳан ҷинояткор ҳисобида шавад, набояд содир карда шавад. Аммо, то андозае, хатари эҳтимолии зарар бояд муайян карда шавад. Ин маънои онро дорад, ки судҳо бояд муайян кунанд, ки эҳтимолияти изҳорот метавонад амали воқеии зидди гурӯҳи ҳадафро ба вучуд орад ва дарк кунад, ки дар ин ҳолат бояд робитаи мустақими сабабӣ нишон дода шавад.

Усули гузаронидан.

Донишчӯён бояд ба 2 гурӯҳ муттаҳид карда шаванд, то модераторро аз байни донишчӯён муайян кунанд. Ҳар ду гурӯҳ қазияро меомӯзанд ва онро тибқи 6 меъёри Нақшаи амалиёти Рабат таҳлил мекунанд:

1. Матн.
2. Нотиқ.
3. Хоҳиш.
4. Мазмун ё шакл.
5. Дараҷаи ошкорбаёнӣ.
6. Эҳтимоли фарҷомхоҳӣ, аз ҷумла иҷтинобнопазирӣ.

Як гурӯҳи донишчӯён натиҷаҳои худро бо далелҳо барои ҳар як пункт пешниҳод мекунанд. Гурӯҳи дуввум бар зидди гурӯҳи аввал. Дар ҳолати заифӣ ё бемавқеии далелҳои гурӯҳи якум ё мувофиқат накардани онҳо, далелҳои онро пешниҳод кунед.

Мисолҳои қазия:

Блогери Русия ТiкТок Владимир Гориянов, маъруф бо номи Валодя XXL, дар канали YouTube-и худ, ба саволҳои муштарӣ дар бораи муносибати ӯ ба ҳамчингароён посух дода, гуфт: «Агар имконият медоштам (...), ҳамаи ин одамони бадбӯйро тирборон мекардам. Ман намефаҳмам, ки чаро онҳо бояд

умуман зиндагӣ кунанд». Ҳангоми интишори ин пост, блогер аз 300 то 700 ҳазор муштарӣ дар платформаҳои гуногуни шабакаҳои иҷтимоӣ дошт.

Президенти Фаронса Макрон гуфт, ки "ислом дин аст" "дар бӯҳрон қарор дорад" ва нақшаҳои саҳттар кардани қонунҳоро, ки ба мубориза бо "ҷудои-хоҳи исломӣ дар Фаронса" нигаронида шудаанд, эълон кард. Ба гуфтаи ӯ, як қисмат, тақрибан 6 миллион нафар, мусулмононе, ки дар Фаронса зиндагӣ мекунанд, мехоҳанд "ҷомеаи зидд"-и худро ташкил диҳанд. Вай дар қатори дигар чораҳои пешниҳод мекунанд, ки назорати барномаҳои таълимӣ дар мактабҳо ва маблағгузориҳои хориҷии масҷидҳои Фаронса шадидтар карда шавад.

Тавсияҳои барои омӯзгор.

Пешниҳоди донишчӯён бо мисолҳои таҷрибаи байналмилалӣ муҳим аст ва нишон медиҳанд, ки чӣ гуна худуди байни озодии баён ва забони адоват дар як кишвари мушаххас муайян карда мешавад. Баррасии таҷрибаи ИМА ва Фаронса муфид аст. Аммо диққат бояд ба таҷрибаи кишварҳои Осиёи Марказӣ равона карда шавад.

Таҷрибаи ИМА

Дар соли 1977 Сол Голдстайн, наҷотёфтагони Ҳолокост, вақте фаҳмид, ки Ҳизби миллии сотсиалистии (натсисти) Амрико дар Скоки, канори шаҳри Чикаго (штати Иллинойс) раҳпаймой карданист, хашмгин шуд. Дар Скоки шумораи зиёди яҳудиён буд, ки аз онҳо шаш ҳазор нафар, ба мисли Голдстайн, аз Ҳолокост наҷот ёфтанд. Тасаввури дидани раҳпаймоии миллатгароён бо свастика аз шаҳрашон барояшон тоқатфарсо буд. Аъзои ҷамъияти яҳудиёни Скоки алайҳи Ҳизби миллии сотсиалистӣ ба додгоҳ муроҷиат карданд ва дар ҷараёни муурофия шохид шуданд. Сарфи назар аз он, ки Голдстайн ҳаёти маҳбусонро дар конслaгер муфассал тавсиф намуда, фаҳмонд, ки барои ӯ дидани рамзҳои Олмони фашистӣ дар парад дар шаҳри худ то чӣ андоза душвор аст, ҷомеаи яҳудиёни Скоки мақомоти шаҳр барои роҳпаймой ммонена шуда натавонистанд. Ин ҳукми судиро дигарон, аз ҷумла Суди Олии ИМА, пайгирӣ карданд. Онҳо ба Ҷоиди миллатгароёни сотсиалист қабул карда шуданд. Судяҳо чунин мешуморанд, ки онҳо Ҳуқуқи конститутсионии ҷимояшуда барои роҳпаймой ва ҳатто нишон додани свастика ва дигар сифатҳоро доранд.

Ислоҳи аввал ба Конститутсияи ИМА ба ҳукумати федералӣ монев шудани ҳар касро барои изҳори ақидаи худ ва ё ҷазо додани касе барои гуфтани он

манъ мекунад: "Конгресс набояд ягон қонунро қабул кунад ... маҳдуд кардани озодии суҳан ва матбуот ё ҳуқуқи мардум ба ҷамъомадҳои осоишта". Пеш аз ҳама он ҳамчун кафолати озодии баёни сиесӣ ва пешгирии бастани ҳукумат ба рӯзномаҳои оппозисионӣ қабул карда шуд, аммо бо мурури замон Суди Оли онро васеъ намуда, роҳпаймоӣ, эътирозҳо ва дигар намунаҳои баёнро низ фаро гирифт. Консепсия бо изҳорот ва рафтор, ки ноҳуширо ба вучуд меоранд ва таҳқиқро дар бар мегирад, васеъ карда шуд. Ин чунин маъно дорад, ки новобаста аз он ки ягон го ягон касро ранҷонад ё ягон тасвир касро ранҷонад, тағироти аввал ҳуқуқи изҳор ва намоиш додани онҳоро муҳофизат мекунад.

Бунёдгузори ИМА чунин мешумориданд, ки роҳи ягонаи ҳифзи ҳақиқии озодӣ ҷимояи он барои ҳама, ҳатто онҳое мебошад, ки ақидашон барои бисёриҳо ғайри қобили қабул аст. Ин вақте тасдиқ шуд, ки додгоҳҳо ҳуқуқи Мартин Лютер Кинг ва ҷонибдорони ӯро барои раҳпаймой алайҳи беадолатӣ ва ҷудоихоҳии наҷодӣ дар ИМА дастгирӣ карданд. Бо вучуди муҳолифати мақомоти маҳаллӣ, суҳанронихо, тазоҳуроти нишаст ва тазоҳуроти Кинг иҷозат дода шуданд, зеро дар онҳо даъват ба хушунат набуд. Ислоҳи аввал амалҳои тарафдорони Кингро муҳофизат кард. Дар бисёр ҳолатҳо, пешгузаштаҳо муқаррар карда шуданд: шаҳрҳо ягон сабаби қонунӣ на-

доштанд, ки тарафдорони ҳаракатҳои ҳуқуқи шаҳрвандиро аз раҳпаймоӣ маҳрум кунанд, зеро барои ин танҳо ин андеша, ки раҳпаймоикунандагон ба онҳо писанд гнестанд, сабаб шуда наметавонад.

Вақте ки роҳбари ташкилоти наҷод-парастии сафедпӯсти Ку-клукс-клан дар Огайо баромад карда, хостори интиқоми сиёҳпӯстон, яҳудиён ва ҳукумати ИМА шуд, Суди Олӣ ба ҳулосае омад, ки ӯро барои ташвиқи ҳушунат ҳаёс кардан мумкин нест, зеро ӯ ба касе таҳдид накардааст. Аммо вақте ки аъзоёни Ку-клукс-клан ба як оилаи махсуси африқоӣ дар Вирҷиния таҳдид карданд, Суди Олӣ қарор кард, ки ҳимояи онҳо наметавонад ислоҳи аввалро истифода барад ва шахсони гунаҳгор бояд ба ҷавобгарӣ кашида шаванд.

Аз ин рӯ, Ислоҳи аввал ба ҳама гуфтаҳо дахл надорад. Меъёр ин аст, ки интизории оқилона вучуд дорад, ки суҳанони бадбинона боиси ҳушунат ё дигар амалҳои ғайриқонунӣ мешаванд. Дарвоқеъ, агар судҳо муайян кунанд, ки таҳдиди фаврӣ барои як шахс ё таҳрик ба зӯроварии дигарон таҳдид мекунад, чунин изҳорот боиси ба ҷавобгарӣ кашида шудани гӯянда шуда метавонад ва ба ҳукумат фурсати ҳуқуқӣ дода мешуд, то чора андешад..

Таҷрибаи Фаронса

Charlie Hebdo (Шарли Эбдо, рус. «Ҳафтаномаи Чарли») — Маҷаллаи ҳаҷвии сиёсӣ дар Фаронса. Карикатураҳо, гузоришҳо, мубоҳисаҳо ва лағифаҳои ғайри конформистиро нашр мекунад. Вай мавқеъҳои чап ва дунявиро ишғол намуда, ҳам сиёсатмадорони фаронсаӣ ва ҳам хориҷӣ, ультра-рост, ислом ва масеҳиятро масҳара мекунад ва мунтазам боиси резонанс ва ҷанҷолҳои байналмилалӣ мегардад. Charlie Hebdo дар соли 2015 мавриди ҳамла қарор гирифт: пас аз он ки маҷалла карикатураи яке аз қормандони як созмони ифротгароӣ исломиро нашр кард, 12 қорманди он дар як дафтари Порис ҳадафи тир қарор гирифтанд. Ин қормандони маҷалларо бознадошт, онҳо нашри карикатураҳои шадид ва иғвоангезро идома медиҳанд. Моҳи октябри соли 2020 як мутаассиби 18-солаи динӣ сари муаллими таърихи мактаб Сэмюэл Патино, ки карикатураҳои маҷаллаи Charlie Hebdo-ро дар дарси озодии суҳан муҳокима кардааст, бурид. Президентии Фаронса Эмануэл Макрон ифротгароӣ, исломгароёнро ҳимоят кард ва озодии суҳанро дар Фаронса дифоъ кард ва ваъда дод, ки мардуми Фаронса минбаъд низ аз озодии суҳан ҳимоят хоҳанд кард ва аз карикатураҳое, ки мусулмононро таҳқир мекунанд, даст нахоҳанд кашид. Ин мавқеъро сиёсатмадорони бузурги Фаронса дастгирӣ карданд ва қайд карданд, ки онҳо шахсан Макронро не, балки президенти Фаронсаро дастгирӣ мекунанд, зеро ба кишвар ва арзишҳои он ҳамла оварда мешавад.

Дар посух, бори дигар ҳамалот саросари кишварро фаро гирифт: дар Нис як муҳочим бо қорд ба як калисои кӯчак ҳамла карда ва дар Лиун бошад ба самти пешвои маъбад аз таппонча оташ кушоданд. Қисми ҷаҳони Ислом бо эътирозҳои азим алайҳи мавқеи расмӣ Порис воқуниш нишон дод, маъракаи ҷаҳонӣ дар шабакаҳои иҷтимоӣ оғоз ёфт: #BoycottFranceProducts ва #BoycottFrance ("бойкоти маҳсулоти фаронсаӣ" ва "бойкоти Фаронса"). Президенти Миср Абдулфаттоҳ ас-Сисӣ гуфт, ки озодии суҳан дар Фаронса бояд маҳдуд карда шавад, агар он беш аз 1,5 миллиард одамро ранҷонад: *"Мо низ чунин ҳуқуқ дорем. Мо ҳақ дорем, ки ҳиссиёт ва арзишҳои динии худро ҳимоя кунем"*.

Charlie Hebdo аз принципҳои худ дур нарафта, муқоваи шумораи навро моҳи ноябри соли 2020-ро бо карикатураи нав нишон дод: дар он раққосони бесари кабарӣ тасвир шудаанд. Дар зери карикатура чунин навишта шудааст: "Фаронса ҳамеша Фаронса хоҳад буд". Суҳангӯи ҳукумати Фаронса Габриэл Аттал гуфт, ки сарфи назар аз "кӯшиши ноором қардани вазъ ва таҳдид", Фаронса "ҳеҷ гоҳ аз принципҳо ва арзишҳои худ даст нахоҳад кашид". *"Ман эҳсоси мусалмононро дар робита бо нашри карикатураҳои пайғамбар Муҳаммад мефаҳмам, алмо ҳукумат дар паси интишори онҳо нест, ин аз ВАО-и озод ва мустақил аст, ки бо ҳукумат иртибот надоранд"* - гуфт Макрон дар мусоҳиба бо Телевизиони "Ал-Ҷазира".

Дар оғози соли 2020, коршиносони "Мақтаби сулҳсозӣ ва технологияҳои расонаӣ" далелҳои фишор ба озодии баёнро дар кишварҳои Осиеи Марказӣ сабт карданд - шумораи онҳо дар муқоиса бо соли 2019 бештар аз ду баробар афзудааст. Танҳо дар 4 моҳи соли 2020, 38 ҳодисаи маҳдудиятҳои гуногуни озодии баёни рӯзноманигорон, блогерҳо ва пешвоёни афкор дар Интернет ва инчунин қорбарони оддӣ ба қайд гирифта шуданд. Динамикаи ҳолатҳои таҳлилшуда дар Ҷумҳурии Қазоқистон, Ҷумҳурии Қирғизистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон нишон медиҳанд, ки авҷи маҳдудиятҳо ва сензура ба давраи таъбиқи чораҳои ғавқулудда рост меояд.

Дар таҳлили худ коршиносони Мақтаб қайд мекунанд, ки сарфи назар аз асоснокӣ ва фаврияти чораҳои шадид алайҳи паҳншавии пандемия, як қатор тамоюлҳо таҳдидҳои ҷиддӣ ба озодии баёнро нишон медиҳанд, ки эҳтимолан пас аз карантин бардошта мешаванд.

Чораҳои ғавқулуддаи муқарраршуда ҳамчун асос барои маҳдуд кардани озодии баён ва паҳн кардани танқиди режим истифода шуданд. Тактикаи ҳукумат усулҳои гуногуни фишор ба озодии баёнро аз шомили таҳримҳои барои "барқасдона паҳн кардани иттилоӣ дурӯғ дар ҳолати ғавқулудда" то сензураи мундариҷаи "хилофи менталитети миллии мардум" ва радди аккредитатсияи рӯзноманигорон барои пандемияро дар бар мегирифт.

Хабарнигорон ба иттилоӣ расмӣ танҳо тавассути брифингҳои онлайнии мақомоти давлатӣ дастрасӣ доштанд ва ин омода кардани маводи муқаммал ва огоҳ кардани мардумро номумкин сохт. Дарки бӯҳрон ва пешгирии паҳншавии хабарро пандемия душвор месозад. "Зарбаи асосӣ ба ғайр аз олоии ҷомеаи шахрвандӣ ва қорбарон зада шуд"- хабар дода мешавад дар Таҳлили вазъият.

Ҷумҳурии Қазоқистон

Шаҳрвандони фаъол ва блогер Алнур Иляшев аз Алмаато, пойтахти ҷануби Ҷумҳурии Қазоқистон моҳи апрели соли равон тибқи Кодекси ҷиноятӣ барои "паҳн кардани маълумоти бардурӯғ дар ҳолати фавқулодда" ба муддати ду моҳ боздошт шуд. Журналист Зауре Мирзахоҷаева аз Шимкент дар зери эътироф буд, ки наравад. Нисбати ӯ "барои паҳн кардани маълумоти барқасдона бардурӯғ" тафтишоти хидмати гузаронида шудааст. Фаълони шаҳрвандӣ Арман Хасеновро барои сабти видеоӣ дар Боздоштгоҳи муваққати Кумитаи амнияти миллӣ ҷой доданд ва ӯро ба поймол кардани шаъну шарафи президенти аввал айбдор мекунанд.

Моҳи март соли 2020, қорбари қазоқ Диаз Молдалимов дар You Tube видеоеро нашр кард, ки аз мақомот даъват кард, ки дар бораи сарнавишти он шахсоне, ба маблағҳои ҷудошуда умед баста наметавонанд, одамоне, ки беқор мондаанд ё бо сабаби карантин ба рухсатии маҷбурӣ рафтаанд, мулоҳиза кунанд. Вай аз рӯи ин модда барои "барқасдона паҳн кардани иттилоӣ бардурӯғ" айбдор карда шуд.

Ҳамзамон, фаълони шаҳрвандӣ ва блогер Геннадий Крестянский мустақиман дар шабақаҳои иҷтимоӣ вазро дар постгоҳҳои атрофи шаҳри Алмаато, вақте ки манъи ҳаракат дар дохили шаҳр вучуд надошт, паҳн кард. Аммо, ӯро тибқи қонуни маъмури барои вайрон кардани вазъи фавқулода айбдор карданд.

Ҷумҳурии Қирғизистон

Аз ҷумлаи намунаҳои дағалонаи поймол кардани озодии баён дар давраи чораҳои фавқулодда дар Ҷумҳурии Қирғизистон, қоршиносон он аксияҳои онлайнӣро ном мебаранд, ки дар Интернет қорбарони боздоштшудаи ҳадамоти махсус навиштаҳо ва изҳороти қаблии худро дар видео-монологҳо рад карданд.

Дар баъзе ҳолатҳо, онҳо барои паҳн кардани иттилоӣ гӯё қалбақӣ, дар ҳолатҳои дигар, навиштани постҳои иғвоангез айбдор карда мешуданд. Пас аз суҳбатҳои пешгирикунанда, ҳар яке аз боздоштшудагон, ба гуфтаи Кумитаи давлатии амнияти миллӣ, "аз паҳн кардани маълумоти бардурӯғ тавба карданд".

Дар ин муддат 28 қорбари қирғиз боздошт шуданд, аз ҷумла табиб Бектур Апишев, ки микроблогаш дар Twitter аз воситаҳои бесифати муҳофизатии табибони беморхонааш хабар дода буд. Дар моҳи январ Элдияр Бакиров ва Ҳамидулла Узоқов аз Kloor.kg бо дархости бародари хурдии собиқ раиси Ҳадамоти давлатии гумруки Ҷумҳурии Қирғизистон Р.Матраимов ба ШКД Ош, пойтахти ҷанубии Ҷумҳурии Қирғизистон даъват карда шуданд. Довталаб хоҳиш кардааст, ки нисбати шахсоне, ки гӯё ҳонаи ӯро бо дрон ба навор гирифта, бо ин "дахолатнопазирӣ" -ро вайрон кардаанд, чора андешида шавад. Турсунбек Бейшенбеков, муҳар-

рири рӯзномаи "Чындык" (Ҳақиқат) барои бозпурсӣ ба додситонии ҳарбӣ "ба хотири як мансабдоре, ки аз соли 2016 инҷониб мавриди танқид қарор гирифтааст" даъват шудааст.

Моҳи март блогер Элмир Сидимановро "бо гумони барангехтани кинаи байниминтақавӣ (моддаи 313 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Қирғизистон)" барои навиштани дар шабақаҳои иҷтимоӣ ба зиндон андохтанд. Ин парванда ҳоло дар ҳолати баррасист.

Ҷумҳурии Тоҷикистон

Созмони "Шарикии байналмилалӣ оид ба ҳуқуқи инсон (ШБҲИ) ва ARTICLE 19 дар як гузориши муштарак, ки моҳи июли соли 2020 нашр шуд, намунаҳои маҳдудиятҳо ва монеаҳоеро, ки рӯзноманигорон ва расонаҳои мустақил дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дучор меоянд, пешниҳод кард.

Дар тӯли моҳҳои март ва апрели соли 2020, дар ин гузориш гуфта мешавад, ки мақомоти Тоҷикистон бо вучуди гузоришҳои расонаҳо ва шабақаҳои иҷтимоӣ, ки пандемия босуръат дар саросари кишвар паҳн шуда буданд, паҳншавии коронавирусо дар Тоҷикистон инкор мекарданд. Мақомот аз таъмини шаффофияти амалҳои худ саркашӣ карданд ва инчунин ба саволҳои рӯзноманигорон посух наоданд. Ба ҷои вокуниш ба гузоришҳои ВАО дар бораи саривақтӣ гумонбар шудани COVID-19 ва истифодаи васоити ахбори омма ҳамчун воситаи баланд бардоштани маърифат ва суҳт кардани паҳншавии вирус, мақомот ҳушдор додаанд, ки онҳое, ки хабарҳои манфиро паҳн мекунанд, "ба ҷавобгарӣ

кашида хоҳанд шуд". Ҳатто пас аз тасдиқи расмӣ ҳолатҳои сирояти коронавирус дар 30-уми апрели соли 2020, мақомот васоити ахбори оммаро, ки маводро дар бораи вазъи COVID-19 дар кишвар нашр мекунанд, барои "паҳн кардани ваҳм" дар байни аҳолии айбдор медонанд.

Fergana.news хабар дод, ки як донишҷӯи тоҷики муқими Олмон, ки дар YouTube видеои манъи ҳиҷобро танқид карда, дар моҳи декабри соли 2018 бо ҷурми ифротгароӣ дар ватанаш ба ҷавобгарӣ кашида шудааст. Тибқи ҳамин модда, алайҳи фаъоли маъруфи ҳуқуқи башар Иззат Амон, ки дар Маскав зиндагӣ мекунад, парванда боз шудааст. Вай дар YouTube видеои "Чаро ҳукумат ҳиҷобро манъ мекунад?" сабт ва боргузори кардааст.

Ҷумҳурии Ўзбекистон

Се блогерҳои ҷавони ўзбек барои 15 рӯз боздошт ва барои "вайрон кардани қоидаҳои карантин ва авбошии майда" ҷарима баста шуданд. Онҳо дар назди муҷассамаи Амир Темур (шахсияти таърихӣ, пешвои ҳарбӣ, асри XIV) видео сабт карданд ва ин видеоро дар Интернет ҷойгир карданд. Ирина Матвиенко, блогери ўзбек ва муаллифи лоиҳаи интернетӣ "Ҳомӯш нашав", ки дар он ҳуҷҷатгузори мекунад ва хушунати марбут ба гендерро нашр мекунад, саргузашти занеро, ки дар сесолағӣ мавриди озори ҷинсӣ қарор гирифтааст, нашр кард. Мақомот фармон доданд, ки ин қисса бар хилофи "меъёрҳои ахлоқии миллӣ" аст ва нест карда шавад.

Маводи иловагӣ

1. Кожевникова Г.В. Забони адоват: типологияи хатогиҳои рӯзноманигор / Г.В. Кожевникова // Корбурди конфликтология барои рӯзноманигорон; зери таҳр. М. Григорян. - М.: Ҳуқуқҳои инсон, 2006. - С. 95-105.
2. Верховский А.М. Забони ман... Мушкилоти таҳаммулнопазирии қавмӣ ва динӣ дар ВАО-и Русия / А.М.Верховский. - М.: РОО "Маркази 'Панорама'", 2002. - 200 с.
3. Дубровский Д.В., Карпенко О.В. Забони адоват дар Интернету русизабон: маводи таҳқиқотӣ оид ба эътирофи матнҳои нафрат / Д.В. Дубровский, О.В. Карпенко. - СПб: Нашри Донишгоҳи Аврупо дар Санкт-Петербург, с. 2003. - 72.
4. Евстафьева А.В. Дар бораи баъзе аломатҳои лингвистии "забони адоват" дар усулҳои манипулятивӣ дар воситаҳои ахбори омма / А.В.Эвстафьева // Ахборотномаи Донишгоҳи Бошқирдистон. - Ҷилди 13. - Но 4. - 2008. - С. 994-996.

Рӯйхати манбаъҳо

1. Эълонияи умумии ҳуқуқи инсон. // URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml
2. Паймони байналмилалӣ оиди ҳуқуқҳои шахрвандӣ ва сиёсӣ. // URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml
3. Rabat Plan of Action on the prohibition of advocacy of national, racial or religious hatred that constitutes incitement to discrimination, hostility or violence. [Тарҷума: Нақшаи амалиёти Рабат як воситаи амалии мубориза бо барангехтани кинаву адоват мебошад. Дар ҷаласаи Идракунии СММ оид ба ҳуқуқи инсон (ИКОҶИ) дар Рабати (Марокаш) моҳи октябри соли 2012 қабул шудааст]. // URL: https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Opinion/SeminarRabat/Rabat_draft_outcome.pdf
4. Шарҳи "забони адоват": Дастури амалӣ. Нашри соли 2015, – ARTICLE 19, 2019 г. // URL: https://www.article19.org/wp-content/uploads/2015/12/A19_Hate-Speech-Report-2018_Russian.pdf
5. Стратегия ва нақшаи амали Созмони Милали Муттаҳид барои мубориза бо суҳанони нафратовар. // URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/advising-and-mobilizing/Action_plan_on_hate_speech_RU.pdf

6. Принципҳои Камден оид ба озодии баён ва баробарӣ, — ARTICLE 19, 2009. // URL: <https://clck.ru/Tpegd>
7. Озодии суҳан дар муқобили забони адоват. [Манбаи электронӣ: ShareAmerica] // URL: <https://share.america.gov/ru/свобода-слова-против-языка-вражды>
8. Таҳлили вазъ: Маҳдудиятҳои озодии баён аз ҷониби мақомоти Осиёи Марказӣ дар давраи пандемия оқибатҳои дарозмуддат доранд. [Манбаи электронӣ: Мактаби сулҳсозӣ ва технологияҳои расонаӣ дар Осиёи Марказӣ] // URL: http://www.camediators.net/ru/ru_news/5370-ogranichenie-svobody-vyrazheniya-v-period-pandemii-budet-imet-dolgosrochnye-posledstviya.html
9. Озодии баён дар Осиёи Марказӣ: Тамоюлҳо ва хусусиятҳои минтақавӣ: Ҳисоботи солона. [Манбаи электронӣ: Мактаби сулҳсозӣ ва технологияҳои расонаӣ дар Осиёи Марказӣ, 2019] / URL: www.camediators.net
10. Мониторинги забони адоват дар шабакаҳои иҷтимоии Қазоқистон, - МБР Medianet, 2017. // URL: https://www.academia.edu/35894758/Мониторинг_языка_вражды_в_социальных_сетях_в_Казахстане_2017.
11. Нархи сукут дар муқоиса бо нархе, ки шумо бояд барои изҳори ақидаатон пардохт кунед. Озодии ВАО дар Тоҷикистон, IPHR, Article 19, Июл 2020. // URL: <https://www.iphronline.org/wp-content/uploads/2020/07/RU-Media-Report-TJ.pdf>
12. "Онҳо намоён нестанд, аммо онҳо ҳамеша дар ин ҷо ҳастанд". Сензура ва озодии ВАО дар Ўзбекистон, — Human Rights Watch, 2018, // URL: <https://www.refworld.org.ru/pdfid/5ae3310c4.pdf>
13. Тоҷикистон: Маҳдудияти озодии ВАО дар давраи пандемияи COVID-19 шадидан эҳсос мешавад. / URL: <https://www.iphronline.org/tadzhikistan-ogranicheniya-svobody-sredstv-massovoj-informatsii-naibolee-ostro-osshhushhayutsya-vovremya-pandemii-covid-19.html>
14. Сухани нафратомез дар гуфтугӯи пеш аз ва баъд аз интихоботи Ҷумҳурии Қирғизистон. Ҳисоботи ниҳой, 4.12.с.20 [Манбаи электронӣ: Мактаби сулҳсозӣ ва технологияҳои расонаӣ дар Осиёи Марказӣ]. // URL: <http://www.camediators.net/ru/issledovaniya/media-monitoring/>

Машғулияти 3.

Мавзӯи 3.

"Забони адоват" дар заминаи
ҳуқуқи миллӣ ва байналмилалӣ.

Зермавзӯъ

- Зухури табъиз дар гуфтугӯи чамъиятӣ ва ҳуқуқ ба озодии ақида ва баён дар кишварҳои Осиеи Марказӣ
- Маҳдудиятҳои "забони адоват" дар ҳуқуқи байналмилалӣ ва қонуни миллӣ

Ҳамгирии фанҳо

"Ҳуқуқҳои инсон", "Қонуни байналмилалӣ", "Қонуни конституционӣ", "Қонуни ҷиноятӣ", "Қонуни расона", "Асосҳои рӯзноманигорӣ", "Одоби рӯзноманигор", "Этикаи ВАО", "Асосҳои тафаккури интиқодӣ", "Забони муосири қазоқӣ / қирғизӣ / тоҷикӣ / ўзбекӣ / русӣ" (вобаста ба кишвар), "Рӯзноманигории муноқишавӣ", "Экспертизаи лингвистӣ", "Забоншиносии сиёсӣ", "Шабақаҳои иҷтимоӣ дар қори рӯзноманигор", "Назария ва амалияи иртиботи фарҳангӣ".

Ҳадафҳои машғулият

Когнитивӣ:

- донишҷӯён метавонанд мафҳуми "табъиз"-ро муайян кунанд;
- донишҷӯён метавонанд мафҳуми "озодии афкор ва баёни озодонаи онҳоро" муайян кунанд;
- донишҷӯён метавонанд стандартҳои байналмилалии озодии ақида ва баёнро шарҳ диҳанд;
- донишҷӯён метавонанд маҳдудиятҳои "забони адоват" -ро дар қонунҳои байналмилалӣ ва қонунгузори милли шарҳ диҳанд;
- донишҷӯён метавонанд робитаи байни муқаррароти қонунгузори милли ва муқаррароти қонунҳои байналмилалии ҳуқуқи инсонро дар бораи озодии ақида ва изҳори озодона муайян кунанд;
- донишҷӯён аз оқибатҳои ҳуқуқи "таҳқир" тибқи қонунҳои милли мефаҳманд.

Иҷтимоӣ-эмотсионалӣ:

- донишҷӯён аҳамияти риояи прин-сипҳои баробарӣ ва бидуни таъбиз-ро мефаҳманд;
- донишҷӯён аҳамияти эҳтироми ҳама ҳуқуқу озодиҳои инсонро ме-фаҳманд;
- донишҷӯён аҳамияти эҳтироми ҳуқуқ ба озодии ақида ва баёнро дарк мекунанд;

- донишҷӯён аҳамияти мутобиқ сох-тани меъёрҳои қонунгузори мил-лиро ба стандартҳои байналмилалӣ дар соҳаи ҳуқуқи инсон дарк меку-нанд.

Рафторӣ:

- донишҷӯён қодиранд зуҳури "за-бони адоват" -ро дар суҳан маҳдуд кунанд.

Вақти гузаронидани машғулият	1 соат 20 дақиқа.
Усулҳои гузаронидан	Саволҳои кушод, муҳоҷиса, пешниҳод-ди лексияи муаллим, кор дар гурӯҳҳои хурд.
Усулҳои арзёбӣ	Саволҳои назоратӣ.
Мафҳумҳои асосӣ	"Забони адоват", "суҳани нафратовар", "таъбиз", "баробарӣ", "таҳқир", "ба-рангехтан".
Сарчашмаҳои зарурӣ	Маводи чопшуда барои кори гурӯҳӣ, флипчарт, проектор, экран, ноутбук, маркерҳо, тахта, скотчи қоғазӣ.

Нақшаи машғулият

1. ИБТИДО

Усули гузаронидан.

Омӯзгор аз донишҷӯён мепурсад, ки онҳо оиди таъбиз, таҳқир, ташвиқ / барангехтани адовати байни гурӯҳҳои иҷтимоӣ, санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, амнияти миллӣ, тартиботи ҷамъиятӣ, ахлоқи аҳоли чиро мефаҳманд. Муҳокима идома дорад.

2. КОР БО ИТТИЛОӮТ

Усули гузаронидан.

Омӯзгор дар бораи меъёрҳои қонунгузори миллӣ (конститутсия, кодекси ҷиноятӣ) ва санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ (ЭУҲИ, ПБҲШС) маъруза мекунад ва оид ба масъалаҳои зерин мувоҳида мегузаронад:

1. Чаро озодии сухан арзиши асосии демократия ҳисобида мешавад?
2. Оё дар мамлакати мо озодии сухан маҳдуд аст?
3. Оё меъёрҳои қонунгузори миллӣ дар бораи озодии баён (конститутсия, қонуни ҷиноятӣ) бо қонунҳои байналмилалӣ ҳуқуқ ва озодиҳои инсон мувофиқанд?
4. Маҳдуд кардани озодии сухан чӣ оқибатҳои манфӣ дорад?
5. Дар бораи маҳдуд кардани озодии сухан чӣ метавонад мусбат бошад?

3. АМАЛ НАМО

Усули гузаронидан.

Омӯзгор донишҷӯёнро дар 2 ва зиёда гурӯҳҳо муттаҳид мекунад, ки яке аз онҳо кӯшиш мекунад, ки ҷанбаҳои мусбати сад дар сад озодии сухан дар ҷома ва далелҳои зидди маҳдуд кардани озодии суханро пайдо кунанд. Гурӯҳҳои дигар кӯшиш мекунанд / кӯшиш кунанд, ки ҷанбаҳои манфии озодии сухан дар ҷома ва далелҳо ба манфиати маҳдуд кардани озодии суханро пайдо кунанд. Гурӯҳҳои хурд корҳои худро дар аудитория муаррифӣ мекунанд.

Тавсияҳо барои омӯзгор.

Бояд дар хотир дошт, ки омӯзгор дар ин марҳила ҷавобҳои иштирокчиёнро шарҳ намедихад. Гурӯҳҳо бояд якдигарро гӯш кунанд.

Сипас, ҳангоми ҷамъбасти хулосабарорӣ, омӯзгор донишҷӯёнро аз мансубият ба гурӯҳи муайян «озод мекунад», то онҳо худро ба андешаҳо ва ҳукмҳои пешниҳодкардаи гурӯҳ эҳсос накунанд.

4. ХУЛОСАБАРОРӢ

Усули гузаронидан.

Омӯзгор донишҷӯёнро барои ҷамъбасти натиҷаҳои машғулият даъват мекунад ва аз онҳо хоҷиш мекунад, ки ба се савол кӯтоҳ ҷавоб диҳанд:

1. Ман дар машғулияти имрӯза чӣ омӯхтам?
2. Дар машғулияти имрӯза чӣ барои ман нав буд?
3. Барои ман дар машғулият чӣ муҳим буд?

"ЗАБОНИ АДОВАТ" ВА ҚОНУН ДАР ҲУҚУҚИ МИЛЛИ ВА БАЙНАЛМИЛАЛИ

Дар қонунгузории миллии Ҷумҳурии Қирғизистон, Ҷумҳурии Қазоқистон, Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон меъёрҳои баробарӣ мавҷуданд, аммо онҳо мафҳуми таъбизро ба таври бояду шояд ифшо намекунанд, қонунгузории мукаммали зидди таъбиз вучуд надорад ва дар баробари он ва ба стандартҳои байналмилалии таърифи таъбиз ва намудҳои он мувофиқанд, инчунин механизмҳои муасири ҳифз пешбинӣ нашудаанд.

Аҳдномаҳои байналмилалие, ки давлатҳои Осиеи Марказӣ тарафдори онҳо мебошанд, ҳамчунин принципҳо ва меъёрҳои аз ҷониби умум эътирофшудаи ҳуқуқи байналмилалӣ қисми таркибии системаҳои ҳуқуқии милли мебошанд.

Қонуни байналмилалии ҳуқуқи инсон баробарӣ ва бидуни таъбизро барои ҳама кафолат медиҳад. Давлатҳо вазифадоранд, ки баробари қонун истифодаи ҳуқуқҳои инсон ва ҳимояи баробари қонун кафолат диҳанд. Принципи бидуни таъбиз се ҷузъи ба ҳам алоқамандро дар бар мегирад. Таъбиз чунин фаҳмида мешавад:

1) ҳама гуна фарқият, истисно, маҳдудият ё афзалият нисбати шахс ё гурӯҳи одамон,

2) дар асоси хусусияти ҳифзшудае, ки қонуни байналмилалии ҳуқуқи инсон эътироф кардааст,

3) ки ҳадаф ё натиҷаи он несту нобуд кардани эътироф, истифода ё амали намудани ҳуқуқи инсон ва озодиҳои асосии инсон дар соҳаҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва ҳама гуна соҳаҳои дигари ҳаёти ҷамъиятӣ мебошад.

Маҳз ҳифзи шаъну шараф барои ҳама бидуни таъбиз бояд аксари посухоро ба "забони адоват" ("сухани бадбинона"), аз ҷумла маҳдуд кардани ҳуқуқи озодии баён дода тавонад. Тадбирҳои воқуниш ба "забони адоват", аз ҷумла манъкуниҳои он, дар амал аксар вақт бо ҳимояи амнияти милли, тартиботи ҷамъиятӣ, саломатӣ ва ахлоқи аҳоли асоснок карда мешаванд. Аммо, вақте ки ин ҳадафҳо бо ҳадафи ҳимояи шахсони алоҳида аз таъбиз муқоиса карда мешаванд, чораҳое, ки ин ифодаро маҳдуд мекунанд, метавонанд ба осонӣ аз ҳад васеъ ва ба сӯи истифода мусоидат намоянд.

Ҳуқуқ ба озодии ақида ва баён яке аз ҳуқуқҳои бунёдии инсон мебошад, ки бо моддаи 19 "Эълумияи умумичаҳонии ҳуқуқи инсон" (ЭУҲИ) кафолат дода шудааст ва аз ҷониби "Паймони байналмилалӣ оид ба ҳуқуқҳои шахрвандӣ ва сиёсӣ" (ПБҲШС) ҳатмӣ шуморида мешавад.

Моддаи 19 ПБҲШС аз давлатҳо талаб мекунад, ки ба ҳама ҳуқуқи озодии баёнро қафолат диҳанд; ин ҳуқуқ озодии ҷустуҷӯ, гирифтани ва паҳн кардани ҳама гуна иттилоот ва ғояҳо, сарфи назар аз марзҳои давлатӣ, шифоҳӣ ё хаттӣ, тавассути матбуот ё шаклҳои бадеии баён ё бо роҳи дигари интиҳоби онҳоро дар бар мегирад.

Аммо, ҳуқуқ ба озодии баён ҳуқуқи мутлақ нест ва давлат дар ҳолатҳои муайян метавонад ин ҳуқуқро мутобиқи талаботи қонунҳои байналмилалӣ ҳуқуқи инсон маҳдуд кунад. Таҷрибаҳои давлате, ки ба маҳдуд кардани "забони адоват" нигаронида шудаанд (моддаи 19 ПБҲШС) бояд:

- 1) тибқи қонун муқаррар карда мешавад;
- 2) ҳадафи қонуниро дунбол кардан:
  - а) эҳтиром кардани ҳуқуқ ва эътибори дигарон;
  - б) барои ҳифзи амнияти давлатӣ, тартиботи ҷамъиятӣ, саломатӣ ё ахлоқи аҳоли;
- 3) дар ҷомеаи демократӣ зарур мебошанд (мутаносиб ва воқеъшуда).

Моддаи 20, банди 2, ПБҲШС инчунин аз давлатҳои ширкаткунандаи шартнома талаб мекунад, ки шаклҳои қиддитарини "забони адоват" -ро манъ

кунанд: "Ҳар гуна таблиғи нафрати миллӣ, наҷодӣ ё динӣ, ки боиси таъбиз, душманӣ ва зӯрварӣ мегардад, бояд дар қонунгузорӣ манъ карда шавад".

Татбиқи ин модда дар амал мавзӯи баҳсу мунозираҳои зиёд шудааст. Шумораи зиёди давлатҳо нисбати банди 2 моддаи 20 ПБҲШС дар бораи ҳуқуқ ба озодии баён изҳори нигаронӣ карданд. Қонунгузорӣ ва амалияи миллӣ бо тафсир ва татбиқи муқаррароти банди 2 моддаи 20 фарқ мекунад, ки онро амалияи номувофиқи суд дар сатҳи миллӣ ва набудани тақрибан пурраи роҳнамо аз ҷониби Кумитаи СММ оид ба ҳуқуқи башар бадтар мекунад.

Мушкилоти татбиқ дар ҳар ду ҷониби масъала мавҷуданд: бечазой барои ҳодисаҳои ҷиддӣ иғво, аз як тараф ва иҷрои беш аз ҳад шадиди муқаррароти норавшани қонунгузорӣ дар бораи ташвиқи ҷазо додани изҳори қонунӣ, аз ҷониби дигар (аз ҷумла таъқиби ақаллиятҳо).

Манъи мутобиқи моддаи 20 ПБҲШС унсурҳои зеринро талаб мекунад:

1. Рафтори нотӣқ. Нотӣқ бояд назди ҷамъият баромад кунад ва суҳанрониаш инҳоро дар бар гирад:
  - суҳан гуфтан ба тарафдорӣ / таблиғи нафрат,
  - ба шахс ё гурӯҳи одамон дар асоси

хусусиятҳои ҳифзшуда равона карда шудааст,

– ташкили ташвиқи табъиз, адоват ё зӯроварӣ.

2. Нияти нотик, Нотик бояд:

– нияти махсус дошта бошад, ки ба манфиати нафрат баромад кунад,

– ният дошта бошад, ки шунавандагонро ба табъиз, душманӣ ва зӯроварӣ барангезанд ё аз эҳтимолияти иҷрои ин аудитория огоҳ бошад.

3. Таҳдиди эҳтимолиӣ ва фаврӣ, ки дар асл шунавандагон дар натиҷаи суҳан гуфтан ба манфиати нафрат ба амалҳои мамнӯъ водор карда мешаванд.

Гарчанде ки зарурати воқеии ба вучуд омадани натиҷаи манъшуда вучуд надорад, истилоҳи «иғво» маънои онро дорад, ки сухани нафратангез бояд таҳдиди фаврии табъиз, душманӣ ё зӯроварӣ нисбати шахсони мансуб ба гурӯҳхоро ба вучуд оварад. Ин таҳдид аст, ки шунавандагон бинобар хусусияти ҳифзшуда нисбати шахси мақсаднок ё гурӯҳи одамон чора андешанд, мавзӯи моддаи 20 мебошад, ки аз таҳқир ё хашм, ки гурӯҳи мақсаднок нисбати чунин суҳанронӣ метавонад сарфи назар аз ҳама гуна ҳодисаҳо, фарқ кунад.

Дар ҳолате, ки муаллиф кӯшиш намекунад, ки дигаронро бар асоси як хусусияти ҳифзшуда бар зидди касе барангезад, ин гуна "забони адоват" ба меъёрҳои дар боло зикршуда ҷавобгӯ нахоҳад буд.

Аммо, дар баъзе ҳолатҳо, гуфтор набояд ба сатҳи "барангехтан" тибқи моддаи 20 бирасад, то мушкilotи ҷиддии

кофӣ пеш ояд, ки аз ҷониби давлат барои маҳдуд кардани чунин суҳанронӣ чораҳои мушаххас талаб мекунад.

Тибқи стандартҳои умумиҷаҳонии ҳуқуқи инсон, чунин «суҳанони бадбинона» -ро бо як қатор сабабҳои дар моддаи 19-и ПБҲШС номбаршуда аз ҷумла, ҳимояи ҳуқуқ ва эътибори шахсони дигар, инчунин ҳифзи амнияти давлатӣ, тартиботи ҷамъиятӣ, саломатӣ ё ахлоқи аҳоли маҳдуд кардан мумкин аст.

Дар баъзе ҳолатҳо, "забони адоват" метавонад афроди мушаххасро дар сурати набудани "сухани нафрат" ҳадаф қарор диҳад. Чунин изҳорот аксар вақт бар зидди занон, ҷомеаи ЛГБТИК ва дигар гурӯҳҳо ва ақаллиятҳои канормонда равона карда мешаванд. Онҳо аксар вақт табъизи хушунатомезанд ва метавонанд барои онҳое, ки ҳадаф қарор мегиранд, таҳқиромез ва зараровар бошанд. Дар баъзе ҳолатҳо, онҳо метавонанд шакли ҳамлаи лафзӣ, таҳдиди зӯроварӣ ё таъқибро гиранд ва ба шахсе, ки ҳадафи онҳост, зарари ҷисмонӣ ё равонӣ расонанд.

Дар ҳолате, ки чунин рафтор хавфи зарари ҷисмонӣ ва / ё ҷиддии равониро ба вучуд меорад, маҳдудиятҳо метавонанд дар сурате асоснок карда шаванд, ки агар онҳо барои ҳимояи ҳуқуқ ба ҳаёт, озодӣ аз муносибати ғайриинсонӣ ва таҳқиркунандаи шаъну шараф, ҳуқуқ ба ҳаёти шахсӣ ва ҳуқуқи муносибати баробар зарур бошанд.

Конститутсияҳои Қазоқистон, Ўзбекистон, Тоҷикистон ва Қирғизистон (аз 27-уми июни соли 2010) ба ҳар як шахрванд ҳуқуқи озодии баён, озодии суҳан ва матбуотро фароҳам меоранд.

Кодексҳои ҷиноятии кишварҳо ҷазои ҷиноятиро барои таҳрик (КЧ ҚҚир, КЧ ҚТ, КЧ ҚЎз), барангехтан (КЧ ҚК) -и хусумат пешбинӣ мекунанд (КЧ ҚТ, КЧ ҚТ, КЧ ҚЎз) ё ихтилоф (КЧ ҚК).

Аз КЧ Қумҳурии Қирғизистон. Моддаи 313 "Барангехтани хусумати наҷодӣ, этникӣ, миллӣ, динӣ ё байниминтақавӣ (нафрат)":

"Амалиёте, ки ба барангехтани хусумати (адовати) наҷодӣ, қавмӣ, миллӣ, мазҳабӣ ё байниминтақавӣ, таҳқири шазну эътибори миллӣ, инчунин таблиғи истисноӣ, бартарӣ ё пастиши шаҳрвандон дар асоси муносибати онҳо ба дин, мансубияти миллӣ ё наҷодӣ равона карда шудааст, дар назди омма ё истифодаи васоити ахбори омма, инчунин тавассути Интернет содир карда шудааст".

Аз КЧ Қумҳурии Тоҷикистон. Моддаи 189 "Барангехтани кинаю адовати миллии наҷодӣ, минтақавӣ ё динӣ":

"Амалҳое, ки ба барангехтани кинаю адовати миллӣ, наҷодӣ, маҳалгароӣ ё мазҳабӣ, таҳқири шазну эътибори миллӣ, инчунин таблиғи истисноии шаҳрвандон дар асоси муносибати онҳо ба дин, мансубияти миллӣ, наҷодӣ ё маҳалгароӣ равона шудаанд, агар ин амалҳо ба таври ошкоро ё бо истифодаи иттилооти васоити ахбори омма содир шудааст".

Аз КЧ Қумҳурии Қазоқистон. Моддаи 174 "Барангехтани кинаю адовати иҷтимоӣ, миллӣ, қабилавӣ, наҷодӣ, синфӣ ё динӣ":

«Амалҳои барқасдона, ки ба барангехтани кинаю адовати иҷтимоӣ, миллӣ, қабилавӣ, наҷодӣ, синфӣ ё динӣ, таҳқири шазну шарафи миллӣ ё ҳиссиёти динии шаҳрвандон, инчунин тарғиби истисноӣ, бартарӣ ё пастиши шаҳрвандон дар заминаи муносибаташон ба мансубияти динӣ, синфӣ, миллӣ, қабилавӣ ё наҷодӣ, агар ин амалҳо дар байни омма ё бо истифодаи воситаҳои ахбори омма ё шабакаҳои телекоммуникатсионӣ, инчунин тавассути истеҳсол ё паҳн кардани адабиёт ё дигар васоити ахбори омма, ки таблиғоти иҷтимоӣ, миллӣ, қабилавӣ, наҷодӣ, синфӣ ё ихтилофи динӣ равона карда шудааст».

Аз КЧ Қумҳурии Ўзбекистон. Моддаи 156 "Барангехтани кинаю адовати миллӣ, наҷодӣ, этникӣ ё динӣ":

"Таҳиякунӣ, нигоҳдорӣ бо мақсади паҳн кардан ё паҳн кардани маводе, ки адовати миллӣ, наҷодӣ, этникӣ ва диниро таблиғ мекунанд ...

Амалҳои барқасдонае, ки шазну шарафи миллиро таҳқир мекунанд, ҳисси шаҳрвандонро дар робита бо эътиқоди мазҳабӣ ё атеистии худ, ки бо мақсади барангехтани адоват, таҳаммулнопазирӣ ё бадбинӣ нисбат ба гурӯҳҳои аҳоли дар заминаи миллӣ, наҷодӣ, этникӣ ё динӣ содир карда мешаванд, инчунин маҳдудкунии мустақим ё ғайримустақими ҳуқуқҳо ё муқаррар намудани афзалиятҳои мустақим ва ё ғайримустақим вобаста ба миллӣ, наҷодӣ, қавмӣ ё муносибати онҳо ба дин».

Меъёрҳо дар фаслҳо ва бобҳои зерини ҳуқуқи ҷиноятӣ инъикос ёфтаанд:

Ҷумҳурии Қирғизистон

- Фасли IX. Ҷиноятҳо алайҳи ҳокимиёти давлатӣ.
- Боби 43. Ҷиноятҳо алайҳи асосҳои сохти конституционӣ ва амнияти давлатӣ.

Ҷумҳурии Тоҷикистон

- Фасли VIII. Ҷиноятҳо зидди амнияти ҷамъиятӣ ва саломатии аҳоли.
- Боби 21. Ҷиноятҳо зидди амнияти ҷамъиятӣ.

Ҷумҳурии Қазоқистон

- Боби 4. Ҷиноятҳо алайҳи сулҳ ва амнияти башарият.

Ҷумҳурии Ўзбекистон

- Фасли дувум. Ҷиноятҳои зидди сулҳ ва амният.
- Боби VIII. Ҷиноятҳо алайҳи сулҳ ва амнияти башарият.

Ҳамин тариқ, кирдорҳои ҷиноятӣ бештар аз нуқтаи назари ҳимояи давлат ва амнияти он баррасӣ карда мешаванд, на ҳимояи шахс, ҳуқуқҳои конституционӣ ва озодиҳои инсон. Ва хусусиятҳои муҳофизатшуда бо пайдоиши наҷодӣ, этникӣ, миллӣ, динӣ, байниминтақавӣ, маҳалгарой, иҷтимоӣ, қабилавӣ ва синфӣ маҳдуданд.

Меъёрҳои дар боло овардашуда тафсири васеъ доранд, онҳо мафҳуми «забони адоват» («забони нафрат») ё «сухани таъбизомез» -ро дар бар намегиранд. Ғайр аз он, қонунгузорӣ

мафҳумҳои мундариҷаи манфӣ баҳо (қабулшаванда) ва ғайриқонунӣ (ҷиноятӣ) дар нашрияҳоеро дар бар намегирад, ки метавонанд боиси ҷиноятҳо дар заминаи нафрат шаванд. Ин омилҳо ҳам ба таблиғи таҳаммулнопазирӣ ва ҳам амалисозии ҳуқуқҳои сиёсӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии ақаллиятҳо, ки Конститутсия ба онҳо додааст, таъсир мерасонанд.

Сарфи назар аз он, ки ҳуқуқи байналмилалӣ аз давлатҳо талаб мекунад, ки шаклҳои ҷиддитарини "забони адоват" ("забони нафрат") -ро барои пешгирии зарари махсус ва ислоҳнопазире, ки муаллиф ният ва қобилияти таҳрик ба он дорад, манъ кунанд, мувофиқи қонунгузориҳои ҷиноии Ҷумҳурии Ўзбекистон, Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Қазоқистон барои "таҳқир" ба ҷавобгарӣ кашида мешаванд. Таҳқир маънои зеринро дорад:

- "Таҳқир, яъне дидаю дониста паст задани шаъну шарафи шахс дар шакли ғайриоддӣ". (КҶ ҚЎЗ: Моддаи 140. Таҳқир. Боби VI. Ҷиноятҳо алайҳи озодӣ, шаъну шараф);
- "Таҳқир, яъне таҳқири шаъну шарафи шахси дигар, ки дар шакли ғайриоддӣ баён шудааст". (КҶ Ҷумҳурии Қазоқистон: Моддаи 131. Таҳқир. Боби 1. Ҷавобгарии ҷиноятӣ нисбати шахс).

Ва Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон "таҳқири оммавии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ё тўҳмат ба ӯ" (Боби 17. Ҷиноят алайҳи озодӣ, шаъну шарафи шахс) ва "таҳқири оммавии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат ё тўҳмат ба ӯ" -ро ҷиноят ҳисоб мекунад (моддаи 137 [1]). Инчунин, қонунгузориҳои ҷиноии

Чумхурии Тоҷикистон ҷазои ҷиноятиро барои "таҳқири намояндаи мақомот" (моддаи 330) ва "таҳқири хизматчии ҳарбӣ" (моддаи 372) пешбинӣ мекунад.

Дар ин ҷо қайд кардан муҳим аст, ки сухан метавонад ифвоангез ва таҳқирумез бошад, аммо он метавонад ғарзнок бошад ва масъалаи тоқатнопазириро ба миён орад, аммо ба дараҷаи ҷиддие нарасад, ки маҳдудиятҳо барои ифодаи баён асоснок бошанд.

Ҷазои ҷиноятӣ бояд танҳо ҳамчун ҷораи охири татбиқ карда шавад ва танҳо дар ҳолатҳои вазнин, санксияҳо барои "забони адоват" ("забони нафрат") асосан дар доираи қонунҳои шаҳрвандӣ ва маъмурий пешбинӣ шуда, ҷуброни моддӣ ва ғайриҳуқуқиро дар бар гиранд, зарари моддӣ, инчунин ҳуқуқи ислоҳи далелҳо ва ҷавоб, агар ҷиноят дар ВАО рух дода бошад.

Барои мусоидат ба ҳифзи муассири ақаллиятҳо ва гурӯҳҳои иҷтимоӣ аз таҳаммулпазирӣ, зӯрварӣ, таҳқир ва беҳбудӣ вазъи ҳуқуқи инсон дар минтақа, механизмҳои байналмилалӣ ҳифз ва пешбурди ҳуқуқи инсон борҳо ба давлатҳо тавсия доданд, ки қонунгузори ҳамаҷонибаи зидди таъбизро қабул кунанд.

Рӯйхати манбаъҳо

1. Эъломияи умумии ҳуқуқи инсон / Бо қарори 217 А (III) Ассамблеяи Генералии СММ аз 10-уми декабри соли 1948 қабул шудааст.
2. Паймони байналмилалӣ дар бораи ҳуқуқҳои шаҳрвандӣ ва сиёсӣ / Бо қарори Ассамблеяи Генералӣ 2200 А (XXI) аз 16-уми декабри соли 1966 қабул шудааст.
3. Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Қирғизистон аз 2-уми феввали соли 2017 №19
4. (Бо Қонуни Ҷумҳурии Қирғизистон аз 24-уми январӣ соли 2017, № 10 аз 1-уми январӣ соли 2019 эътибор пайдо кардааст)
5. Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Қазақистон (Қонуни Ҷумҳурии Қазақистон аз 24-уми ноябри соли 2015, № 422-V, 16-уми декабри соли 2020 бо ислоҳ ва иловаҳо аз 6-уми октябри соли 2020 эътибор пайдо мекунад).
6. Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 21-уми майи соли 1998 № 574 (бо тағйироту иловаҳо ба санаи 08.07.2020).
7. Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Ўзбекистон (бо Қонуни Ҷумҳурии Ўзбекистон аз 22-уми сентябри соли 1994 № 2012-XII бо тағйирот ва иловаҳо аз 05.11.2020 тасдиқ шудааст).
8. Тавзеҳи "забони адоват": Дастури амалӣ, соли 2015, МОДДАИ ARTICLE 19 – Free Word Centre 60 Farringdon Road London, EC1R 3GA United Kingdom.

Машғулияти 4.

Мавзӯи 4.

"Забони адоват" дар расонаҳои
муосири анъанавӣ ва нав дар
кишварҳои Осиёи Марказӣ

Зермавзӯъ

- Сабабҳои зуҳур ва мушаххасии "забони адоват" дар ВАО ва шабақаҳои иҷтимоӣ
- Ҷангҳои муосири иттилоотӣ: қалбақӣ, ботҳо ва троллҳо ҳамчун сарчашмаи "забони адоват"
- Хусусияти зуҳури "забони адоват" дар ВАО ва шабақаҳои иҷтимоӣ маҳаллӣ дар кишварҳои Осиёи Марказӣ

Ҳамгирони фанҳо

"Забони муосири қазоқӣ / қирғизӣ / тоҷикӣ / ўзбекӣ" (вобаста ба кишвар), "Услуб ва фарҳанги нутқи забони модарӣ", "Сарсухан ба этнолингвистика", "Забони муосири русӣ", "Асосҳои рӯзноманигорӣ", "Этикаи рӯзноманигор", «Этикаи расона», «Рӯзноманигории конфликтологӣ», «Конфликтология», «Қонуни расона», «Назарияи матн», «Усулҳои муосири таҳқиқоти лингвистӣ», «Экспертизаи лингвистӣ», «Лингвистикаи сиёсӣ», «ВАО-и муосири хориҷӣ», «Интернет рӯзноманигорӣ», "Стилистика", "Шабақаҳои иҷтимоӣ дар қори рӯзноманигор", "Типологияи рӯзноманигории иҷтимоӣ", "Сотсиологияи рӯзноманигорӣ", "Психологияи журналистика", "Назария ва амалияи иртиботи фарҳангӣ".

Ҳадафҳои машғулият

Когнитивӣ:

- донишҷӯён сабабҳои зуҳури «забони адоват» -ро мефаҳманд ва хусусиятҳои онро дар ҳар як кишвари Осиёи Марказӣ медонанд;
- донишҷӯён қодиранд технологияҳои хабарҳои қалбақӣ, ҳадафҳои муаллифони худ, сабабҳои паҳн шудани онҳоро эътироф кунанд;
- донишҷӯён моҳияти дасткорӣ, таблиғот ва ташвиқот, таҷовузи равонӣ ва ҳадафи истифодаи "забони адоват" -ро мефаҳманд;
- донишҷӯён маънои истилоҳҳои ро, ки барои тавсифи равандҳои муосир дар соҳаи расона истифода мешаванд, медонанд ва мефаҳманд.

Иҷтимоӣ-эмотсионалӣ:

- донишҷӯён зарурати эҳтироми ҳуқуқи ҳар як шахсро, новобаста аз узвияти гурӯҳ, ихтилофи назар, фарқиятҳои қавмӣ ва наҷодӣ, хусусиятҳои ҷисмонӣ ва рӯҳӣ мефаҳманд;
- донишҷӯён тамоми хатарҳои ба касе зарар расонданро бо сухан, ҳадафи ниҳонӣ изҳори оммавӣ мефаҳманд;
- донишҷӯён ба интиҳоби калимаҳо дар муоширати байнишахсӣ, дар муҳити касбӣ, дар фазои расона бошуурона муносибат мекунанд.

Рафторӣ:

- донишҷӯён метавонанд зуҳури "забони адоват" -ро дар баромади оммавӣ, дар муҳокимаҳо маҳдуд кунанд;
- донишҷӯён метавонанд истилоҳот ва калимаҳоро эҳтиёткорона истифода баранд, мутобиқати онҳоро ба стандартҳои муосир тафтиш кунанд ва тавсияҳои мутахассисонро риоя кунанд;
- донишҷӯён метавонанд роҳҳои коҳиш додани таъовузи забониро дар муоширати ғайрирасмӣ, муҳити касбӣ пайдо кунанд ва татбиқ намоянд;
- донишҷӯён метавонанд сабабҳои зуҳури «забони адоват», ҳавасмандии муаллифони онро таҳлил кунанд, дар бораи ҳадафҳои аслии онҳо мулоҳиза ронанд;
- донишҷӯён метавонанд бидуни гузаштан ба сифатҳои шахсии иштирокчиёни баҳс ё муноқиша ба таври маданӣ муҳокима кунанд.

Вақти гузаронидан	1 соат 20 дақиқа
Усулҳои гузаронидан	Кори мустақилона (қабл аз машғулият): кор бо манбаъҳо дар мавзӯ (нашрияҳо, барномаҳои телевизион ва радио дар мавзӯ, таҳқиқот, ҳисоботи мониторинг ва ғ.), муҳоҷиса, саволҳои кушода ва назоратӣ, пешниҳоди омӯзгор, муҳокима, санҷиши онлайн. Тавсияҳо барои омӯзгор. Муаллим рӯйхати манбаъҳоро барои таҳсил пешаки ба донишҷӯён пешниҳод мекунад.
Усулҳои арзёбӣ	Машқ, саволҳои тестӣ, санҷиши онлайн, масалан дар платформаи Kahoot (Qlever).
Мафҳумҳои асосӣ	«Дискриминатсия», «экстремизм», «ксенофобия», «гомофобия», «расизм», «сексизм», «натсионализм», «антисемитизм», «этноцентризм», «толерантност», «инклюзивност», «дурустии сиёсӣ», «тролли», «буллинг», «хейт», «фейк», «иттилооти қалб».
Сарчашмаҳои зарурӣ	Ҳадафҳои машғулият, ки дар намоиш (слайд) чоп шудаанд ё дар флипчарт, видеопроектор, компютер, қоғази ранга, қайчӣ, маркер, тахта, скотч навишта шудаанд.

Нақшаи машғулият

1. ИБТИДО

Маводи зарурӣ: намунаҳои пешаки омодашуда аз филмҳо, нашрияҳо ва барномаҳо дар ВАО, суҳанрониҳои сиёсатмадорон, эҷодиёти сарояндагони муосир, намоишҳои фароғатӣ, ки "забони адоват"-ро истифода мебаранд ва ҳолатҳо аз таҷрибаи кишварҳои Осиёи Марказӣ.

Усули гузаронидан.

Омӯзгор барои интиҳоб мисолҳо меорад: аз филмҳо, нашрияҳо ва барномаҳои ВАО, баромадҳои сиёсатмадорон, кори сарояндагони муосир, намоишҳои фароғатӣ, ки дар онҳо "забони адоват" истифода мешавад.

САВОЛҲО БАРОИ МУҲОКИМА

1. Чаро одамон дар ин мавод "забони адоват"-ро истифода карданд?
2. Оё шумо бо зухуроти таъқиб, нафрат дар шабакаҳои иҷтимоӣ ё зиндагӣ ошноед? Асоси таъқиби оммавӣ, таҷовуз ба назари шумо чист?
3. Вобаста аз заминаи истифодашон кадом калимаҳоро гуногун қабул кардан мумкин аст? Мисолҳо оред.

2. КОР БО ИТТИЛОӮТ

Усули гузаронидан.

Ҳангоми кор бо қазияҳо аз таҷрибаи кишварҳои Осиёи Марказӣ, омӯзгор донишҷӯёнро ба посух ба саволҳои зерин даъват мекунад:

1. Оё ҷомеаи бе низоъ имконпазир аст?
2. Дар ВАО-и иҷтимоӣ кадом зухуроти хоси "забони адоват"-ро мебинед? Манбаъ кист ва ҳадафи он дар чист?
3. Оё амалҳои ғайри "заводҳои тролл" бо ягон рӯйдодҳои ҷомеа робита доранд? Мисолҳо оред.
4. Истифодаи "забони адоват" ва паҳн кардани маълумоти қалбаки, ки ба шумо ошно аст, чӣ оқибатҳо дорад?

3. АМАЛ НАМО

МАШҚ ДАР ТАҲЛИЛИ УНВОНИ МАВОДИ НАШРШУДА

Усули гузаронидан.

Омӯзгор донишҷӯёнро ба хондан ва таҳлили унвони маводи нашршуда даъват мекунад: «Ана тамои! Онҳо ба бӯсидани пойҳои муҳочирон дар Русия шуруъ карданд» (мақола дар бораи як шахси фаъол дар Федератсияи Русия, ки дар назди муҳочире аз Осиёи Марказӣ зону зада, пойафзолашро тоза мекунад).

САВОЛҶО БАРОИ МУҶОКИМА

1. Ба фикри шумо, ҳадафи ин сарлавҳа чист?
2. Кадом муносибати муаллифон (ё ҳайати таҳририя) ба қаҳрамонҳои нашрия чӣ унвонро медиҳад?
3. Ба назари шумо, сарлавҳаро хонандагон чӣ гуна метавонанд дарк кунанд: бетараф, манфӣ, мусбат? Сабаби интихоби худро баён кунед.
4. Сабабҳои, ки расонаҳоро ба истифодаи чунин сарлавҳа водор карданд, кадомҳоянд?
5. Варианти сарлавҳаи худро бидуни душманӣ пешниҳод кунед.

Тавсияҳо барои омӯзгор.

Фаҳмиши донишҷӯёнро тақвият додан муҳим аст, ки «забони адоват» имкон медиҳад, ки изҳори нохушӣ ва норозигиро бидуни истифодаи калимаҳои таъзимез ва таҳқиромез баён кунед. Ҳеҷ кадоме аз калимаҳо дар сарлавҳа ягон маънои манфӣ надоранд, аммо ҳангоми чамъ овардан онҳо нисбати муҳочирони меҳнатӣ муносибати манфӣ баён мекунанд. Аз ин рӯ, омӯхтани сабабҳо, ҳадафҳои муаллифони нашрияҳо, омӯхтани заминаи пайдоиши нашрияҳо ва постҳо, арзёбии таъсири ин гуна матнҳо ба шунавандагон муҳим аст: оё он ба таҳаммулпазирӣ, коҳиши таҷовуз, нафрат дар ҷомеа мусоидат мекунад.

4. ХУЛОСАБАРОӢ

Усули гузаронидан.

Омӯзгор донишҷӯёро барои ҷамъбасти натиҷаҳои машғулият даъват мекунад ва аз онҳо хоҳиш мекунад, ки ба ду савол кӯтоҳ ҷавоб диҳанд:

1. Ман дар машғулияти имрӯза чӣ баърои ман нав буд?
2. Дар машғулияти имрӯза ман чиро омӯхтам?

Шарҳи иттилоот

САБАБҲОИ ПАЙДОИШ ВА ИСТИФОДАИ "ЗАБОНИ АДОВАТ" ДАР ВОСИТАҲОИ АҲБОРИ ОММАИ МУОСИР ВА ФАЗОИ ИРТИБОТӢ

"Забони адоват" забони лафзии муноқиша мебошад. Низоъҳо, дар навбати худ, оқибати мавқеъҳо, ақидаҳо, ҷаҳонбинӣ, зиддиятҳои байни роҳбарон, ҷомеаҳо, гурӯҳҳои этники, давлатҳо, яъне байни ҳар гуна интиқолдиҳандагони чизҳои гуногун мебошанд. Ва агар муноқишаҳо инсониятро ҳам дар ҷомеа, ҳам дар байни шахсони алоҳида ва ҳам дар ҳуди инсон ҳамроҳӣ мекарданд, ҳамроҳӣ хоҳанд кард, пас тачовуз ба сухан як ҷузъи кӯҳна ва ногузири муошират дар ҳаёти инсон, як шакли баёни инсон аст.

Ҳатто дар Рими Қадим мафҳуми "гузариш ба шахсиятҳо" (ат. *ad personam*) дар риторика – танқиди мустақим ё таҳқири рақиб ворид шудааст. Услуб дар муҳоҳисаҳои оммавӣ ҳамчун усули муассири бовар кунонидани аудитория истифода мешуд, зеро он ба эҳсосот, ҷаҳонбинӣ, ба зиндагӣ ва таассуби шунавандагон муроҷиат мекард. Қабул меёри муқаррарӣ дар риторика ҳисоб мешуд, он то ҳол дар нутқи оммавӣ фаъолона истифода мешавад. Дар баробари ин, бояд фаҳмид, ки забони адоват хислатест, ки онро як меъёри иҷтимоӣ дар ин ё он замон дар рушди ҷомеа ба бор меорад. Он аз ҷое ба вучуд намеояд, дар ягон лаҳза меъ-

ёрҳо тағир меёбанд ва як қисми забон манъ мешавад ва баръакс. Ин як раванди зиндаест, ки дигаргуниҳои иҷтимоиро инъикос менамояд, заминаи ҳар як кишвар, ҷомеаҳои он, меъёрҳои фарҳангӣ, арзишҳо ва анъанаҳоро дар як лаҳзаи муайяни рушд ба назар мегирад.

Барои мисол, дар Ҷумҳурии Қирғизистон, бо афзоиши шумораи мусулмононе, ки талаботро барои пӯшонидани узвҳои бадан ва гузоштани риш, либоси суннати арабиро риоя мекунанд, калимаҳои оддӣ, ки қаблан ҳамчун «забони адоват» тасниф намешуданд бо обурани гуногуни эҳсосотӣ истифода мешаванд. Калимаҳои *сакалчан* (қирғ) (тоҷ. мард бо риш), *дамбалчан* (қирғ) (тоҷ. мард дар тан либоси тағ – шим), *матрешка* (рус) (тоҷ. бозичаи ҷубии русӣ, ки духтари рӯймолдорро тасвир мекунад) ҳамеша дар забон бетараф ва бидуни тобиши манфӣ истифода мешуданд. Ҳоло онҳо ба ду маъно истифода мешаванд:

- 1) ҳамчун бетараф: "Модар ба духтараш дар мағоза матрешка харидааст", "Азыр сакалчан жаш эркектер модага айланды, хиппстер деп аталып" ("Дар бачаҳо мӯди нав – риш мондан, онҳоро хипстерҳо меноманд");
- 2) бо маънои нави манфӣ: дар мактабҳои дунявӣ духтарони пӯшидаро аз сабаби шабоҳат доштан ба бози-

ча бо лӯхтақҳои матрёшка ба мас-хара кардан сар кард; мусалмоно-ни маҳаллӣ, ки дар тан бо либоси таг, ки ба атрофиёнашон намоён аст, дамбалчан, калимаи сакалчан ба маънои "мусалмони ришдор" ё "мухлиси динӣ" ба кор шурӯъ кард.

Манбаъҳои "забони адоват" дар ин ҳолат муҳолифони "арабизатсия", "фанатизми динӣ", пайравони меъёрҳои дунявӣ ё анъанаҳои миллии маҳаллӣ мебошанд, ки тибқи он духтарон пеш аз издивоҷ ба истиснои пирон, риши дароз намонед, ба бегонагон нишон додани либоси таги худ шармовар ҳисобида мешавад.

Калимаҳои негр, маъюбон дар забони русӣ ва дар адабиёт ва дар нутқи шифоҳӣ ҳамчун бетараф истифода мешуданд, аммо ҳоло тахти таъсири сиёсати таҳаммулпазирӣ ва дурусти сиёсӣ тавсияҳо дода мешаванд, ки калимаҳои табъизкунандаи гурӯҳҳои алоҳида ва ҷойгузини онҳоро иваз кунанд; ба ҷои маъюбон - афроди имконияташон маҳдуд, ба ҷои негр - африқоии амриқоӣ ё сиёхпӯст ё конго (ин нишонаи пайдоиш аст). Дар кишварҳои Осиёи Марказӣ, ки масъалаи табъизи наҷодӣ ба монанди ИМА муҳим нест ва ҳуқуқи маъюбон ҳанӯз ҳам ба як барномаи муҳими ҷомеа табдил наёфтааст, на ҳама рӯзноманигорон ва корбарони шабака ин тавсияҳоро иҷро ме-кунанд ва барои мисол, калимаҳое, ки дар таҷрибаи байналмилалӣ нодуруст мебошанд, дар нашрияҳои ВАО дучор меоянд. Айни ҳол, баъзе ВАО аллакай барои муайян кардани шахс калимаҳои бетарафро истифода мебаранд, тавре ки манбаи Tengrinews.kz бо ишора ба кишваре, ки қаҳрамони нашрия - Нигерия мебошад, ишора мекунад.

Коршиносон тамоюли ташвишо-варро қайд мекунанд: меъёрҳои забони адабӣ аз фазои расона нопадид мешаванд, ба ҷои онҳо жарғони кӯча ё зиндон иваз карда мешаванд. Калимаҳои ғайримаъёрӣ, жарғонҳои ҷиноӣ аз сабаби рангорангӣ ва ифодаи эмотсионалии худ талабот пайдо карданд. Оҳангро сиёсатмадорон муқаррар карданд: "Дар ҳоҷатхона тар мешавем!" (иборае, ки В. В. Путин дар он замон Сарвазири Федератсияи Русия, 24-уми сентябри соли 1999 ҳангоми як нишастии матбуотӣ дар Остона ба таври оммавӣ истифода мебард) ва онро ВАО нашр намуд, дигар сиёсатмадорон, ток-шоу ва истеҳсолкунандагони соҳаи кино, шоу-бизнес ва корбарони шабакаҳои иҷтимоӣ тақрор карданд.

Ҳамин тариқ, тағирёбии меъёрҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ, самтҳои арзишӣ ба меъёрҳои забоншиносӣ таъсир расонида, аз як тараф, барои зуҳури "забони адоват" маҳдудиятҳо эҷод на-муда, захираи луғат ва майдони исти-фодаи онро васеъ мекунад.

ЧАНҶОИ ИТТИЛООТИИ МУОСИР:
ФЕЙКҶО, БОТҶО, ТРОЛҶО ҶАМЧУН МАНБАИ
"ЗАБОНИ АДОВАТ"

Технологияҳои муосири сиёсӣ бо истифодаи расона стратегияҳои таҳрифи афкори ҷамъиятиро бо истифода аз "забони адоват" таҳия мекунанд. ВАО ва шабакаҳои иҷтимоии анъанавӣ ба платформаи ҷангҳои гибридии байни ҳукуматҳои кишварҳо, макони паҳн кардани иттилооти созгор дар бораи рақибони сиёсӣ, алалхусус дар давраи маъракаҳои интихоботӣ, бӯхронҳои сиёсӣ, муноқишаҳои марзӣ ва ҷангҳои тичорӣ дар минтақа табдил меёбанд. Мо метавонем ду намуди зуҳури таҷовузи забониро қайд намоем - бошуурона ва бешуурона.

"Заводҳои тролл", ботҳои абзори нави расонаӣ мебошанд, ки як ҷузъи ҷудонашавандаи ҷангҳои маҷозӣ ва пиари "сиёҳ" дар сиёсат ё тичорат шудаанд. Дар ихтиёри чунин "заводҳо" гурӯҳҳои одамони воқеӣ ҳастанд, ки аз даҳҳо то ҳазорҳо суратҳисоби қалбаки доранд, ки фармоиш аз онҳо пулаки иҷро мешавад. Оиди кори чунин "заводҳо" -и маҳаллӣ ВАО дар ҳар як кишвари Осиёи Марказӣ гузориш медиҳанд. Усулҳои "троллҳо" ва ботҳо - таблиғи ҳашмгини имичи мусбати муштарӣ, бадном кардани рақибон, таблиғ ё зидди таблиғи ҳама гуна арзишҳо, қарорҳо, барангехтани адоват, ташаккули ҷойгоҳҳои нафрат дар ҷомеа. ВАО-и анъанавӣ дар шаклҳои мухталиф, расонаҳои нав (youtube-канал, саҳифаҳо дар шабакаҳои иҷтимоӣ) ва корбарони воқеӣ, ки тибқи фармоиш бо лақаби худ кор мекунанд, аксар вақт ба кори чунин "заводҳо" пайваст мешаванд.

Одатан, ҳангоми муҳокима мавзӯҳои эҳтимолан зиддиятнок истифода мешаванд: миллатҳо ва гурӯҳҳои этникӣ, динӣ, ақидаҳои сиёсӣ, ҷинсият ва тамоюл, геополитика, ватандӯстӣ, баҳсҳо дар бораи онҳо ғолиб нажоранд ва мавзӯи баҳси доимӣ мемонанд. Воситаҳои оптималии забонӣ барои ин риторикаи нафрат, иттилооти қалбаки (матнҳо, аксҳо, видео-қалбаки), мемҳо мебошанд. Шарҳҳои оммавӣ бо лақабҳои қалбаки ба ташаккули муносибатҳо равона карда шудаанд - вектори мусбат ё манфии афкори умум дар бораи касе ё чизе. Дар ин маврид, барои тасаввуроте, ки ин ақидаи аксарияти ҷомеа аст, ва ташвиқ ба амалҳои муайян хусусияти оммавӣ талаб карда мешавад. Ҳадафи ниҳойӣ таъсир расонидан ба шуур, андешаи корбарон аст, то онҳо тасмими муайяне бигиранд, масалан - овоз додан ё надодан ба ягон номзад ё ҳизб, дастгирӣ кардан ё дастгирӣ накардани пешвоёни оппозисионӣ, харидан ё радди хариди ягон маҳсулот ё хидмат, дастгирӣ ё муҳолифи қарори мақомот ва ғ.

Чунин афзоиши мақсаднок боиси ҷудошавӣ дар ҷомеа мегардад, корбарони воқеӣ, ки ба мундариҷаи игвоангез эҳсосотӣ муносибат мекунанд, ҳамчунин фақат бо рақибон дар «забони адоват», бо таҳқирҳо ва даъватҳои радикалӣ ба хушунат муошират мекунанд. Ин, масалан, дар давраи шиддат гирифтани муноқишаҳои марзӣ байни шаҳрвандони кишварҳои Осиёи Марказӣ мушоҳида мешавад. Видеоҳое, ки

дар маҳалли муноқиша сабт шудаанд, дар What'sApp паҳн карда мешаванд, дар YouTube, Instagram, "Одноклассники" бо шарҳу даъватҳо ба "мубориза баред, ба ҷои худ гузоред, хонаҳоро сӯзонед, вайрон кунед" ва ғайра нашр карда мешавад. Ин, бешубҳа, сатҳи нафратро дар ҷомеа, хусусан дар минтақаҳои наздисарҳадӣ, ки дар он ҷо муноқишаҳо дар пасманзари мушкилоти мавҷуда дар иқтисод, соҳаи иҷтимоӣ, бефаъолиятӣ ё набудани сатҳи касбии ҳукуматдорон дар пешгирии муноқишаҳо ва ҳалли мусолимадомези онҳо меафзояд, афзоиш медиҳад.

Принсипи озодии сухан ва изҳори назар дар Интернет, номуайяни ва дурии ҷисмонии байни иштирокчиёни форум ва корбарони шабакаҳои иҷтимоӣ, бечазо мондани интернет, эҳтимолияти сафарбаркунии фаврии маҷозӣ боиси ба амал овардани таҷовузи тарафайн тавассути "забони адоват" барои зӯрвари оммавӣ (зӯрварӣ, ғоратгарӣ) аз рӯи баъзе аломатҳо - тарзи либоспӯшӣ, ориентировка, назарҳо ва ғ. мегардад. Шумораи худкушиҳо (суитсид) дар байни кӯдакони но болиғ, ки дар натиҷаи зӯрвари интернетӣ (таҳдидҳои киберӣ) содир шудаанд, афзоиш меёбанд. Чунин ҳолатҳоро таҳдидҳои киберӣ (кибербуллитсид) меноманд. Калонсолон инчунин таҳти фишори киберӣ қарор мегиранд - рассомон, фаёлон ва дигар шахсиятҳои ҷамъиятӣ. Одамоне, ки арзёбиҳо ва ақидаҳои шадидаи манфиро баён мекунанд, номи - хейтерҳо ро (англ. hate - нафрат) гирифтаанд. Шабакаҳои иҷтимоӣ табақаҳои гуногуни одамон, луғатҳои гуногун, сатҳи фарҳанг, тарбия ва таҳсилот, ҷаҳонбинии мухталифро омехта кардаанд. Ин фарқиятҳо боиси низоъҳо ва таъсири мутақобила мешаванд. Зухури фаъ-

оли забони адоват инчунин аз сабаби мавҷуд будани стереотипҳо ва хурофот дар ҷомеа дар сурати мавҷуд набудани маълумоти пурра дар бораи як шахс ё мавзӯи баҳс ё иваз кардани он бо маълумоти носоҳеҳ мебошад. Чун қоида, стереотипҳои доимӣ, таассуб ва хурофот заминаҳои беҳтаринро барои афзоиш дар муҳити дорои маълумоти ноқофӣ ва рушди фарҳангӣ, дастрасии маҳдуд ба иттилоот дар бораи принципҳои баробарӣ, гуногунрангӣ, таҳаммулпазирӣ, фароғирӣ, ҳамгиронии иҷтимоӣ, алаҳқусус дар ҷомеаҳои пӯшида, ки аз амалияи ҳамзистии осоиштаи фарҳангҳо, динҳо, гурӯҳҳои этники ва ғ. пайдо мекунанд.

Дар ин замина, зухури бешурунаи "забони адоват" ҳам аз ҷониби корбарони оддӣ ва ҳам аз ҷониби ВАО, имконпазир аст. Рӯзноманигор ё муҳаррир инчунин метавонад аз стереотипҳо, надонистани хатар ва қобили қабул набудани баъзе истилоҳҳо мафтун шуда, онҳоро дар ҷустуҷӯи забони ифодакунанда, эълони ҷолиб, ҳангома, кӯшиши қонеъ гардонидани интизориҳои шунавандагон ва ҷалби бештари муштариён ё тамошобинон истифода барад.

ВИЖАГИҶОИ ЗУҲУРИ "ЗАБОНИ АДОВАТ"
ДАР ВАСОИТИ АҲБОРИ ОММА ВА
ШАБАКАҶОИ ИҶТИМОИИ КИШВАРҶОИ
ОСИЁИ МАРКАЗӢ

Дар ин курси "Забони адоват" баъзе далелҳо оварда мешаванд, ки Ҳангоми мониторинги мунтазами ВАО, шабакаҳои иҷтимоӣ ва изҳороти оммавии пешвоёни афкор сабт шудаанд. Ин мониторинг мунтазам ва дар 4 кишвари Осиёи Марказӣ дар доираи лоиҳаи BRYCA аз соли 2020 то соли 2022 гузаронида мешаванд. Намуд, грамматика ва имлои муаллифони шарҳҳо ҳифз шудааст.

Ҷумҳурии Қазоқистон

Мавзӯҳои, ки дорой "забони адоват" ва маълумоти ғалат мебошанд

Миллатгарой (тақрибан ҳама, алалхусус дунганҳо, чиниҳо ва русҳо), салафия, синофобия, забон (қазоқӣ, русӣ), худирония, дин, муқоиса (бо овози манфӣ) ва нобаробарии гендерӣ.

Мазмун ва триггерҳо

Пандемияи COVID-19. Дар давраи мониторинг дар расонаи Қазоқистон мавзӯи асосӣ паҳншавии коронавирис буд. Дар паёмрасони What'sApp, ки дар байни аҳоли бештар густурда гаштааст, дар давраи назорат тақаллуби мухталиф дар бораи шумораи одамон, ки дар шаҳрҳо сироят шудаанд, дар бораи вакцинаҳо ва доруҳои мӯъҷизаи халқӣ паҳн карда мешаванд.

Синофобия. 14-уми апрели соли 2020 Ҷумҳурии Қазоқистон ба Ҷумҳурии Мардумии Чин (ҶМЧ) дар робита ба мақолае дар сайти www.sohu.com -и Чин бо номи "Чаро Қазоқистон ба Чин бармегардад" нотаи эътирозӣ фиристод. Дар мақола қайд карда мешавад, ки Қазоқистон замоне қаламрави Чин буд ва аксари қазоқҳо то ҳол орзуи пайвастан бо ҶМЧ-ро доранд. Мақолаи мазкур резонансҳои зиёдеро ба бор овард ва тарсу ҳаросҳои бе ин ҳам мавҷударо, ки Чин ба истиқлолияти ин кишвар дастдарозӣ мекунад, афзоиш дод. Дар зери ин мавод шарҳҳои зиёде буданд ва суҳанронҳо хеле таҳаммулнопазир буданд: «Бозгаиш ??? шумо бояд зарари вирусро дар қатори тамоми ҷаҳон ҷуброн кунед, заминро аллакай ИМА ва Бритония омода мекунанд. Мо танҳо бояд ҳаракат кунем. дар ин ҷо мо комунияро бидуни имкон тарк хоҳем кард. помпео ҳатман дастгирӣ хоҳад кард. боз барои ҳамакӯрӣ пул хоҳад дод».

Манбаъ:
TENGRINEWS.KZ

Ҳамчунин, ин тамоюл бо сабаби тарси одамон аз навъи нави коронавирис, ки бори аввал дар Чин сабт шудааст, пайдо шуд.

Дискриминация, угрозы жизни и здоровью больных коронавирусом

Қазияи блогердухтари қазоқистонӣ, ки аз Тбилиси ба Алмаато парвоз кардааст. Пас аз тасдиқи коронавируси худ, духтар тасмим гирифт, ки бо чанд мусоҳиба ба мардум дар бораи ҳодисаҳо нақл кунад. Баъд вай бо хейти нафрат ва бадбинӣ рӯ ба рӯ шуд. Мардум ӯро барои парвоз ба хорича маҳкум карданд. Хусусан эродҳои манфӣ дар бораи он, ки вай ба ронандаи таксие, ки ӯро аз фурудгоҳ ронд, сироят кардааст. Баъдтар дар WhatsApp маълумоти бардурӯғ паҳн шуд, ки гӯё духтар дар Малдовия истироҳат кардааст ва на дар Алмаато, балки дар Павлодар зиндагӣ мекунад. «Баъзе одамон мехостанд маро сӯзонанд, ба зиндон андозанд, барои он, ки ман ба ронандаи таксӣ сироят кардаам. Ҳарчанд моро фавран аз фурудгоҳ раҳо карданд». «Касе дар WhatsApp паёме бо пайванди Instagram-и ман фиристод, ки ман духтар аз Павлодар ҳастам, ки аз мақомот пинҳон шуда, аз Малдовия парвоз карда, одамнро сироят мекунам. Лаънатҳои зиёде бар ман хонданд».

Манбаъ:
TENGRINEWS.KZ

Қазияи дигар рӯҳияи хашмгинро дар баъзе минтақаҳои Ҷумҳурии Қазоқистон нисбат ба сирояти Ковид ба таври равшан нишон медиҳад. Маълумоти шахсии ҳамшираи муолиҷахона, ки дар вилояти Қизилурда ба коронавирус мубтало шудааст, дар Шабака паҳн карда шуд. «Хуҷҷати расмӣ дар шабакаҳои иҷтимоӣ бо тамоми маълумот паҳн карда шуд. Ҳоло оиларо

зангҳо аз ҳар тараф бо чунин суханон ба ташиви меорад: "Ва маълум мешавад, ки ин шумо". Вазияти душвор. Бо таҷовуз рӯ ба рӯ шудааст. Дар авул ҳама якдигарро мешиносанд, занг мезананд. Онҳо дар назди хонашон, барои тамошо чамъ омаданд. Маълум нест, ки чаро. Ҳоло гӯё аз ҳама хоҳиш карданд, ки биравад. Алмо ин нохуш буд."

Манбаъ:
TENGRINEWS.KZ

Коршиносони мониторинг қайд мекунанд, ки чунин муносибати хашмгин бештар барои минтақаҳои дурдасти Қазоқистон хос аст. Асосан, дар байни мардум воҳима набуд ва мардум кӯшиш мекунанд, ки якдигарро дастгирӣ кунанд ва ба пиронсолон кӯмак кунанд. Худи ҳамин чизро дар шарҳҳои хабарҳо мушоҳида кардан мумкин аст, ки аксар хонандагон таъқиби духтарро маҳкум мекунанд ва чунин амалро зуҳуроти асрҳои миёна меноманд.

Низои байни миллатҳо

Ошӯбҳо дар Кордай: муноқишаи якчанд шахрвандон боиси задухӯрдҳои байни сокинони маҳаллӣ, қазоқҳо ва дунганҳо, оташсӯзии азим ва фирори баъзе сокинон ба Ҷумҳурии Қирғизистон шуд. Дар байни сабабҳо, комиссияи кории ҳукумат муноқишаҳои дохилӣ ва фаъолияти ҷиноии марзии дунганҳо ва қазоқҳоро нишон дод. Изҳороти Президент оиди зарурати эҳтироми мардуми қазоқ ва забони қазоқ дар байни аҳолии дастгирии васеъ пайдо кард: «Президент дар бораи забони қазоқ дурӯст гуфт. Миллатҳои дигар, қазоқиро

омӯзед ва ҳамааш хуб мешавад, қазаққо ва урфу одатқо, анъанаҳоро эҳтиром қунед". Инро тамоюли асосии моҳи феврالی соли 2020, ки дар муоширати иҷтимоӣ «забони адоват»-и шадид ҳукмфармо аст, хуб нишон медиҳад. Даъватқо барои зӯрварӣ ва таъбиз алайҳи дунганқо ва дигар қавмқо буданд, ки забони қазаққиро намедонанд.

Таъбиз нисбати занон

Таъбиз нисбати занон давра ба давра дар сарлавҳақо, изҳороти коршиносон мушоҳида мешавад ва бо шарҳқои хонандагон дастгирӣ карда мешавад: "Сарфи назар аз пеширафтқо дар қоҳиши нобаробарии гендерӣ, 96% ақоли Қазоққистон нисбат ба занон таассубдоранд, ки таҳлили онқо монеақои ноаёни занонро дар ҳаёти касбӣ ва шахсӣ барои ноил шудан ба баробарӣ дарк мекунанд", - гуфт намояндаи доимии БРСММ дар Қазоққистон Яқуп Берииш".

Манбаъ:
SPUTNIK.KAZAKSTAN

Аксари мавод бо забони қазаққӣ бо Омар Жалел иртиботдоранд, ки духтаронро бо маркер ва маҳсулот муқоиса кардааст.

Манбаъ:
TENGRINEWS.KZ:

Вуруд ба МИ "Асил Арман" дар наздикии Алмаато ба хотири як духтари ҳомила муҳосира карда шуд.

Манбаъ:
INSTAGRAM: Имрӯз дар Алмаато раҳпаймой ба рои ҳуқуқи занон баргузор шуд.

Веброҳқо ва шабақақои иҷтимоии Ҷумҳурии Қазоққистон, ки аксар вақт "забони адоват" -ро дар бар мегиранд

- zakon.kz
- Abai.kz
- Qamshy.kz
- Alashainasy.kz
- stan.kz
- qazaquni.kz

Веброҳқо ва шабақақои иҷтимоии Ҷумҳурии Қазоққистон, ки аксар вақт иттилооти бардурӯғдоранд

- total.kz
- zakon.kz
- Abai.kz
- Qamshy.kz
- jasqazaq.kz
- stan.kz
- sn.kz
- фиристодан ба Whatsapp
- Facebook

Чумхурии Қирғизистон

Мавзӯҳое, ки дорои "забони адоват" ва маълумоти ғалат мебошанд

Чиниҳо, коронавирус, равобити тоҷику қирғиз, муносибат ба дигар қавмҳо (ӯзбекҳо, уйғурҳо, дунганҳо, қазоқҳо ва ғ.), муносибат ба ҳар гуна касб (табибон, полисҳо ва ғ.), трайбализм (қирғизҳои ҷанубӣ ва шимолӣ), мавзӯи муҳоҷирони дохилӣ ("айилские", "мирки", "инҳо ба миқдори зиёд меоянд", "ваҳшӣ" ва ғ.), педофилия, зӯроварӣ нисбати занон.

Мазмун ва триггерҳо

Таъбиз нисбати занон ва одамони ЛГБТ

Сабаб, ин марши 8-уми март соли 2020 буд, ки аз ҷониби фаъолони фемзидди зӯроварӣ нисбати занон ташкил карда шуд, ки дар Бишкек сурат гирифт ва аз ҷониби полис дар якҷоягӣ бо мардонии таҷовузкори номаълум пароканда карда шуд. Аксарияти қорбарон бо душманӣ муносибат карданд: «ушул аялдар (аз қирғизӣ - ин занон) онро гирифтанд, бигзор онҳо дар хона бимонанд, ба гирдиҳамоиҳо нараванд, ин ба онҳо мувофиқат намекунад, агар онҳо метавонистанд ба коронавирус мубтало шаванд, офарин ба пулис!». Қоршиносони мониторинг чунин мешуморанд, ки воқуниши манфӣ бо раҳпаймоии қаблӣ барои ҳуқуқи занон алоқаманд аст, ки дар он намоёндагони одамони ЛГБТ бо парчамҳои рангинкамон - рамзи байналмилалӣ ҷамоаҳои ҳамҷинсароён ширкат варзиданд. Раҳпаймоии феминистӣ бо ҷомеаи ЛГБТИК дар байни мардуми маҳаллӣ алоқаманд шуд, бинобар ин

онҳо ҳалалдор шудани раҳпаймоиро дастгирӣ карданд. Шиорҳои фаъолон бо матнҳои "Имрӯз ту гулҳоро қабул мекунӣ, пагоҳ ту дар назди оташдон меистӣ" низ воқуниши манфиро бар асари ихтилофи арзишҳои феминистӣ ва суннатӣ дар ҷомеа ба бор оварданд. Барои иғво, аксҳои қалбаки дар Шабака партофта шуданд, ки дар онҳо овезаҳо ба феминистҳо иваз карда шуданд: ба ҷои аксҳои воқеии "Ман зидди зӯроварӣ нисбати занон", "Зӯроварӣ бояд қатъ карда шавад", инҳо пайдо шуд: «Ман чай куйбайм», «Ман күй-өөгө тийбейм», «Ман төрөбөйм» (аз қирғизӣ - "Ман ҷой намерезам", "Ман издивоҷ намекунам", "Ман таваллуд намекунам"), ки нафрати муфассирон ва истифодаи "забони адоват" -ро нисбати онҳо афзоиш додааст.

Пандемияи COVID-19, синофобия

9-уми апрели соли 2020 Чумхурии Мардумии Чин (ЧМЧ) ба қормандони соҳаи тандурустии Чумхурии Қирғизистон барои мубориза бо коронавирус кӯмаки башардӯстона расонд. Дар ин ҷорабинӣ вазир ва муовини вазири тандурустӣ ширкат варзиданд. Сафири Чин Ду Дэвен бародарии ду халқ ва аҳамияти кӯмакро қайд кард. Аммо, шарҳҳои қорбарони Интернет ниҳоят манфӣ буданд. Далели он, ки вирус дар Чин пайдо шудааст, ба афзоиши синофобия дар шабақаҳои иҷтимоӣ ва танқид ва мақомот барои қабули кӯмак аз Чин таъсир кардааст: «Алгыла элге тараткыла оору жуугузгула кырып салгыла элдин баарын силерге не акча эле болсо болду да, кытайлар кыргызга качан бир тууган болду эле, Калыгул айткандай кытай кыргыздын биринчи душманы» ("Бо кӯмаки башардӯстона,

сироятҳои нав пайдо мешаванд, ба-рои шумо фақат пул бошад, тайёред одамро бикӯшед, тавре ки Калигул гуфтааст, чиниҳо душмани аввали қирғизҳо ҳастанд").

Пандемияи COVID-19, исламофобия

Афзоиши шадиди нафрат, таҷовуз ба онҳое, ки ба ҳалоқат расидаанд ва дар маҷмӯъ нисбати диндорон дар ислом афзоиш ёфтааст. Тарс аз коронавирус ва ваҳм ба таҷовуз алайҳи ҳочиён таъсир расонд, ки баъзеи онҳо вирус гирифтанд ва озмоишҳо ва табобатро рад карданд ва кӯшиш карданд, ки аз изолтсияи маҷбурӣ ва карантин дур шаванд. Истифодабарандагон онҳоро дар бисёр мушкilotи эҳтимоли айбдор карданд: "бо сабаби онҳо, ҳоло тамоми аҳолии Ҷумҳурии Қирғизистон таҳдид доранд". Мардум аз он сабаб нафрат ва адоват баён карданд, ки ҳочиён вазъи коронавирусро дар ҷаҳон доништа, ба Макка рафтанд: "онҳо шояд фикр мекарданд, ки Худо онҳоро дар онҷо наҷот медиҳад", "онҳо то охир, то дами марг дар он ҷо хоҳанд монд".

Манбаъ:
Facebook.

Аксарияти хабарҳо дар расонаи қирғизҳо ҳатман маълумотро дар сарлавҳа дар бораи бозгашти мубталоёни коронавирус аз Ҳаҷ дар бар мегирифтанд. Инчунин сарлавҳаҳои иғвоангез буданд, ба монанди: "Нафароне, ки аз Ҳаҷ барагаштаанд ва бо коронавирус сироят ёфтаанд, хоҳиш мекунанд, ки онҳоро ба хонаҳояшон баранд", "Дар фурудгоҳ гуфтанд, ки онҳоро тафтиш

кардан лозим нест, зеро онҳо муқаддас буданд"; "Онҳое, ки ба коронавирус сироят ёфтаанд, 2-юми март соли 2020 ба Бишкек баргаштанд ва тавонистанд 150 нафарро гузаронанд". Хабарҳо пайваستا нашр мешуданд, ки чанд нафар ба Ҳаҷ рафтанд, чанд нафари дигар аз он ҷо бармегарданд. Чунин хабарҳо ба пайдоиши шарҳҳои ниҳоят манфӣ ва таҷовузи аз ҷониби қорбарони Шабака мусоидат карданд.

Пандемияи COVID-19, муноқишаҳои сарҳадӣ

"Қирғизҳоро бинед, гузориш диҳед". Дар Тоҷикистон деҳае, ки бо Қирғизистон ҳаммарз аст, дар инҳисор қарор гирифтааст.

Манбаъ:
Kaktus Media.

Дар деҳаи Хистеварзи вилояти Суғди Тоҷикистон мақомот бо мақсади ҷилавгирӣ аз паҳншавии коронавирус тасмим гирифтанд, ки тамоми роҳҳои пайваस्तкунандаи Тоҷикистонро бо деҳаи Қирғизистони Борбордуки ноҳияи Лайлак муваққатан банданд: "Тамоми кӯчаҳо ва роҳҳои деҳаи мо бастаанд, аз ҷумла шохроҳи асосӣ ба сӯи Хуҷанд. Барои пешгирии тамос бо сокинони деҳаи мо бо сокинони Қирғизистон, дар баъзе роҳҳои деҳа хандақҳо қанда, ба баъзеҳо шағал рехта, дар баъзе ҷойҳо монеаҳо насб карда шуданд". Ин хабар боиси шарҳҳои манфӣ қорбарони қирғиз шудааст: "Бо ҳамсоягон ва душманони мо, ҳоҷат нест! Пас аз ба охир расидани ҳолати фавқулода дар Ҷумҳурии Қирғизистон, мо бояд интиқоли

молҳоро аз Тоҷикистон ва шаҳрвандони онҳоро зери назорати қатъӣ гирем, зеро онҳо, ба тааҷҷуби зиёд, коронавирус надоранд, ки ин шубҳаҳои зиёдеро дар бораи дурустии суханони ҳукумати Тоҷикистон ба вучуд меорад"; Оё тоҷикон аз хешовандони худ эронӣён ва аз гастер-Ҷамиутҳои онҳо сироят накардаанд? Шумо ба ин бовар мекунед?! Дар Покистон, Ҳиндустон ва Афғонистон ҳамзабонони ҳинду-эронӣ худ зиндагӣ мекунанд, мефаҳмонам - ҳиндуҳо ва эронӣҳо, ба забонҳои наздики гурӯҳи ҳинду эронӣ туф мекунанд! "

Вебгоҳҳо ва шабакаҳои иҷтимоии Ҷумҳурии Қирғизистон, ки аксар вақт "забони адоват" -ро дар бар мегиранд

- Kaktus Media (дар шарҳ)
- delo.kg (аксаран hate speech ба суруғаи амрикоӣҳо)

Вебгоҳҳо ва шабакаҳои иҷтимоии Ҷумҳурии Қирғизистон, ки аксар вақт иттилооти қалбдоранд

- super.kg (Супер Инфо)
- maalumat.kg дар Инстаграм
- фиристодан дар What'sApp

Ҷумҳурии Тоҷикистон

Мавзӯҳои, ки дорони "забони адоват" ва маълумоти ғалат мебошанд

Муноқишаҳои марзӣ байни Тоҷикистон ва Қирғизистон, муҳоҷирати меҳнатӣ, коронавирус, чинӣ, чинс, ислом, донишҷӯёни хоричӣ аз Ўзбекистон.

Мазмун ва триггерҳо

Пандемияи COVID-19, таъбиз нисбати шаҳрвандони навомада.

Як вебгоҳ маълумоти нодурустр дар бораи марғи якуми коронавирус чоп шудааст.

Ин маълумотро Вазорати тандурустии Ҷумҳурии Ўзбекистон рад карда буд.

Манбаъ:
Pressa.tj.

Мақолаи дигари Радиои "Озодӣ" оиди рӯзноманигоре, ки аз ИМА баргашт, тасмим гирифт, ки ихтиёран ташхиси короновирусро супорад: "Онҳо (табибон) ба ҷои кӯмак кардан аз ман дур шудан гирифтанд, метарсиданд, ки ба ман наздик шаванд" - менависад рӯзноманигор. Ин мавод боиси ихтилофҳо ва шарҳҳо шуд, ки дар он корбарон кормандони соҳаи тибро маҳкум карданд, онҳоро ба фасод айбдор карданд, изхори тарс карданд, ки агар вирус дар кишвар пайдо шавад, табибон аввалин шуда фирор хоҳанд кард.

Манбаъ:
Радио «Озоди».

Пандемияи COVID-19, ксенофобия, низои мазҳабӣ

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон онҳо ба-рои дубора хондани намози ҷамоат иҷозат доданд ва дарҳои масҷидҳо-ро боз карданд. Ин маълумот сабаби изҳороти манфии шабака аз ҷониби мусалмонони маҳаллӣ нисбати на-мояндагони дигар динҳо ва гурӯҳҳои этники - масеҳиён ва яҳудиён гардид. Хонандагон аз кушода шудани дарҳои масҷидҳо шод гаштанд ва онро ҳа-дья Аллоҳ донистанд. Он чизе, ки дар дигар кишварҳо дар робита бо паҳн-шабии कोरोनाвирус рӯй дода истода-аст, онҳо бо як дин ва миллати дигар алоқаманданд. Дар забон мафҳумҳои «мусалмони холис» -ро бо оҳанги аъло, ба тариқи таърифӣ, дар бораи дигар эътирофҳои истифода кардааст: *«ҳамаи онҳо кофиранд. Ҳама тоҷикон ба бихиштан хоҳанд рафт, зеро тоҷикон мусалмони пок ҳастанд».*

Манбаъ:
Facebook.

Низои байни миллатҳо

Намоиши телевизионӣ дар ТВ-и Қа-зоқистон, ки дар он ҳунармандони қа-зоқ тоҷиконро танқид мекунанд.

Манбаъ:
Facebook.

Тоҷикон ин наворро ҳамчун таҳқир ба миллат пазируфтанд ва аз сафи-ри Тоҷикистон дар Қазоқистон талаб карданд, ки ин масъаларо ҳал кунад. Дар шарҳҳо як шеър пайдо шуд, ки то ба имрӯз тоҷикон қазоқҳоро эҳтиром мекарданд ва бо онҳо муносибати хуб мекарданд, аммо пас аз ин намоиши телевизионӣ аз онҳо рӯй гардонд, дар шарҳҳо суханони қабех ва таҳқиромез дар бораи қазоқҳо низ ҷой доштанд. *«Фикр мекунам назди миллати сар-баланди тоҷик ин сағбачаҳо ба зуди узр мепурсанд», Баъзе қазоқҳо, ки дар биёбонҳо таваллуд шудаанд, ба ҷуз шутуронро надида, қимизҳои ифлосу бадбӯиро менӯшиданд, ҳеҷ як гузаштае надоранд, ки онҳо зӯранд!»*

Манбаъ:
Радио Азаттык.

Вебгоҳҳо ва шабакаҳои иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки аксар вақт "забони адоват" -ро дар бар мегиранд

- Asia-Plus
- Ozodi
- Авесто
- Ховар

Вебгоҳҳо ва шабакаҳои иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки аксар вақт иттилооти қалб доранд

- Иттилоот.ком
- Хамсинф
- Азия.таймс
- Asia-Plus
- Ozodi
- Авесто
- Ховар
- Спутник Таджикистан
- What'sApp
- Facebook

Ўмхурии Ўзбекистон

Мавзӯҳое, ки дорои "забони адоват" ва маълумоти ғалат мебошанд

Муҳоҷирати меҳнати, कोरोनाвирус, чинӣ, чинсӣ, динӣ, табибон ва одамон, ки ҳангоми пандемия аз хориҷа баргаштанд, кормандони маҳаллаҳо (квартали Ўзбекистон), мардуми минтақаҳо ва сокинони пойтахт.

Мазмун ва триггерҳо

Пандемияи COVID-19, паҳн кардани қалбаки ва воқуниш

Овозаи баста шудани нуқтаҳои фуруши сӯзишвори навбатро ба вучуд овард. Ин овоза низ зуд аз байн бурда шуд ва рӯзи дигар ягон навбат ба мушоҳида нарасид. Фейкҳо хеле фаълони сохта мешуданд, мақомот ба онҳо воқуниш нишон медоданд: ВАО аз боздошти корбареро, ки дар интишори иттилои қалбаки дар канали телеграмма айбдор мешавад, иттилоъ доданд. Сенат ҷазои сахттарро барои иттилои қалбаки баррасӣ мекард. Нигора Муратова, аввалин бемори कोरोनाвирус, ки аз Фаронса баргашт, дар шабақаҳои иҷтимоӣ мавриди таҳқири киберӣ қарор гирифт.

Мурод Назаров, созандаи компанияи «Мурад Билдингс», дар карантини хона бо гумони कोरोनाвирус ҷойгир карда шудааст.

Манбаъ:
Telegram.

Дар Facebook гуфта мешуд, ки ширкати NRG, ки бо "Мурад Билдингс" алоқаманд аст, дар давраи карантин сохтмони манзилҳои боҳашаматро қатъ накард. Шояд ин хабари қалбаки барои парешон кардан ва қатъ кардани заминаи иттилоотӣ оғоз шуда бошад. «Мурад Билдингс»- яке аз калонтарин ширкатҳои сохтмони Ўмхурии Ўзбекистон аст. Асосгузори он шахси машҳур аст ва қалбаки метавонад танҳо бо қиёси қалбакии байналмилалии ин табиат пайдо шавад, вақте ки эълон шудааст, ки шахси машҳур сироят ёфтааст.

Пандемияи COVID-19, таъиз бо аломатҳои чинсӣ

Духтаре, ки аз коронавирус сихат шуд, барои канали "Ўзбекистон 24" мусоҳиба дод.

Манбаъ:
UPL 24.

Дар шарҳҳои мавод ишорае дар бораи он аст, ки духтар дар Туркия ба танфуруши машғул аст ("вай барои фуруштани пирожки худ рафт": андешаи маъмул ва стереотипӣ дар бораи он, ки занони ўзбек ба Туркия ва Аморти Муттаҳидаи Араб барои танфуруши мераванд). Дар шарҳҳои барои бемороне, ки аз хориҷа омадаанд, оҳанги манфии умумӣ сабт шудааст ("Одамони оддӣ ба он ҷо намеравад", "Он ҷо хурсандӣ мекунад, аммо онҳо ба мо мушкilot меоранд") ҳангоми гузаштан ба қавмиат, дин ("Шумо Ўзбекистонро шарманда мекунад", "Ба Озарбойҷони худ равед", "Мутаассибони аблаҳ", "Ин

бо айби шумо, атеистон"). Ҷамъияти сусти иттилоотдида ба хабарҳои дар муқобили хатари ногаҳонӣ вокуниши шадид нишон доданд.

Пандемияи COVID-19, ксенофобия

Сафири ИМА дар Лондон гуфт, ки Чин тамоми дунёро дар хатар қарор додааст.

Манбаъ:
UPL 24.

Шиддати умумӣ дар фазои иттилоотӣ дар робита бо карантин ва риторикаи умумии вебгоҳ, ки бо зиддияти Русия ва ИМА тавсиф мешавад, дар шарҳҳо ба ҳам печид ва "забони адоват" -ро нисбати амрикоӣҳо барангехт: "Бигзор ҳоло Штатҳо дар "ақиб" бошанд. Ҳайвонҳо, дидаву доништа иқтисоди кишварҳои дигарро хароб мекунад. Ва Чин-хусусан. "Агар амрикоӣҳо ҳамчун миллат бимиранд ё Штатҳо зеро об шаванд, онҳоро бо вулқон пӯшонед, боқимондаи ҷаҳон озодона нафас мекашанд ва танҳо ташаккур мегӯянд".

Пандемияи COVID-19

Овозхон Мавлуда Асалхучаева, сарфи назар аз карантин, дар тӯй бо ниқоби тиббӣ ва дастпӯшак ҳунарнамоӣ кард.

Манбаъ:
UPL 24.

Муаллифони хабар метавонистанд як вокуниши хашмгинро пешбинӣ кунанд, зеро қаблан дар бораи ин ҳодиса ду мавод вучуд дошт: 1) ҷарима шудани навхонадорон ва 2) дар бораи он ки худӣ тӯй чӣ гуна гузашт. Ҳар ду мавод ба таври душманона шарҳ дода шуданд. Дар шарҳҳои ин хабар корбарон дар робита бо чунин ашхоси "беамъулият" аз калимаҳои ифодакунандаи маъноҳои хашму ғазаб истифода кардаанд: "ҳар қадаре ки аблаҳон зиёдтар бошад, ҳамон қадар аблаҳон камтар, "аҳмақон" даъват мекунад, ки онҳоро барои нигоҳубини беморон бе муҳофизат фиристанд, "зеро онҳо чунон ҷасуранд ва мисли душманони халқ тирандозӣ мекунад".

Низоъ, русофобияи байни миллатҳо

Наворе, ки дар он блогери рус Лебедев дар ҳаққи Ўзбекистон таҳқиромез сухан мегӯяд: оид ба чораҳои марбут ба карантин ва муносибати ўзбекҳо ба сироятёфтагон. Муаллиф, ки ба таври возеҳ аз вазъи Ўзбекистон ошно нест ё бо баъзе иттилооти нопурра ва штампҳои кӯҳна ошно аст, тадбири карантин ва эҳтиёти шахрвандонро таҳрифшуда ва таҳқиромез тафсир мекунад. Дар баромади худ, блогер Лебедев ғайилона аз дашном истифода мекунад. Блогери ўзбекистонӣ Шухрат Мӯсоев ба ҳамлаҳои блогери рус оқилона посух медиҳад ва чораҳои дар Ўзбекистон андешишударо шарҳ медиҳад. Видеои вокуниши Лебедев ҳеле хашмгинона ва дорои суханони қабех аст, аниқтараш, сатҳи хашмгинии изҳороти ӯ ба ҳамлаҳо баробар аст.

Муқовимат дар заминаи қавмӣ боиси қабули лоиҳаи қонун дар бораи ҷаримаҳо барои муомилоти ҳуччатҳо бо забони ўзбекӣ (давлатӣ) гардид. Қисмати

русзабони аҳоли инро нақзи ҳуқуқи худ ва аҳолии узбекзабонро чораи таҳкими мавқеи забони ўзбекӣ мешуморанд. Дар шарҳҳо калимаҳое аз қабилӣ "ватник", "шовинист", "миллатгаро", "ҷаҳони рус", "русҳо душмананд", "зомби", "узбекми-сан" ("ту ўзбек ё не?") садо медиҳад.

Манбаъ: Facebook
(кор намекунад)

Маводи фаъоли ҳуқуқи башар ва рӯзноманигори маъруф Карим Баҳри-ев "Зоҳир ва ботини шовинизми русӣ дар Ўзбекистон".

Манбаъ:
Facebook.

Дар шарҳҳо даъватҳо барои рад кардани шахрвандӣ ба он шахсоне карда шуданд, ки забони ўзбекиро намедонанд. Масъалаи забон дар маҷмӯъ барои Ўзбекистон як мавзӯи хеле дардовар аст. Инчунин, дар заминаи қавмӣ ҳавасҳо ҳангоми муҳокимаи маълумот дар бораи барқарорсозии калисо ба хотираи сарбозони рус, ки ҳангоми забти Тошканд дар соли 1864 афтида-аст, авҷ гирифтанд. Дар шарҳҳо корбарон бо истифода аз "забони адоват" ба мавзӯҳои дигари дарднок мегузаранд: "Шумо нони узбакӣ мехӯред, аммо забонро намедонед" ва ғайра. Дар ҳамон дарозии мавҷ, ҳамаи нашрияҳое, ки калимаҳои "русӣ", "Россия", "Иттиҳоди Шӯравӣ" -ро қайд мекарданд, хеле ҳашмгин доништа шуданд.

Манбаъ: Facebook.
(кор намекунад)

Вебгоҳҳо ва шабақаҳои иҷтимоии Ҷумҳурии Қазоқистон, ки аксар вақт "забони адоват" -ро дар бар мегиранд

- UPL (BAO-и сабининомнашуда)
- vesti.uz

Вебгоҳҳо ва шабақаҳои иҷтимоии Ҷумҳурии Ўзбекистон, ки аксар вақт иттилооти бардурӯғ доранд

- UPL (BAO-и сабининомнашуда)
- Odnoklassniki
- фиристодан дар Telegram
- Ҷатҳо
- Facebook

Маводи иловагӣ

1. Дубровский Д.В., Карпенко О.В. Забони адоват дар Интернетӣ русизабон: маводи таҳқиқотӣ оид ба эътирофи матнҳои нафрат / Д.В. Дубровский, О.В. Карпенко. - СПб: Нашри Донишгоҳи Аврупо дар Санкт-Петербург, с. 2003. - 72.
2. Верховский А.М. Забони ман... Мушкилоти таҳаммулнопазирии қавмӣ ва динӣ дар ВАО-и Русия / А.М.Верховский. - М.: ТМЧ "Маркази 'Панорама'", 2002. - 200 с.
3. Евстафеева А.В. Дар бораи баъзе аломатҳои лингвистии "забони адоват" дар усулҳои манипулятивӣ дар воситаҳои ахбори омма / А.В.Эвстафеева // Ахборотномаи Донишгоҳи Бошқирдистон. - Ҷилди 13. - No 4. - 2008. - С. 994-996.
4. Backgrounds, Experiences and Responses to Online Hate Speech: A Comparative Cross-Country Analysis. // URL: http://www.unicri.it/special_topics/hate_crimes/Backgrounds_Experiences_and_Responses_to_Online_Hate_Speech_A_Comparative_Cross-Country_Analysis.pdf
5. Mapping and analyzing hate speech online: Opportunities and Challenges for Ethiopia. // URL: <http://pcmlp.socleg.ox.ac.uk/wp-content/uploads/2014/12/Ethiopia-hate-speech.pdf>
6. Islamophobia on Social Media: A Qualitative Analysis of the Facebook's Walls of Hate, Imran Awan1 Birmingham City University, United Kingdom. // URL: <http://www.cybercrimejournal.com/ImranAwanvol10issue1IJCC2016.pdf>

Рӯйхати манбаъҳо

1. Тавсияҳои Кумитаи СММ оид ба ҳуқуқи маъҷубон (КХМ). // URL: <https://perspektiva-inva.ru/en/protect-rights/oon/2018-05-04-09-09-09>
2. Шербинина Ю. В. Таҷовузи суҳан: қаламрави адоват. - М.: Форум, 2013. - 400 с. - библиография: С. 366-388
3. Зӯрварӣ ва таъсири он ба саломатӣ. СҶТ (2003). Гузориши вазъи ҷаҳонӣ. // URL: http://www.who.int/violence_injury_prevention/world_report/en/WRVH%20RU.pdf
4. Мониторинги забони адоват дар шабакаҳои иҷтимоӣ дар Қазоқистон (2017). МБР – Medianet, 2017. // URL: http://www.who.int/violence_injury_prevention/world_report/en/WRVH%20RU.pdf ; https://www.academia.edu/35894758/Мониторинг_языка_вражды_в_социальных_сетях_в_Казахстане_2017.
5. Забони адоват дар гуфтугӯи пешакӣ ва баъди интиҳоботи Ҷумҳурии Қирғизистон. Ҳисоботи ниҳой, - Мактаби сулҳҷӯён ва технологияҳои расонаӣ, 14.12. 2020. // URL: <http://www.ca-mediators.net/ru/issledovaniya/media-monitoring/>
6. Шарҳи "забони адоват": Дастури амалӣ. Нашри соли 2015. - - ARTICLE 19, 2019. // URL: https://www.article19.org/wp-content/uploads/2015/12/A19_Hate-Speech-Report-2018_Russian.pdf
7. Ослон А. Уолтер Липпман дар бораи стереотипҳо: иқтибосҳо аз китоби "Афкори умум". // Р /н "Ҳақиқати иҷтимоӣ" No4, 2005.
8. Судаков К. В. Стереотипҳои динамики ё нишонаҳои иттилоотии воқеият. - М.: Персе, 2002.
9. Исаев М.И. Луғати мафҳумҳо ва истилоҳоти этнолингвистӣ. - нашри 3 - М.: Флинта, 2003.
10. Ба сӯи ВАО-и масъули иҷтимоӣ: рафъи "забони адоват" ва рушди расонаи шаҳрвандон. Дастур барои рӯзноманигорон ва фаъолони ҷамъиятӣ. - Симферопол: Маркази "Ҳамгирӣ ва рушд, 2011. С.10-11.

Нашрияҳо дар ВАО

1. Ҳар кадоми онҳо тақрибан 200 ҳисобҳои (аккаунтов) иҷтимоӣ доштанд. Чӣ гуна "фабрикаҳои тролл" дар Ҷумҳурии Қирғизистон ҷойгиранд.— Kaktus Media, 21.11.2020. // URL: https://kaktus.media/doc/426423_y_kajdogo_bylo_okolo_200_akkauntov_v_socsetiah._kak_ystroeny_fabriki_trolley_v_kr.html
2. Чӣ гуна "троллҳо" -и Тоҷикистон ва "ҳамкорон" -и қазоқии онҳо кор мекунад - Радиои Озодӣ, 08/05/2019. // URL: <https://rus.azattyq.org/a/tajikstan-and-its-troll-factories/29926761.html>
3. Оидикоритроллҳо ваботҳо дар Ўзбекистон. - Hook Report, 18/09/2018. // URL: <https://hook.report/2018/09/arrrr-vokrug-trolli/>
4. Анна Беляева. Фабрикаҳои троллҳо - стандарти нав дар пиари сиёсӣ? - DW, 14/12/2019. // URL: <https://www.dw.com/ru/фабрики-троллей-новый-стандарт-в-политическом-пиаре/a-51656603>
5. Ана тамом! Дар Русия онҳо ба бӯсидани пойҳои муҳочирон шурӯъ карданд. - Сарград, 24/07/2020, // URL: https://tsargrad.tv/articles/dokatilis-v-rossii-nachali-celovat-nogi-migrantam_269137
6. 23 қирғизистониҳо аз Маскав бо сабаби бетартибиҳо дар фурудгоҳ парвоз накарданд - ВКД. — Sputnik.kg. // URL: <https://ru.sputnik.kg/incidents/20200518/1048343094/migranty-moskva-bishkek-charternyj-rejs-karantin.html>
7. Ҳар 5 дақиқа - нӯшбод, нӯшбод, нӯшбод. Чӣ як нигериягӣ, ки дар Алмаато зиндагӣ мекунад, ба ҳайрат меорад — — Tengrinews.kz, 14/01/2019. // URL: <https://tengrinews.kz/article/kajdyie-5-minut-tost-tost-tost-udivlyaet-nigeriytsa-1007>
8. Озодии суҳан дар муқобили забони адоват. // URL: <https://share.america.gov/ru/свобода-слова-против-языка-вражды>

Машғулияти 5.

Мавзӯи 5.

Объекти "забони адоват".
Хусусиятҳои ҳифзшуда

Зермавзӯъ

- "Хусусиятҳои ҳифзшаванда" дар меъёрҳои конституция ва қонуни ҷиноятӣ
- Манъақуниҳо аз "забони адоват" аз нуқтаи назари ҳуқуқӣ

Ҳамгирии фанҳо

"Ҳуқуқҳои инсон", "Қонуни байналмилалӣ", "Қонуни конституционӣ", "Қонуни ҷиноятӣ", "Қонуни расона", "Асосҳои рӯзноманигорӣ", "Одоби рӯзноманигор", "Этикаи ВАО", "Асосҳои тафаккури интиқодӣ", "Забони муосири қазоқӣ / қирғизӣ / тоҷикӣ / ўзбекӣ / русӣ" (вобаста ба кишвар), "Рӯзноманигории муноқишавӣ", "Экспертизаи лингвистӣ", "Забоншиносии сиёсӣ", "Шабақаҳои иҷтимоӣ дар қори рӯзноманигор", "Типологияи рӯзноманигории иҷтимоӣ", "Сотсиологияи рӯзноманигорӣ", "Психологияи рӯзноманигорӣ", "Назария ва амалияи иртиботи фарҳангӣ".

Ҳадафҳои машғулият

Когнитивӣ:

- донишҷӯён метавонанд мафҳуми "хусусиятҳои ҳифзшударо" шарҳ диҳанд;
- донишҷӯён метавонанд рӯйхати "хусусиятҳои ҳифзшударо" номбар кунанд;
- донишҷӯён метавонанд дар "забони адоват" "хусусиятҳои ҳифзшуда"-и гурӯҳи иҷтимоиро муайян кунанд.

Иҷтимоӣ-эмотсионалӣ:

- донишҷӯён аҳамияти риояи принципи баробарӣ ва бидуни таъбизро мефаҳманд;
- донишҷӯён аҳамияти эҳтироми ҳама ҳуқуқу озодиҳои инсонро мефаҳманд;
- донишҷӯён аҳамияти зоҳир кардани таҳаммулпазирӣ ва фаҳмиширо нисбати фарқияти одамон дар баъзе асосҳо дарк мекунанд.

Рафторӣ:

- донишҷӯён қодиранд зухури "забони адоват"-ро дар сухан маҳдуд кунанд.

Вақти гузаронидани машғулият	1 соату 20 дақиқа
Усулҳои гузронидан	Саволҳои кушод, мувоҳида, муаррифии лексия, кор дар методикаи пешниҳодшуда.
Усулҳои арзёбӣ	Саволҳои назоратӣ.
Мафҳумҳои асосӣ	"Объекти нутқи нафрат", "хусусиятҳои ҳифзшуда", "таъбир", "стереотипҳо", "та-ассуб".
Сарчашмаҳои зарурӣ	Проектор, экран, ноутбук, сангрезаҳо ё чизҳои дигар, халта ё қуттӣ, маркерҳо, тахта.

Нақшаи машғулият

1. ИБТИДО

Усули гузаронидан.

Омӯзгор донишҷӯёнро ба муҳокимаи саволҳои зерин даъват мекунад:

- Шумо зери мафҳумҳои "нутқи нафрат", "хусусиятҳои ҳифзшуда" чиро мефаҳмед?
- Шумо кадом хусусиятҳои ҳифзшударо медонед?

Оид ба ин саволҳо муҳокимаҳо гузаронида мешаванд.

2. КОР БО ИТТИЛООТ

Усули гузаронидан.

Омӯзгор иттилоотро дар шакли муаррифии PowerPoint дар бораи меъёрҳои қонунгузории миллий (конститутсия, кодекси ҷиноятӣ) ва санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ (ЭУҲИ, ПБҲШС, Эълумияи принципҳои баробарӣ – Equal Rights Trust), аз ҷумла рӯйхати хусусиятҳои ҳифзшуда ва оид ба масъалаҳои зерин мувоҳида мегузаронад:

1. Рӯйхати хусусиятҳои ҳифзшуда дар меъёрҳои конститутсия ва қонуни ҷиноятӣ кадомҳоянд?
2. Кадом хусусиятҳо номбар нашудаанд?
3. Оё қонунгузории миллий нисбати хусусиятҳое, ки дар рӯйхат номбар нашудаанд, дахл дорад?
4. Оё номгӯи хусусиятҳои ҳифзшуда дар қонунгузории миллий васеъ карда шавад?
5. Кадом хусусиятҳо бештар осебпазиранд ва ҳадафи "забони адоват" мешаванд?

3. АМАЛ НАМО

Усули гузаронидан.

Ба омӯзгор интиҳоби истифодаи яке аз машқҳои пешниҳодшуда дода мешавад.

ВАРИАНТИ 1.

МАШҚИ "ҲАМААШОН ЯКСОНАНД"

Ба ҳар як донишҷӯ як сангча ё ягон ашёи маъмул диҳед ва аз онҳо хоҳиш кунед, ки бо он "дӯсти кунанд", яъне дар ҳақиқат онро мешиносанд. Аз якчанд донишҷӯ талаб кунед, ки "дӯсти" худро ба ҳозирон муаррифӣ кунанд; дар бораи синну сол, ғамгин будан ё шод будан ё чӣ гуна пайдо шудани "ӯ" ҳикоя кунанд. Онҳо метавонанд дар ин мавзӯи иншоӣ кӯтоҳ нависанд. Сипас, ҳамаи ин ашёро ба қуттӣ ё халта андохта омехта кунед. Сипас, онҳоро гузored ва ба донишҷӯён пешниҳод кунед, ки «дӯст»-и худро пайдо кунанд.

Қиёси возеҳро инъикос кунед ва қайд кунед: ҳама гуна гурӯҳҳо дар аввал якхела ба назар мерасанд, аммо вақте ки шумо онҳоро хубтар мешиносед, ҳамаашон гуногун мешаванд: ҳар кадоми онҳо таърихи зиндагии худро доранд, ҳамаи онҳо дӯстони эҳтимоли мебошанд. Ин машқ ба шумо имкон медиҳад, ба хулосае оед, ки барои аз наздиктар шинос шудан бо ин ашё як муддат аз стереотипҳо даст кашидан кофист (масалан: "сангҳо - сард, саҳт ва бетафовут"). Ба ибораи дигар, шумо набояд ҳукмҳои бармаҳал содир кунед.

ВАРИАНТИ 2.

МАШҚИ "ОШКОР КАРДАНИ ФАРҚИЯТҲО"

Аз донишҷӯён даъват намоед, то муайян кунанд, ки кадоме аз ҳукмҳои зерин стереотипҳо мебошанд, ки ғаразноканд ва кадомҳо изҳори ақидаанд:

1. Ман табибонро дӯст медорам, зеро онҳо ҳамеша меҳрубонанд.
2. Ман он чизро дӯст медорам, ки баъзе табибон ба ман меҳрубон ҳастанд.
3. Табибон шахсони меҳрубонанд..

Фикру андешаҳои донишҷӯёнро муҳокима кунед.

Тавсияҳо барои омӯзгор.

Ҷавоби дуруст: №3 - стереотип; №1 - таассуб; № 2 - изҳори ақида.

Пас аз муҳокима, қайд кунед, ки ҳар се ҳукм (вақте ки онҳо ба қутти контекстӣ дода мешаванд) арзёбии табибонро на танҳо ҳамчун одамони меҳрубон ва ғамхор, балки ҳамчун одамони номеҳрубон ва ғофил низ душвор месозад. Муҳокима кунед, ки чӣ гуна стереотипҳо, ғаразҳо ва ақидаҳо муносибатро ба одамон ташаккул медиҳанд.

4. ХУЛОСАБАРОӢ

Усули гузаронидан.

Омӯзгор донишҷӯёнро барои чамъбасти натиҷаҳои машғулият даъват мекунад ва аз онҳо хоҳиш мекунад, ки ба се савол қўтоҳ ҷавоб диҳанд:

1. Ман чиро донистам?
2. Ман чиро омӯхтам?
3. Чӣ гуна ин машқ муфид/бефоида буд?

Шарҳи иттилоот

ОБЪЕКТИ "ЗАБОНИ АДОВАТ". ХУСУСИЯТҲОИ МУҲОФИЗАТШУДА

"Забони адоват" ба одамон, шахсони алоҳида ё гурӯҳҳо мувофиқи хусусиятҳои мувофиқашон равона карда мешавад. Қонуни байналмилалӣ ҳуқуқи инсон қайд мекунад, ки ҳама одамон дар назди қонун баробаранд ва ҳуқуқи ҳимояи қонунро бидуни маҳдудият доранд. Аз ин лиҳоз, ҳама гуна таъбиз бояд тибқи қонун манъ карда шавад ва қонун бояд ба ҳама ашхос ҳимояи баробар ва муассирро аз таъбиз бо ҳар далел: наҷод, ранг, ҷинс, забон, мазҳаб, ақидаи сиёсӣ ва дигар ақидаҳо, пайдоиши миллӣ ё иҷтимоӣ, вазъи моликият, таваллуд ё дигар ҳолатҳо кафолат диҳад.

Дар кишварҳои, ки ақаллиятҳои этникӣ, динӣ ва забонӣ мавҷуданд, шахсони мансуб ба ин ақаллиятҳоро наметавон аз ҳуқуқи яқҷоя бо дигар аъзои ҳамон гурӯҳ барои истифодаи фарҳанги худ, пайравӣ аз дини худ ва маросимҳои он, инчунин истифодаи забони модарии худ маҳрум кард.

Гузашта аз ин, санадҳои байналмилалӣ ҳуқуқи инсон бо мурури замон ба фоидаи принсипи баробарӣ, дар асоси

фаҳмиши васеътари истилоҳ, ҳам дар хусусиятҳои ҳифзшудаи мустақиман дар созишномаҳо номбаршуда ва ҳам бо асосҳои, ки дар рӯйхатҳои номуайян оварда шудаанд, тафсир карда шуданд. Бисёр давлатҳо дар қонунгузориҳои миллии худ манъи "забони адоват" -ро эътироф мекунанд, хусусиятҳои ҳифзшударо, ки ҷанбаҳои бо ӯҳдадорӣҳои умумичаҳонӣ баробарӣ ва бидуни таъбиз ҳифзшударо инъикос мекунанд, мепазиранд.

Дар санадҳои байналмилалӣ дар соҳаи ҳуқуқи инсон, Конституцияҳои Ҷумҳурии Қирғизистон (аз 27-уми июни соли 2010) ва Ҷумҳурии Қазоқистон, рӯйхати хусусиятҳои ҳифзшуда қасдан кушода гузошта шудааст ва бо ин имкон медиҳад, ки хусусиятҳои иловагӣ тавассути тафсири васеъ ҷорӣ карда шаванд, дар ҳоле ки дар Конституцияҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон рӯйхат пӯшида боқӣ мондааст.

**Моддаи 16. Конституцияи
(аз 27-уми июни соли 2010)
Ҷумҳурии Қирғизистон:**

"Ҳеч касро аз рӯи ҷинс, нажод, забон, маъҷубӣ, қавмият, мазҳаб, синну сол, ақидаи сиёсӣ ё дигар ақида, маълумот, пайдоиш, моликият ё вазъи дигар ва дигар ҳолатҳо таъбиз кардан мумкин нест".

**Моддаи 14. Конституцияи
Ҷумҳурии Қазоқистон:**

"Ҳеч кас наметавонад бо назардошти пайдоиш, вазъи иҷтимоӣ, мансабӣ ва амволӣ, ҷинс, нажод, миллат, забон, муносибат ба дин, эътиқод, ҷои истиқомат ва ё бо ягон сабаби дигар ба ягон таъбиз дучор ояд".

**Моддаи 17. Конституцияи
Ҷумҳурии Тоҷикистон:**

"Давлат ҳуқуқ ва озодиҳои ҳар касро новобаста аз миллат, нажод, ҷинс, забон, дин, эътиқоди сиёсӣ, маълумот, вазъи иҷтимоӣ ва моликиятшон кафолат медиҳад".

**Моддаи 18. Конституцияи
Ҷумҳурии Ўзбекистон:**

"Ҳама шахравандони Ҷумҳурии Ўзбекистон баробарҳуқуқӣ ва озодиҳо доранд ва бидуни фарқияти ҷинс, нажод, миллат, забон, дин, пайдоиши иҷтимоӣ, эътиқод, вазъи шахсӣ ва иҷтимоӣ дар назди қонун баробаранд".

Дар қонунҳои ҷиноии чор давлат, моддаҳо оиди таҳрик / барангехтани

адоват / нафрат инчунин рӯйхати маҳдуд ва пӯшидаи хусусиятҳои ҳифзшуда мавҷуданд, ки ҷанбаҳои мансубияти динӣ, нажодӣ, милли, қавмӣ, маҳалгарой, қабилавӣ ё синфиро нишон медиҳанд (ниг. мавзӯи 3).

Асосҳо барои муҳофизат аз "забони нафрат" бояд ҳамаи хусусиятҳои ҳифзшударо, ки ба муқаррароти умумӣ оид ба таъбиз дар қонуни байналмилалии ҳуқуқи инсон дохил карда шудаанд, дар бар гиранд, гарчанде ки ин равиш баъзан зери шубҳа қарор гирифтааст.

Аз сабаби набудани таърифи аз ҷониби ҳама қабулшуда, уҳдадорӣ, ки маҳдудияти баъзе шаклҳои "забони нафрат"-ро иҷозат медиҳанд ё талаб мекунанд, аз созишномаҳои гуногуни байналмилалӣ қисм ба қисм тартиб дода мешаванд.

Ин вазифаро душвор мекунанд, зеро на ҳама шартномаҳои марбут ба масъалаи таъбиз аз давлатҳо талаб мекунанд, ки "забони адоват" -ро манъ кунанд. Гузашта аз ин, ҳатто дар қарордодҳо, ки манъкуниро талаб мекунанд, рӯйхати хусусиятҳои ҳифзшуда аксар вақт танг ва бодикқат навишта шудааст. Инро бо ду шарҳ кушодан мумкин аст.

- 1) Манъи "забони нафрат" аксар вақт дар воқуниш ба поймолкунии ҳуқуқи инсон васеъ ё доимӣ таҳия карда мешаванд, ки дар он "забони нафрат" омили иллатнок доништа мешавад. Ин манъкуниҳо ҳолатҳои ро, ки ба онҳо муносибат мекунанд, инъикос мекунанд ва инчунин метавонанд бо таассуби дар он замон мавҷудбудаи ҷомеа маҳдуд карда шаванд.
- 2) Талабот оид ба манъи "забони

нафрат" дар санадҳои меъёрии ҳуқуқии байналмилалӣ ҳамеша баҳсбарангез буданд, зеро баъзе давлатҳо ба чунин уҳдадорӣҳои васеъ баъзан аз рӯи эътиқод, ки озодии баёнро беасос маҳдуд мекунанд, муҳолифат мекунанд.

- пайдоиш;
- эътиқоди сиёсӣ ва дигар;
- таваллуд;
- мақоми муҳоҷир ё гуреза.

Қисми пайвандӣ аз абзорҳои ҳуқуқии байналмилалӣ ва минтақай, ки бо ҳам омезиш доранд, дар рӯйкардҳо ба шаклҳои мухталифи «забони адоват» дар қонуни миллӣ дучори тафовут мешавад, аз ҷумла дар робита бо вижаги ҳифзшуда.

Истифодаи ҳуқуқҳои инсон набояд бо риояи ғайриқонунии формалистӣ ба забони аслии ягон ҳуҷҷати байналмилалӣ ва ҳатто ниятҳои муаллифони он маҳдуд карда шавад, агар чунин тафсири бидуни зарурат ба танг шудани амалисозии ҳуқуқҳо оварда расонад.

Дар ҳолате, ки кафолатҳои басандаи озодии баён мавҷуданд, муқаррарот дар бораи "забони нафрат" ба қадри имкон доираи васеи "хусусиятҳои ҳифзшуда"-ро дар бар мегиранд. Хусусиятҳои ҳифзшуда бояд инҳоро дар бар гиранд, вале бо ин маҳдуд намешаванд:

- нажод;
- қавмият;
- миллат;
- синну сол;
- забон;
- дин;
- ҷинс;
- маъҷубӣ;
- ранги пӯст;
- тамоюли ҷинсӣ;
- ҳувияти ҷинсиятӣ ва байни ҷинсиятӣ;

Рӯйхати манбаъҳо

1. Эъломияи умумии ҳуқуқи инсон. Бо Қарори 217 А (III) Ассамблеяи Генералии СММ аз 10-уми декабри соли 1948 қабул шудааст.
2. Паймони байналмилалӣ дар бораи ҳуқуқҳои шахрвандӣ ва сиёсӣ. Бо қарори 2200 А (XX) Ассамблеяи Генералӣ аз 16-уми декабри соли 1966 қабул шудааст.
3. Тавзеҳи "забони адоват": Дастури амалӣ, соли 2015, МОДДАИ ARTICLE 19 — Free Word Centre 60 Farringdon Road London, EC1R 3GA United Kingdom.
4. Эъломияи Принципҳои Баробарӣ. - Equal Rights Trust, Лондон, Бритониё, 3-5-уми апрели 2008.
5. Ҳуқуқи инсон / Алифбо аз таълими ҳуқуқи инсон. - Нашри СММ/HR/PUB/DECADE/2003/1/ Женева, майи соли 2003.

Машғулияти 6.

Мавзӯи 6.

Пешгирии истифодаи "забони
адоват": методҳо ва абзорҳо

Зермавзӯъ

- Усулҳо, абзорҳо барои муайян кардани "забони адоват"
- Усулҳо ва абзорҳои вокуниш ба "забони адоват"

Ҳамгирии фанҳо

"Саводи расонаӣ ва иттилоотӣ (СРИ)", "Этикаи рӯзноманигорӣ", "Этикаи расонаӣ", "Забони муосири русӣ", "Забони муосири қирғизӣ", "Услубшиносӣ ва фарҳанги нутқи забони модарӣ", "Асосҳои рӯзноманигорӣ", "Асосҳои тафаккури интиқодӣ".

Ҳадафҳои машғулият

Когнитивӣ:

- донишҷӯён метавонанд мафҳумҳои саводи расонаӣ, луғати инвективӣ, луғати услуби паст, калимаҳои гоҳ-гоҳ, маъноҳои маҷозии дағалро шарҳ диҳанд;
- донишҷӯён метавонанд матнро барои мавҷудияти луғати ифодакунандаи хашм, "забони адоват" арзёбӣ кунанд;
- донишҷӯён метавонанд бо иттилоот кор кунанд.

Иҷтимоӣ-эмотсионалӣ:

- донишҷӯён метавонанд таъсири "забони адоват" –ро ба ҳаёти худ муайян кунанд;
- донишҷӯён метавонанд нишонаҳои "забони адоват", ҳадафҳо, механизмҳои паҳншавии онро номбар кунанд;

- донишҷӯён метавонанд тавзеҳ диҳанд, ки ба "забони нафрат" "наrm", "миёна" ва "сахт" чӣ маънӣ дорад.
  - донишҷӯён метавонанд тасмими худро чӣ гуна бояд аз "забони адоват" пешгирӣ кард, дар муошират пешниҳод кунанд;
  - донишҷӯён ба манфиати истифодаи луғати нафрат, "забони ризоият"-ро интихоб мекунанд;
  - донишҷӯён тарзи кор бо иттилоотро медонанд.
- Рафторӣ:**
- донишҷӯён метавонанд ин ё он усулро шарҳ диҳанд, ки тавассути он "сухани адоват" муайян карда мешавад;

Вақти гузаронидани машғулият	1 соат 20 дақиқа.
Усулҳои гузронидан	Мӯҳокима, лексияи хурд, саволҳои кушода ва пӯшида, кор бо манбаъҳои иттилоот, муаррифии намоишҳо.
Усулҳои арзёбӣ	Варақаи худбаҳодиҳӣ
Мафҳумҳои асосӣ	"Саводи расонаӣ", "саводи иттилоотӣ", "санҷиши далелҳо", "қалбакӣ", "луғати аз ҷиҳати услубӣ паст", "таҷовузи сухан"
Сарчашмаҳои зарурӣ	Ҳадафҳои машғулият дар намоиш ё флипчарт, тахтаи намоишӣ, ҳарфҳо дар қоғази А4, видеопроектор, компютер, маркерҳо, тахта, скотч.

Нақшаи машғулият

1. ИБТИДО

МАШҚИ "МУАЙЯНКУНИИ РАСМ"

Маводи зарурӣ: 20 акси чопшуда аз ВАО ва шабакаҳои иҷтимоӣ

Усули гузаронидан.

Омӯзгор аксҳоро дар болои мизҳо мегузорад, сипас аз ҳар як донишҷӯ талаб мекунад, ки ба аксҳо назар афканад ва онеро интихоб кунад, ки мавзӯи "забони адоват" / "забони нафратангез"-ро хеле равшан инъикос кунад. Хеле матлуб аст, ки дар аксҳо манзараҳои кишваре, ки дар он машғулият баргузор мешавад, ҷой дода шаванд. Дар қафои сурат тавсифи кӯтоҳе додан мумкин аст, аммо аз донишҷӯён хоҳиш карда шавад, ки пеш аз баргузори мубоҳисаи гурӯҳӣ онро нахонанд.

САВОЛҲО БАРОИ ТАҲЛИЛ

1. Дар аксҳо кӣ нишон дода шудааст?
2. Аксбардорӣ оиди чӣ мегӯяд?
3. Таассуроти умумии шумо чӣ гуна аст?
4. Ин акс Шуморо ба чӣ гуна эҳсосот меоварад?
5. Ба фикри Шумо, ин акс аз кучо пайдо шудааст, кӣ ва чаро гирифтааст, чӣ гуна истифода бурдан мумкин аст?
6. Чӣ метавонад нишон диҳад, ки ҳодисаи дар акс сабтшуда бо "забони адоват" / "забони нафрат" рабт дорад?
7. Шумо ин аксро чӣ гуна номгузорӣ мекардед?

2. КОР БО ИТТИЛООТ

Усули гузаронидан.

Дар чараёни кор бо иттилоот аз Интернет, шабакаҳои иҷтимоӣ пешниҳод карда мешавад, ки се саволро бо донишҷӯён муҳокима намоед.

1. Ҳангоми кор бо матнҳо ба чӣ бояд диққат диҳед, то дар онҳо нишонаҳои "забони адоват" -ро бубинед?
2. Бояд ба "забони адоват" дар Интернет чӣ гуна муносибат кунед?
3. Барои аз байн бурдани "забони адоват" аз фазои коммуникатсионӣ, муоширати шахсӣ, аз Интернет чӣ бояд кард?

3. АМАЛ НАМО

Кор оид ба қоидаҳои рафтор дар фазои онлайнӣ.

Усули гузаронидан.

Омӯзгор донишҷӯёнро дар гурӯҳҳои хурд муттаҳид намуда, онҳоро ба омода кардани ёддошт дар бораи иртиботи онлайнӣ, қоидаҳои муошират дар шабакаҳои иҷтимоӣ, принципҳои ахлоқӣ даъват менамояд. Сипас, гурӯҳҳо таҳияҳои худро пешниҳод мекунанд, ки яқдигарро такмил медиҳанд ва дар натиҷа, як ёддошти умумӣ ба даст оварда мешавад. Ин ёддошт дастури роҳ аз "забони адоват" ба "забони муколама" аст.

САВОЛҶО БАРОИ МУҶОКИМА

- Ба фикри шумо, ин қоидаҳоро барои ҳар як қорбари интернет фаҳмидан ва дастрас кардан мумкин аст?
- Қоидаҳои шумо ба чӣ асос ёфтааст?
- Шумо ин қоидаҳо, фарҳанги муоширатро бо "забони ризоият" чӣ гуна таълиф мекунед?
- Шумо ин ёддоштро пеш аз ҳама ба кӣ тавсия медиҳед: сиёсатмадорон, волидон, ҳамсинфон, дӯстон дар шабакаҳои иҷтимоӣ? Чаро?

МАШҚИ «ЧӢ ГУНА МАН МЕТАВОНАМ "ЗАБОНИ АДОВАТ"-РО ПЕШГИРӢ КУНАМ / БО СУХАНОНИ НАФРАТОМЕЗ МУБОРИЗА БАРАМ?

Усули гузаронидан.

Омӯзгор донишҷӯёнро даъват мекунад, ки дар гурӯҳҳои хурди иборат аз 3-4 нафар муттаҳид шаванд, то дар бораи саволи "Роҳи ман аз "забони адоват" то "забони муколама" чист?" ё "Чӣ гуна ман метавонам "забони адоват"-ро пешгирӣ кунам / бо забони нафратомез мубориза барам?" ва ҷавобҳои худро дар флипчарт нависанд ва сипас ба гурӯҳи умумӣ пешниҳод кунанд ва хулоса бароранд.

Тавсияҳо барои омӯзгор.

Ҳамчунин метавон донишҷӯёнро даъват кард, ки андешаҳои худро, ки дар дарси аввали ҳамин курс доштанд ба ёд биёранд, вақте онҳо таҷрибаи шахсии худ аз мувоҷеҳ шудан боз «забони адоват»-ро ҳамрасонӣ карда буданд, бо ҳамдигар таъодули назар мекарданд, вежагиҳои шинохти «забони адоват»-ро баён мекарданд, бозтоб диҳанд.

ҶАВОБҲОИ ИМКОНПАЗИР:

- Иттилоотро дар ВАО, дар шабакаҳои иҷтимоӣ дуруст хонед.
- Одоби иртиботи онлайнро омӯzed.
- Фарқ қардани далелро аз дурӯғ омӯzed.
- Луғати таҳаммулпазирии дурусти зӯроварио омӯzed.
- Фикри интиқодӣ кунед.
- Дар соҳаи расона ва иттилоот саводнокиро омӯzed.
- Ба найрангбозӣ, таблиғот дода на-шавед.
- Дар байни атрофиён саводи иттилоотӣ ва расонаиро инкишоф диҳед.
- Дар маърақаҳои оммавӣ оид ба таблиғи принципҳои саводи расонаӣ ва иттилоотӣ ширкат варzed.
- Дар байни гурӯҳҳои гуногуни аҳоли машғулиятҳо, машғулиятҳо, тренингҳо доир ба саводи расонаӣ ва иттилоотӣ гузаронед.
- Маҳсулоти иттилоотиро дар асоси принципҳои СРИ, ҳуқуқи инсон, одоби рӯзноманигорӣ ва стандартҳои байналмилалӣ рӯзноманигориро бисозед ва паҳн кунед.

4. ХУЛОСАБАРОӢ

Ман чиро дониستم? Ман чиро омӯхтам?

Дар марҳилаи чамъбастӣ, мо пешниҳод мекунем, ки машқи "Анаграмма" иҷро карда шавад.

МАШҚИ «АНАГРАММА»

Маводи зарурӣ: ҳарфҳои чопшуда аз ҷумла:

"М-О З-И-Д-Д-И З-А-Б-О-Н-И А-Д-О-В-А-Т-Е-М! М-О З-А-Б-О-Н-И Р-И-З-О-И-Я-Т-Р-О И-Н-Т-И-Х-О-Б М-Е-К-У-Н-Е-М!"

Андозаи ҳарфҳо бояд на камтар аз 4 ҳарф дар як варақи андозааш А4-и албомӣ дошта бошад. Ҳарфҳоро буридан ва омехта кардан лозим аст.

Усули гузаронидан.

Ҳар як донишҷӯ ба таври тасодуфӣ ба рои худ на бештар аз 3 ҳарфро интихоб мекунад, пас муаллим аз донишҷӯён дар давоми 3 дақиқа хоҳиш мекунад, то дар бораи он чизе ки дар машғулияти ин курс омӯхт, курс дар бораи чӣ буд, фикр кунад, интизориҳои онҳоро ба ёд орад, кадом мавзӯҳо муҳокима карда шаванд ва дар ин раванд барои онҳо чӣ муҳиманд. Сипас, аз ҳар як ҳарф, бояд калима, ибора ё ассотсиатсияро, ки бо ин ҳарфҳо оғоз меёбад, нависанд ва таассурот, мулоҳизаҳоро дар бораи ҷараён расонанд. Пас аз он ки ҳама натиҷаҳои кори худро муаррифӣ карданд / хонданд, муаллим аз донишҷӯён хоҳиш мекунад, ки ибораи умумие гиранд, ки моҳияти ҳамаи 6 машғулиятҳои курсро инъикос кунанд.

Шарҳи иттилоот

УСУЛҲО, АБЗОРҲО БАРОИ МУАЙЯН КАРДАНИ "ЗАБОНИ АДОВАТ"

Доираи паҳншавии "забони адоват", тавре ки мо дар машғулиятҳои гузаштаи курси худ дидем, бениҳоят васеъ аст: луғати чунин забон ҳам дар муоширати расмии тичоратӣ (суханрониҳои сиёсатмадорон ё шахсиятҳои чамъиятӣ) ва ҳам дар касбӣ (масалан, изҳороти инфиродии рӯзноманигорон, намояндагони ҷомеаи академӣ, педагогӣ, коршиносон дар шабакаҳои иҷтимоӣ) ва дар ҳаёти ҳаррӯза (дар оила, дар суҳбати ҳамсарон, фарзандон, ҳамкорон ва дигар алоқаи ғайрирасмӣ дар кӯча, дар нақлиёт ва ғ.) истифода мешаванд. "Забони адоват" на танҳо дар матбуоти ба истилоҳ "зард", балки дар расонаҳои хеле муътабар ва барӯманд вомеҳӯрад. Хатари истифодаи "забони адоват" комилан аён аст. Ва на танҳо ин аст, ки "забони адоват" арзишҳои демократияро (барои баъзеҳо, абстрактӣ ё бегона), ҳуқуқи инсон, таҳаммулпазирӣ ва муколамаи фарҳанги ро сарфи назар мекунад, инчунин хатари он аз он иборат аст, ки ӯ ҷинойтҳои мушаххаси нафратангезро таҳриқ медиҳад.

Муҳаққиқи забони адоват Ю.В. Шербинина қайд мекунад, ки «забони адоват» «ноаён ба як забони умумичаҳониш муоширати муосир мубаддал ғашта, аз сатҳи муоширати ҳаррӯза ба сатҳи умумигардонии иҷтимоӣ босуръат ба-

ланд мешавад, ҳудуд ва атроф надорад, зеро он тамоми фазаи суханро фаро мегирад, тамоми соҳаҳои муоширатро фаро мегирад». Муаллиф сабаби онро дар он мебинад, ки "дар давраи ҷаҳоншавӣ ҳудуди гурӯҳҳо ва қаламравҳо номуайян, ҳувиятҳо гум карда мешаванд, фарқиятҳо яксон мешаванд".

Оё ҷавонон трансҷаторҳо, интиқолдиҳандаи "забони адоват" нашуданро омӯхта метавонанд, оё ҷавонон ба доми васваса намеафтанд ва қурбони "забони адоват" намешаванд? Чӣ тавр метавонем дар муоширатамон пайдо шудани чунин забонро пешгирӣ кунем? Чӣ тавр бидуни коршиносии соҳаи забоншиносӣ, расонаҳо, иртиботот, қонун, метавонед "забони адоват" -ро бубинед, пешгирӣ кунед ва решакан кунед? Чаро дар маҷмӯъ қобилияти муайян кардан (дидан, шунидан), ошкор кардани "забони адоват" муҳим аст?

Аввалан, "забони адоват" метавонад ба ҳар шахс, сарфи назар аз мансубияти ахлоқӣ, эътиқод, шахсияти ҷинсӣ ва ҷинс, синну сол, маълумот, мақом, ҷойи истиқомат ва ғайра таъсир расонад.

Дуввум, дар хотир доштан муҳим аст, ки «забони адоват» маҷмӯи воситаҳои луғавии худро дорад, яъне инҳо калимаҳо, ибораҳои мебошанд, ки таҷовузи мустақим, кушод ва пинҳонии суханро ифода мекунанд ва дорои баҳои манфӣ мебошанд. Моҳи сентябри соли 2018 овозхони қирғиз Зере видеои су-

руди "Кыз" ("Духтар") -ро баровард. Дар суруд ӯ оиди ба духтарон чӣ гуна зиндагӣ карданро нагуфтаанд, месарояд. Дар байни корбарони шабакаҳои иҷтимоӣ, бисёриҳо ӯро маҳкум карданд: аз танқиди намуди зоҳирӣ ва либосаш то таҳдидҳои зӯрварии ҷисмонӣ.

Мувофиқи гуфтаи муҳаққиқони «забони адоват», дар забоншиносии муосир ду гурӯҳи воситаҳои луғавӣ мавҷуданд, ки метавонанд ба «забони адоват» мансуб бошанд. Ин калимаҳо дар ҳама гуна забонҳои ҷаҳон мавҷуданд. Гурӯҳи якум воситаҳои луғавии ифодаи баҳои манфиро дар бар мегирад: луғати аз ҷиҳати услубӣ коҳишёфта, калимаҳои камистеъмол, маъноҳои маҷозии ифодакунандаи хашму ғазаб ва ғ. Гурӯҳи дувум тавассути васоили дискурсивӣ, масалан, истифодаи тамоюли иттилоотӣ манфӣ, киноя ба тамасхур ва ғайра.

Донистани чунин луғат, қобилияти дидан, хондан, шунидан дар ҳар матн, хоҳ пости кӯтоҳ дар шабакаи иҷтимоӣ бошад, хоҳ овезаҳои сиёсӣ, маводи рӯзноманигорӣ, баромади оммавии сиёсатмадор, ходими ҷамъиятӣ ё баромад дар ошхонаи як шаҳрванди оддӣ имкон фароҳам меорад, ки мо «забони адоват»-ро боздорем ва мувофиқан ба он бархӯрд кунем.

Саввум, усулҳои пешгирии "забони адоват" дар асоси таснифоти "забони адоват", ки шумо дар ин курс омӯхтед.

Агар мо суҳанони асосноккунии зӯрварӣ ё даъватҳои мустақим ва фаврӣ барои зӯрварӣ ё таъбиз, даъват ба зӯрварӣ ё таъбизро бо истифода аз шиорҳои умумӣ, инчунин даъватҳои пардапӯш барои зӯрварӣ ва таъбиз-

ро шунавед, мебинед ё мехонед, пас шумо бо "забони адоват" рӯ ба рӯ шунаед. Масалан, имрӯз дар шабакаҳои иҷтимоӣ, дар шарҳҳо ба маводи рӯзноманигорӣ дар бораи зӯрварӣ нисбати занон ва духтарон, шумо як шарҳи хеле маъмул, ки бо калимаҳои "худам айбдор" пайдо карда метавонед. Чунин гардишҳо зуҳури "забони адоват" мебошанд, зеро ин баҳона барои зӯрварӣ аст.

Мисоли дигар. Ҳангоми баррасии вазъ дар сегменти интернетии тоҷикон, вақте ки шаҳрванди Чин дар як корхонаи Тоҷикистону Чин фавтид, шореҳон ба онҳо иҷозат доданд, ки ибораҳои "Онҳо мутахассисонанд, на мардикорон ва ба ҷуз ин, ин корхона бо пули Чин сохта шудааст", "Мутахассисон аз аҳолии маҳаллӣ бояд тайёр карда шаванд" бигӯянд. Дар ин ҳолат як гурӯҳи тамоми одамони қавмияти муайян дучори «забони адоват» гаштанд.

Имрӯз, аксар вақт аз сиёсатмадорони инфиродӣ ё шаҳрвандони оддӣ суҳанони асосноккунии ҳолатҳои таърихӣ таъбиз ва зӯрварӣ, изҳоротро дар бораи ҷинояткориҳои як гурӯҳи этникӣ шунидан мумкин аст. Чунин суҳанон инчунин ба "забони адоват" ишора мекунанд. Нишон додани робитаи ҳар як гурӯҳи иҷтимоӣ, шаҳрвандии кишварҳои мо бо сохторҳои хориҷии шаҳрвандӣ, сиёсӣ ва давлатӣ бо мақсади бадном кардани он, инчунин "забони адоват" мебошад. Дар ин ҷо ба ёд овардани қазияи қирғизистониҳо бамаврид аст, вақте ки сиёсатмадорони давлатӣ ва маҳаллӣ ташкилотҳои шаҳрвандӣ ва пешвоёни алоҳидаи ҷомеаи шаҳрвандӣ ва ҷимоятгарони ҳуқуқро ҳамчун агенти хориҷӣ номиданд. Ин фарзияро бархе ВАО дастгирӣ

карданд, ки боиси бадном шудани тамоми бахши шахрвандии Ҷумҳурии Қирғизистон гардид.

"Забони адоват" инчунин далелҳоро дар бораи бартарии номутаносиби ҳар як гурӯҳи этникӣ дар сарвати моддӣ, намояндагӣ дар сохторҳои қудратӣ ва ғ. айбдор кардани таъсири манфии ягон гурӯҳи иҷтимоӣ ба ҷомеа, давлат ва ғайраро фаро мегирад.

Изҳороти маъмул дар ВАО имрӯз "коронавирус вирусӣ чинӣ мебошад" низ ба "забони адоват" ишора мекунад. Ин изҳорот мантиқан ба чунин хулоса меорад, ки чинӣҳо барои ҳама чиз гунаҳгоранд, ҳарчанд вирус миллат надорад. Аз ин сабаб, ҳоло одамони дорои намуди осиеиро таҳқир мекунанд.

Имрӯз шумо метавонед дар ВАО-и мо мисолҳоеро бинед, ки чӣ гуна аз луғати ғайри зӯроварӣ, истилоҳоти таҳқиромез ва ғаразнок канорагирӣ кардан лозим аст. Масалан, баъзе ВАО дар кишварҳои мо дар бораи ҳаёти ҷомеаи ЛГБТИК, дар бораи маъҷубон маводи дуруст нашр мекунанд. Мутаассифона, ин танҳо ба ВАО-и пойтахт дахл дорад. То ҳол дар минтақаҳо манзараи ғамангез мушоҳида мешавад. Ин на камтар аз сабаби набудани омодагии махсус дар байни рӯзноманигорони минтақавӣ мебошад.

Бо интернет - рӯзноманигорӣ ва шабакаҳои иҷтимоӣ кор мураккабтар аст. "Забони адоват" то ҳол дар ин ҷо ба миқдори зиёд ва бо басомади мунтазам вомехӯрад. Бо "забони адоват" чӣ гуна муносибат кардан лозим аст, ба он чӣ гуна бархӯрд мебояд намуд?

Аввалан, бояд дар хотир доред, ки имрӯз ҳадамоти онлайн ва алгоритмҳои мавҷуданд, ки "забони адоват" -ро пайдо мекунанд ва бар зидди он мубориза мебаранд. Вебгоҳи hatespeech.kg дар Ҷумҳурии Қирғизистон соли 2020 таҳия шудааст, ки дар он таҳлили истифодаи "забони адоват" аз ҷониби ВАО пешниҳод карда мешавад. Бо ёрии ин хидмат, шумо метавонед ягон матнро барои мавҷудияти "забони адоват" дар он тафтиш кунед. Сомона махсус як функцияи "Санҷиш" -ро таъсис додааст, ки ба ҳама шахрвандон, бахусус рӯзноманигорон кӯмак меку-

над. Инчунин, пас аз тафтиш, рӯйхати калимаҳои, ки рӯйхияи матнро тасдиқ мекунанд, намоиш дода мешавад.

Дуввум, бояд маълумоти бозътимодро аз маълумоти қалбаки фарқ карда тавонед. Имрӯз, дар кишварҳои мо, хидматҳои онлайнӣ таъйиди маълумоте мавҷуданд, ки рӯзноманигорон бо мақсади пешгирӣ аз пайдо шудани маълумоти қалбаки ҳам дар ВАО ва ҳам дар шабакаҳои иҷтимоӣ таъсис додаанд. Гузашта аз ин, ин манбаҳо ба ҳама имкон медиҳанд, ки малакаҳои санҷиши маълумотро дар тренингоҳ ва семинарҳои махсус ба даст оранд. Бори аввал дар Ҷумҳурии Қазоқистон соли 2017 манбаи онлайн барои тафтиши иттилооти factcheck.kz/ пайдо шуд. Пас аз як сол, соли 2018, дар Ҷумҳурии Қирғизистон - factcheck.kg. Каме баъдтар, чунин маъхазҳо дар Ҷумҳурии Ўзбекистон ва Ҷумҳурии Тоҷикистон пайдо шуданд. Ҳамаи ин манбаҳо аъзои International Fact-Checking Network (IFCN) мебошанд.

Ҳангоми кор бо иттилоот, ба ҳама лозим аст, ки далелҳои аз тафсири онҳо ҷудо кунанд, хоҳ маводи рӯзноманигорӣ бошад ва хоҳ наشري он дар шабакаи иҷтимоӣ. Ин як воситаи дигари муқовимат бо "забони адоват" мебошад. Ҳар як корбар, истеъмолкунандаи иттилоот бояд дар хотир дошта бошад, ки истифодаи воситаҳои муайяни нутқи "забони адоват" метавонад қасдан (барангехтани ҳадафмандона

ба ҳар гуна адоват) ва ғайримунтази-
ра бошад (масалан, хунукназарии рӯз-
номанигорӣ дар интихоби воситаҳои
нутқ). Тибқи гуфтаи муҳаққиқ Г.В. Ко-
жевникова, типологияи хатоҳои рӯз-
номанигорон чунин менамояд:

- хунукназарии рӯзноманигорӣ,
- унвон ё эълони нодуруст,
- "васвасаҳо" -и услубӣ,
- омезиши масъалаҳои иҷтимоӣ ва
риторикаи этникӣ,
- рад кардани шахрвандӣ аз рӯи қав-
мият ва ғайра.

Истифодаи чунин хунукназарии су-
хан низ метавонад ба "забони адоват"
оварда расонад.

Мо аллакай гуфта будем, ки дар фа-
зои интернет "забони адоват" зиёд аст.
Ба ин гуна луғат муқовимат кардан
мумкин аст. Барои гирифтани мас-
лиҳатҳои зуд "Чӣ гуна метавон ба "за-
бони адоват" дар интернет муқовимат
кард" маслиҳатҳоро аз ташкилоти бай-
налмилалии ғайридавлатии «Артикль
19» хонед.

ЧӢ ГУНА МЕТАВОН БА "ЗАБОНИ АДОВАТ" ДАР ИНТЕРНЕТ МУҚОВИМАТ КАРД: МАС- ЛИХАТҲОИ МУХТАСАР

- Дастгирии онҳое, ки аз суханони
нафратовар зарар дидаанд. Барои
ҳимоят аз онҳо назар (коммент) биг-
зоред, ҳамбастагӣ бикунед.

- Асоснок кунед. Афсонаҳо ва стере-
отипҳои бардурӯғ дар бораи одамон
метавонанд дар шабака паҳн карда
шаванд. Шояд бисёриҳо ҳатто тах-
мин накунад, ки ин дуруст нест,
аммо афсонаҳоро бо далелҳо рад
кардан мумкин аст.
- Таҳаммулпазир ва ором бошед.
Нагузоред, ки ба ивази суханони
нафратомез ва таҳқиромез худ ба
хашм оед. Ё ором бошед ё ин гуна
муҳокимаҳоро дар шабакаҳои иҷти-
моӣ нодида гиред.
- Саввум, бо паҳши иттилоот муқо-
вимат ба "забони адоват" имконпа-
зир аст. Масалан, агар шумо матнро
хонед, сюжетеро дидед, ки дар он
«забони адоват» мавҷуд аст: луғати
нодуруст, стереотипҳо, таҳқир ва
табъиз, - дар ин бора ба рӯзномани-
гор, муҳаррир, муаллифи пост дар
шабакаи иҷтимоӣ нависед, диққати
онҳоро ба оҳанги манфии матнҳо ва
фарогирӣ чалб кунанд, фикри худро
бо "забони ризоият" баён кунанд. Бо
ин роҳ шумораи бештари одамон
барои пай бурдан ва диққат додан
ба "забони адоват" оғоз мекунад.
Ҳамин тариқ, чомеае, ки ба «забони
адоват» дучор шудааст, намоён ме-
шавад ва ВАО тадриҷан дарк хоҳанд
кард, ки дар байни шунавандагони
худ ақаллиятҳо ҳастанд ва аз ин рӯ,
набояд таҳқир карда шаванд.

Мо аксар вақт чӣ гуна мақолаҳои
бепарвоёна, номуносиби рӯзномани-

горон дар бораи шахсоне, ки макони зисти муайян надоранд (калимаи «бе-хона» маънои манфи дорад), ё дар бораи маъюбон, ё дар бораи шахсони ҷомеаи ЛГБТИК ё дар бораи муҳочирони меҳнатӣ, ки рӯзноманигорон онҳоро аксар вақт "гастарбайтерҳо" меноманд, мушоҳида мекунем.

Барои он ки дар ВАО пайдоиши "забони адоват" ба амал наояд, рӯзноманигорон бояд доимо такмил ёбанд: луғати маъмулии худро иваз кунанд, луғати дурустро омӯзанд, принципҳои ахлоқии рӯзноманигориро риоя кунанд. Рӯзноманигорӣ ҳамчун яке аз муҳимтарин ниҳодҳои қудрат имрӯз бояд ба ворида шудани "забони адоват" ба шуур ва мафкураи шаҳрвандон муқовимат кунад. Танҳо бо ин роҳ, дар ҳамкорӣ бо ҷомеаи шаҳрвандӣ ва мақомоти давлатӣ, пешбурди принципҳои саводи расонаӣ ва иттилоотӣ дар якҷоягӣ бо мактабҳо, донишгоҳҳо, коллечҳо, бартараф кардани шиддат дар ҷомеа, таҷовузи сухан, ки ба таҳкими яқпорчагӣ ва ваҳдати давлатҳои сермиллати минтақаи мо мусоидат мекунад, "забони адоват"-ро бартараф ва пешгирӣ кардан мумкин аст.

Қариб ҳамаи қоршиносони байналмилалӣ ва миллий дар соҳаи саводи расонаӣ ва иттилоотӣ дар кишварҳои мо ба чунин хулоса омадаанд, ки роҳи беҳтарини воқуниш ба мубориза бо "забони адоват" ин таълими мунтазам ва маърифати аҳолии мебошад. Роҳҳои дигари мубориза бо "забони адоват" инҳоянд:

– фароҳам овардани шароите, ки дар он ҳуқуқҳо ба озодии сухан, баробарӣ ва бидуни таъбиз ҳимоя карда мешаванд;

– таъмини баробарӣ ва гуногунии ВАО;
– баромадҳои оммавии шаҳрвандон бар зидди таҳаммулнопазирӣ.

Йоанна Шиманска, қоршиноси созмони байналмилалӣ ғайридавлатии «Артикль 19», дар мусоҳиба бо ВАО-и Қирғизистон қайд кард, ки "дар мубориза бо "забони адоват" кӯмаки давлатӣ хеле муҳим аст".

Дар яке аз видео-лексияҳои худ дар «ПостНауке», фарҳангшинос Оксана Мороз фикрҳои худро дар бораи муносибат бо "забони адоват" бо шунавандагон иброз дошт: *"Ду равиши калидӣ ҳаст, ки чӣ гуна одамро аз hate speech дар тамоми ҷаҳон муҳофизат карда метавонед. Равиши аввал, ки ҳадди аққал қор мекунад ва ҳадди аққал муваффақ аст, бо кӯшишҳои танзими тартиботи ҷамъиятӣ, ташикли чунин заминаи муошират ва рафтори ҷамъиятӣ алоқаманд аст, ки одамро ҳатто нишон додани ниҷатҳои таҳқиқомез, аммо нафратро манъ мекунад. Ин хеле бад қор мекунад, зеро исбот кардани он, ки изҳороти мушаххас ба шумораи зиёди одамон таъсир кардааст, хеле душвор аст. Яъне, дар ин ҳолат, бо изҳороти алоҳида доварӣ қордан душвор аст, он ба табиати ҷамъиятӣ, сиёсии ҳамаҷири руҳдод он қадар таъсир намекунад. Аз тарафи дигар, кӯшишҳо барои ба танзим даровардани на тамоми фазои ҷамъиятӣ, балки муҳофизати шумораи муайяни одамон тавассути муҳофизат аз таҳқиқҳо ва ҷиноятҳои мухталифе мебошад, ки шаъну шарофи онҳоро наст мезананд".*

Саводи расонаӣ ва иттилоотӣ (СРИ) як дифои муҳим аз ҳама гуна зуҳуроти "забони адоват" мебошад. Ҳар

шаҳрванде, ки сатҳи муайяни саводи расонаӣ ва иттилоотӣ, фарҳанги иттилоотӣ дорад, метавонад на танҳо худ, балки муҳити зист, ҷомеа, давлат ва ҷаҳонро аз таъсири манфӣ муҳофизат кунад. Таъсири иттилоот, аз ҷумла рақамӣ, ба инсон ҳар рӯз меафзояд.

Концепсияи ҳамаҷонибаи саводи расонаӣ ва иттилоотӣ (СРИ), ки аз ҷониби ЮНЕСКО соли 2007 пешниҳод шудааст, имрӯз ҳуқуқи асосии инсон дар ҷаҳони рақамӣ мебошад. Ҳамин санҷиши дар боло зикршуда, инчунин малакаҳои хондан, таҳлил, баҳогузорӣ, истифода, сохтан ва паҳн кардани иттилоот бидуни расонидани зарар, бо ҳадди аксар ҳосилнокӣ мутобиқи меъёрҳои ҳуқуқӣ ва ахлоқӣ ва эҳтироми ҳуқуқи инсон, воситаҳои асосии саводи расонаӣ ва иттилоотӣ (СРИ) ва малакаҳои муҳими асри 21 мебошанд.

"Забони адоват"-ро пешгирӣ кардан мумкин аст, онро решакан кардан мумкин аст, аз нутқи мо хориҷ карда, ба "забони ризоият", ба муколама табдил додан мумкин аст. Аз ҷумла ҳангоми баҳс дар мавриди мавзӯот ва саволҳои мушкил. Филологи барҷастаи рус С.Тер-Минасова қайд мекунад: "Дурустии лингвистӣ дар хоҷиши пайдо кардани роҳҳои нави ифодаи лингвистӣ барои иваз кардани онҳое, ки ба ҳиссиёт ва шаъну эътибори шахс зарар мерасонанд, ба ҳуқуқи инсонии ӯ бо беэҳтиромии маъмулии лингвистӣ ва / ё ростқавлӣ ифода меёбанд ..." Ва ҳар яки мо бояд дар бораи принсипи асосии баробарии ҳама одамон, ки дар моддаи якуми Эълумияи умумиҷаҳонии ҳуқуқи башар эълон шудааст, ба ёд орем: «Ҳама одамон озод ва дар шаъну шараф ва ҳуқуқҳо баробар таваллуд мешаванд. Ба онҳо ақл ва вичдон дода

шудааст ва бояд ба якдигар дар рӯҳияи бародарӣ рафторм кунанд." Ин принсип асоси принсипи бартарии адолат ва баробариро ташкил медиҳад.

Маводи иловагӣ

1. Вебоғи Hate Speech Қирғизистон. // URL: <http://hatespeech.kg/about>
2. Метин Чумагулов. Забони адоват. Мо мефаҳмем, ки ин чист ва чаро он ба ҳамаи мо дахл дорад. [Захираи электронӣ Kloop.kg]. // URL: <https://kloop.kg/blog/2018/12/18/hate-speech/>
3. Article 19. "Тавзеҳи "Забони адоват": Дастури амалӣ. Нашри 2015. - Лондон, 2019.
4. Оксана Мороз. Феномен hate speech. [Захираи электронӣ «Пост-Наука»]. // URL: <https://postnauka.ru/video/68876>
5. ФАКТСЧЕК.КЗ манбаи онлайнӣ Чумхурии Қазоқистон барои тафтиши иттилоот, маълумот. // URL: <https://factcheck.kz/>
6. ФАКТСЧЕК.КГ - манбаи онлайнӣ Чумхурии Қирғизистон барои тафтиши иттилоот, маълумот. // URL: <https://factcheck.kg>
7. ФАКТСЧЕК.КГ - манбаи онлайнӣ Чумхурии Тоҷикистон барои тафтиши иттилоот, маълумот. / URL: <https://factcheck.tj>
8. Кодекси ахлоқии журналистони Чумхурии Қирғизистон. [Сарчашмаи электронии ТҶ "Журналистҳо"]. // URL: <https://journalist.kg/ru/codex/>

Рӯйхати манбаъҳо

1. Верховский, А.М. Забони ман ... Мушкилоти таҳаммулнопазирии қавмӣ ва мазҳабӣ дар ВАО-и Русия. Верховский. - М.: ТҶМ "Маркази "Панорама", 2002.-200 с.
2. Евстафьева А. В. "Забони адоват" дар воситаҳои ахбори омма: омилҳои лингвистӣ (забонӣ) ва экстралингвистии фаъолият / А. В. Евстафьева: автореф. дис. ... ном. илм. филол. - Тамбов, 2009. - 26 с.
3. Кроз М.В., Ратинова Н.А. Арзёбии коршиносии маводе, ки ба барангехтани адоват ва бадбинӣ нигаронида шудаанд / М.В. Кроз, Н.А. Ратинова. // Нархи нафрат. Миллатгарой дар Русия: маҷмӯи мақолаҳо. Мурааттиб А. Верховский. - М.: Маркази «Сова», 2005.— С. 75 – 92.
4. Чепкина Э. В. Ҳама ҳамчун як: забони ризоият дар матбуоти корпоративӣ / Э. В. Чепкина // Ахбори Донишгоҳи давлатии Урал. — 2006. — № 40. — С. 136 -146.
5. Шербинина Ю.В. Таҷовузи нутқ. Худуди адоват / Ю.В. Шербинина. — М.: Форум, 2012.— 400 с.

Машғулияти 1.

"Забони адоват": шаклҳо, аломатҳо, таснифот, мафҳумҳои асосӣ

Санчишҳои назариявӣ:

1. Лутфан таърифи "забони адоват"-ро, ки Кумитаи вазирони Шӯрои Аврупо додааст, интихоб кунед (ҷавоби дуруст дар шакли кӯтоҳ оварда шудааст):

- "Забони адоват" - ҳама шаклҳои худифодакунӣ, ки паҳн, иғво, ташвиқ ё сафед кардани адовати наҷодӣ, ксенофобӣ, антисемитизм ё дигар шаклҳои нафратро дар асоси таҳаммулнопазирӣ дар бар мегиранд.
- "Забони адоват" ин ҳама изҳороти ғайримуқаррарӣ, ки дар Интернет ё дар ҳаёти ҳаррӯза мавҷуданд.
- "Забони адоват" - ҳама гуна изҳорот бар зидди амнияти давлат, тамомияти он ва тартиботи конститутсионӣ нигаронида шудааст.

2. Қадом намудҳои "забони адоват"-ро мувофиқи таснифи А.М. Верховский-ро шумо медонед? Ҷавобҳои дурустро интихоб кунед:

- "Забони адовати сахт" даъватҳои мустақим ва фаврӣ ба зӯрварӣ ё таъбизро дар бар мегирад;
- "Забони адовати хашишгинуна" истифодаи танҳо луғатномаҳои манфӣ ва изҳороти таҳқиромезро, ки

ба рақибон равона шудаанд, истифодаи иттилооти қалбакиро дар форматҳо ва намудҳои гуногун ифода мекунад;

- "Забони адовати миёна" асосноккунии ҳодисаҳои таърихии таъбиз ва зӯрвариро ташкил медиҳад;
- "Забони адовати бетарафона" луғати пардапӯш, роҳҳои гуногуни ғайриверабалии ифодаи адоват, бадбинӣ, таҳқирро бидуни истифодаи мустақими калимаҳои манфӣ пешбинӣ мекунад;
- "Забони адовати нарм" эҷоди симои манфии гурӯҳи этникиро дар назар дорад; зикри номи як гурӯҳи этникӣ дар заминаи таҳқиромез;

3. Аз рӯйхат аломатҳои "забони адоват" аз миқёси МИТ "Сова" интихоб кунед:

- изҳори ақидаи худ дар фазои оммавӣ;
- дар вазъияти мушаххас ба зӯрварӣ бо нишон додани объекти зӯрварӣ даъват мекунад;
- даъват ба таъбиз, аз ҷумла дар шакли шиорҳои умумӣ;
- истифодаи луғатҳои лаҳҷаи ба шахси дигар ё гурӯҳи одамон муруҷиатшуда;

Санчишҳои амалӣ:

1. Оё ин ибораҳо ба "забони адоват" ишора мекунанд? Муайян кунед, ки дар кадом асос, он ҷавоб мусбат аст (ҷавобҳо пас аз ба охир расидани супориш пайдо мешаванд):

- "Барои таҷовуз шудан ин духтар худаш айбдор аст! Ҳама медонанд, ки вай одоби сабук дорад". (Бале - эълон кардани зӯрварӣ ҳамчун воситаи қобили қабул, айбдор кардани ҷабрида дар сабаби зӯрварӣ нисбати ӯ).
- "Мо ба онҳо дар кишвари худ паноҳгоҳ додем, дар мушкилот ба онҳо кӯмак кардем ва онҳо бо зӯрӣ посух доданд, онҳо хоинанд, на бародарони мо!" (Бале - тасвири манфии гурӯҳи этникии ӯ динӣ, ки бо оҳанги мувофиқи матн ӯ пораи он интиқол дода мешавад).
- "Ин бодиянишинони бесавод ваҳшӣ хонда наметавонанд, онҳо танҳо ба ғорат кардан ва куштан одат кардаанд!". (Бале - изҳорот дар бораи паст будани сатҳи фарҳанг, қобилиятҳои зеҳнӣ, нотавонӣ ба кори эҷодӣ) гурӯҳи мушаххаси этникии ӯ динӣ ба монанди ин).

2. Муайян кунед, ки дар кадом ибораҳо "забони адоват" ва дар кадом изҳори ақида мавҷуд аст?

- "Ин роҳзанон дар шаҳр худро ҳамчун хоча рафтор мекунанд." (Не - ин ақида аст)
- "Ин қитъаҳо аз Осиёи Марказӣ ба миқдори зиёд ба замини мо омада-

анд, баъзе мушкилот аз онҳо!" (Бале - зикр кардани як гурӯҳи этникии ӯ динӣ ӯ намояндагони он, ба монанди ин дар заминаи паст задан ӯ таҳқиромез).

- «Ман аз ин корфармоён нафрат дорам! Бо сабаби онҳо, ҳама маҷбуранд, ки дар коргоҳ дарозтар рост истанд". (Не - корфармоён хусусияти ҳифзшудаи як гурӯҳ одамон нестанд)
- Ман боварӣ дорам, ки ҷаҳон ҳалок мешавад - аз қафои одамони "кабуд" мемиранд! (Не - ин ақида аст).

3. Намуди "забони адоват" - нарм, миёна, сахтро муайян кунед:

- "Оё зан қодир ба президент шудан аст?" - "Нарм".
- "Ҳама чиниҳоеро, ки сарвати моро ғорат кардан мехоҳанд, аз кишвар берун кунед! Заводҳои онҳоро дар ин ҷо сӯзонед!" - "Сахт".
- "Албатта, одатан, шахсони миллати қафқозӣ гунаҳгор буданд!" - "Миёна".

Машғулияти 2.

Озодии суҳан vs "забони адоват"

Санчишҳои назариявӣ:

1. Ба назари шумо кадом таҳияи мафҳуми "озодии суҳан" дуруст аст? Ҷавобро интиҳоб кунед:

- Озодии суҳан - ҳуқуқи ҳимояи қонунии ҳар як шахрванд барои паҳн кардани озодонаи ҳар гуна иттилоот бидуни уҳдадории тасдиқи дурустии он мебошад.
- Озодии суҳан - ин ҳуқуқи шахс барои андешаи шахсӣ, озодона қабул ва паҳн кардани иттилоот ва ғояҳо бидуни ҳеҷ даҳолати мақомот ва новобаста аз марзҳои давлатӣ мебошад.
- Озодии суҳан имкони паҳн кардани паёми таблиғотӣ аз ҷониби мақомоти давлатӣ, ширкатҳои тиҷорӣ ва шахсонӣ бонуфуз дар соҳаи сиёсат, дин, фарҳанг ва санъат барои ҳар як шахрванд мебошад.

2. Кадом санад дар ҳуқуқи байналмилалӣ ҳуқуқи ҳар як шахсро ба озодии суҳан ҳифз мекунад? Ҷавобҳои дурустро интиҳоб кунед:

- Эълومияи умумии ҳуқуқи инсон (ЭУҲИ).
- Паймони байналмилалӣ оиди ҳуқуқи инсон (ПБҲИ).
- Оиннома дар бораи ҳуқуқҳои умумии шахрвандон (ОҲУШ).

3. Кадом ҳуҷҷатҳо ба шумо дар муайян кардани тарзи кашидани хати "забони адоват" ҳангоми нигоҳ доштани ҳуқуқ ба "озодии баён" кӯмак мекунад?

- Нақшаи амалиёти Рабат, ки таҳти сарпарастии СММ таҳия шудааст.
- Рӯйхати адабиёти экстремистии барои истифода ва нигоҳдорӣ манъшударо Конфронси Амнияти ИДМ таҳия кардааст.
- Принсипҳои Камденӣ оид ба озодии баён ва баробарӣ, ки онро ARTICLE 19 таҳия кардааст.
- Маҷмӯаи санадҳои меъриии ҳуқуқие, ки фаъолияти СҒД-ро ба танзим мебароранд, аз ҷониби Пажӯҳишгоҳи илмӣ Академияи миллии илмҳо таҳия шудааст.

Санчишҳои амалӣ:

1. Мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ҳангоми татбиқи таҳримҳо барои озодии баён кадом асосҳои дошта метавонанд (дар асоси натиҷаҳои мониторинги ВАО ва шабакаҳои иҷтимоии ОМ):

- "Паҳн кардани барқасдона маълумоти бардурӯғ дар ҳолати фавқуллодда";
- Суҳанронии оммавӣ алайҳи қисми мардонаи элитаи сиёсии кишвар равона карда шудааст.

- Сензураи муҳтаво ҳамчун "хилофи менталитети миллии мардум".
- Барангехтани нафрати байни миллатҳо ва байниминтақавӣ дар ҷомеа.

2. Қайд кунед, ки дар ин изҳорот ҳангоми муайян кардани "забони адоват" тибқи озмоиши Нақшаи амалиёти Рабат кадом меъёрҳоро қайд кардан мумкин аст:

Номзад ба мақоми раёсати ҷумҳурии АБС зимни суҳанронӣ дар назди ҳазорон интихобкунандагон гуфт: «Агар мардуми ҳамсоя ҷуръат кунанд, ки ба мо ҳалал расонанд, мо бо тамоми қувват ба онҳо посух медиҳем, то онҳо аз ҳар як суҳан ва амали содиркардаи худ пушаймон шаванд! Раҳм нахоҳад шуд!»

- Нотиқ
- Хоҳиш
- Ҷойгоҳи ҷуғрофӣ
- Дараҷаи ошкорбаёнӣ

3. Оё ин баён зухуроти озодии баёни ақида аст ё "забони адоват":

"Агар амрикоӣҳо ҳамчун миллат бимиранд ё Штатҳо зеро об шаванд, онҳоро бо вулқон пӯшонед, боқимондаи ҷаҳон озодона нафас мекашанд ва танҳо ташаккур мегӯянд".

- Бале
- Не

Машғулияти 3.

"Забони адоват" ва қонун дар ҳуқуқи миллӣ ва байналмилалӣ. Таъъиз дар гуфтугӯи ҷамъиятӣ ва ҳуқуқ ба озодии фикр ва баёни озодонаи онҳо

Санҷишҳои назариявӣ:

1. Таърифи дурустро интихоб кунед - ҳуқуқи байналмилалӣ чист?

- Ин маҷмӯи меъёрҳои танзимкунандаи муносибатҳои байнидавлатӣ мебошад ва манбаъҳои ҳуқуқи байналмилалӣ шартномаҳои байналмилалӣ ва урфу одатҳои мебошанд, ки давлатҳо эътироф кардаанд.
- Ин ҳама созишномаҳост, ки ВКХ ва сафоратхонаҳои давлатӣ дар ҳориҷа барои беҳтар кардани фаъолияти худ бастаанд.

2. Тибқи қонунҳои байналмилалӣ, принципи бидуни таъъиз се ҷузъро дар бар мегирад, аз ҷумлаи пешниҳодшуда 3-то дурустабро интихоб кунед:

- ҳама гуна фарқият, истисно, маҳдудият ё афзалият нисбати шахс ё гурӯҳи шахсон,
- дар асоси хусусияти ҳифзшудае, ки қонуни байналмилалӣ ҳуқуқи инсон эътироф кардааст,

- ҳадаф ё натиҷаи он несту нобуд кардани эътироф, истифода ё амалӣ намудани ҳуқуқи инсон ва озодиҳои асосии инсон дар соҳаҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва ҳама гуна соҳаҳои дигари ҳаёти ҷамъиятӣ мебошад,
- ҳадафи фурӯ нишондани дигарандешӣ дар давлат аст.

3. Амнияти миллӣ ин (ҷавоби дурустро интиҳоб кунед):

- Таъмини шароит барои маҳдуд кардани дастрасии шахрвандон ба объектҳои дорои аҳамияти давлатӣ – биноҳои ҳукуматӣ, хонаҳои хизматчиёни давлатӣ, мошинҳо ва дигар намудҳои амволи онҳо.
- Ҳолати кафолатноки ҳимояи манфиатҳои ҳаётан муҳими шахс, ҷомеа ва давлат аз таҳдидҳои беруна ва дохилӣ мебошад.
- Фароҳам овардани шароит барои кор ва истироҳати бехатари роҳбарони мақомоти давлатӣ, аъзоёни оилаҳо ва наздикони онҳо барои ҳимоя аз таҳдидҳои эҳтимоли ба ҳаёт ва саломатӣ.

Санҷишҳои амалӣ:

Ҳар як блок далелҳои блоки дигар дорад, онҳоро муайян кунед:

1. Ҷанбаҳои мусбӣи озодии 100% суҳан дар ҷомеа ва далелҳои алайҳи маҳдуд кардани озодии суҳан:

- Эҳтимоли интиқоди мақомот
- Баҳсҳои ройгон дар бораи мушкилоти ҷомеа
- Шаффофияти ҳукумат, ҳисоботдиҳӣ дар назди шахрвандон
- Низоъҳои зуд-зуд дар ҷомеа, ноустувории умумӣ.

2. Ҷанбаҳои манфии озодии 100% суҳан дар ҷомеа ва далелҳои ба манфиати маҳдуд кардани озодии суҳан:

- Истифодаи густардаи суҳанҳои қабҳ дар фазои ҷамъиятӣ.
- Дар ҷустуҷӯи рейтингҳо, ВАО аз ҷанҷолҳо, фейкҳо ва вайрон кардани меъёрҳои ахлоқӣ истифода мебаранд.
- Ҳокимият бояд дар як даст мутамакказ карда шавад ва мардум ҳамеша зери назорати қатъӣ бошанд.
- Рақобати сиёсӣ, озодӣ ва адолати раванди интиҳобот.

3. Таҳқир ин арзёбии манфӣ ба шахсият ё намуди зоҳирии шахс, сифатҳо, рафтори ӯ дар шакле, ки хилофи қоидаҳои муқарраршудаи рафтор ва ахлоқи ҳамидаи инсонӣ мебошад. Муайян кунед, ки оё ибораҳои зерин таҳқиромезанд:

- "Ваҳшии тангчашм" (дар бораи одамони нажоди монголоид).
- "Махлуқи бетоқат" (дар бораи мансабдорони фасодзада).
- "Муҳочир-Чамшут" (дар бораи муҳочирони меҳнатӣ аз ОМ ба номи қаҳрамони эскизи намоиш)
- Ғуломи хомӯш (дар бораи шумораи аҳолии давлатҳои дорои режими авторитарӣ).

Машғулияти 4.

"Забони адоват" дар расонаҳои муосири анъанавӣ ва нав дар кишварҳои Осиёи Марказӣ

Санҷишҳои назариявӣ:

1. Низоъ чӣ аст? Ибораи дурустро интихоб кунед:

- Низоъҳо натиҷаи мавқеъҳо, нуқтаи назарҳо, ҷаҳонбинӣ, зиддиятҳои байни афрод мебошанд.
- Низоъ ифодаи таҷовузи суҳанронӣ мебошад, ки бидуни ягон сабаб ба рои ин нисбат ба шахс ё гурӯҳи одамон оварда мешавад.
- Низоъ ин баҳси беасоси байни як шахс ва шахси дигар бо ҳуқуқи ошкорое яке аз онҳост.

2. Имрӯз кадом ВАО-ро анъанавӣ меноманд? Аз рӯйхат интихоб кунед:

- Рӯзномаҳо, маҷаллаҳо, ТВ, радио.
- Нашрияҳои интернетӣ, ТВ-и моҳвораӣ, каналҳои кабелӣ.
- Таҷҳизоти кӯҳна барои ретранслясияи барномаҳои ТВ, радио.

3. Ҷанги маҷозӣ ё иттилоотӣ чӣ ном дорад? Ҷавобҳои дурустро интихоб кунед:

- Ҳузури рӯзноманигорон дар ҷойҳои амалиёти ҳарбӣ, муноқишаҳои мусаллаҳона бо мақсади фарогирии босифат ва бозътимоди рӯйдодҳо.

- Истифодаи ВАО, "заводҳои троллей-ҳо", усулҳои таблиғот ва ташвиқот барои бадном кардани рақиб, душман, паст кардани нуфузи ӯ, пешбурди мавқеъҳо, баланд бардоштани нуфузи худ дар назди шунавандагон.
- Хейтинг, буллинг дар байни ҷавонон бо мақсади бадном кардан ва паст задани касе.

Санҷишҳои амалӣ:

1. Оё Шумо ин постро дар шабакаҳои иҷтимоӣ мубодила мекунед? Ишораи "Не, қалбақӣ" ё "Бале, ин дуруст аст" -ро интиҳоб кунед:

- "МУҲИМ АСТ! Имрӯз безаргардонӣ аз COVID-19 дар шаҳр аз чархболҳо гузаронида мешавад. Ҳама хешовандон ва дӯстонро огоҳ кунед!". ҚАЛБАҚӢ
- "Худтабобаткунӣ, хусусан истеъмоли антибиотикҳо ё доруҳои сабтиномнашуда метавонад боиси марг ва мушкilot гардад." ДУРУСТ
- "Олимон беҳтарин табобат барои коронавирӯс - сирпиёз, асал, лимӯ ва занҷабилро номбар карданд. Доруҳатро дар зер бинед! Худ ва оилаи худро наҷот диҳед!". ҚАЛБАҚӢ
- "Ҳангоми нишонаҳои беморӣ: таб, сулфа, сустӣ, шумо бояд фавран ба муассисаи тиббии маҳалли зистатон муроҷиат кунед ё ба рақами ягонаи COVID-19 - 112 занг занед." ДУРУСТ.

2. Душманӣ, таҳаммулнопазирӣ, нафрат нисбат ба Чин, чиниҳо, молҳои хитой, ошхона ва ғайра чӣ ном дорад? Аз 4 пешниҳодшуда ҷавоби дурустро интиҳоб кунед:

- Чайнафобия
- Синофобия
- Синафлан
- Ксенофобия

3. Кадом ибора дар "забони ризоият" намунаи зерини "забони адоват" -ро иваз карда метавонад - "Чаро онҳо садҳо нафар ин ришдоронро ба дамбалҳо роҳ доданд?? Бигзор онҳо дар Арабистон бо вирусашон нишинанд ва ба Худо дуо гӯянд, ки онҳоро наҷот диҳанд!" Варианти дурустро аз пешниҳодҳои зерин интиҳоб кунед:

- «Ба фурудгоҳ омадани ашхоси ҳаҷ, ки ба бемории хатарнок гирифтор шудаанд, боиси нигаронии дурусти сокинони маҳалли мегардад. Мақомот бояд аз вуруди ин гурӯҳҳо ба кишвар ҷилавгирӣ кунанд, то мавҷи эпидемия дар кишварро ба вучуд наорад».
- "Ин диндорон вирусро ба мо оварданд, бинобар ин мо маҷбур шудем онҳоро дар масҷид ҷудо карда, ба шаҳр роҳ надихем ва мувофиқи динашон муносибат накунем". НОДУРУСТ
- «Мо аз он хавотирем, ки омадани зиёди одамоне аз кишварҳои дорони сатҳи сирояти баланд, бидуни тафтиш ва мушоҳидаҳои зарурӣ дар фурудгоҳ метавонад боиси афзоиши сироят дар кишвар гардад. Ҳама омаданҳо бояд тафтиш ва назорат карда шаванд". ДУРУСТ

Машғулияти 5.

Объектҳои "забони адоват". Хусусиятҳои муҳофизатшуда

Санчишҳои назариявӣ:

1. Иборан дурустро интихоб кунед - объекти "забони адоват" чист?

- Инҳо мақомоти давлатӣ, мансабдорон ва аъзои оилаи онҳо мебошанд.
- Инҳо гурӯҳҳо ва шахсоне мебошанд, ки "забони адоват" ба онҳо равона карда шудааст (мувофиқи хусусиятҳои, ки қонунгузори кишвар ва қонунҳои байналмилалӣ ҳифз мекунад).
- Инҳо ташкилотҳои байналмилалӣ, лоиҳаҳо, СҶД мебошанд.

2. Меъёрҳои, ки инсонро аз таъзият муҳофизат мекунад, дар қучоянд? Чавобҳои дурустро интихоб кунед:

- Дар қонунгузори миллий - дар Конституция, Кодекси ҷиноятӣ.
- Дар Хартияи байналмилалӣ ҳимоятгарони одамон аз таъзият аз соли 1964
- Дар санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ: Эълумияи умумии ҳуқуқии инсон, Паймони байналмилалӣ дар бораи ҳуқуқҳои шахрвандӣ ва сиёсӣ, Эълумияи Принципҳои Баробарӣ - Equal Rights Trust.
- Дар Сарқонуни Ҷаҳонии Милалӣ Муттаҳид.

3. Тибқи қонунҳои байналмилалӣ ба кадом намуди таъзият нисбат ба шахс иҷозат дода шудааст?

- Бо синну соли одамон.
- Бо сабабҳои сиёсӣ.
- Бо тамоюли ҷинсӣ.
- Ҳама намудҳои манъ аст.

Санчишҳои амалӣ:

1. Аз рӯйхати аломатҳои, ки тибқи қонунҳои байналмилалӣ аз таъзият ҳифз шудаанд, интихоб кунед:

- Ақаллиятҳои миллий
- Гиёҳхӯрон
- Одамон бо маъҷубӣ
- Филателистҳо

2. Оё ибораҳои зерин тақдиромезанд:

- Ваҳшиёни тангчашм
- Корманди бефоида НЕ
- Холаи фарбеҳ
- Мансабдорони фасодзада НЕ

3. Намудҳои ибораҳои муайян кунед: ақида, стереотипҳо, таассуб:

- Ман табибонро дӯст медорам, зеро онҳо ҳамеша меҳрубонанд. Таассуб
- Ман он чизро дӯст медорам, ки баъзе табибон ба ман меҳрубон ҳастанд. Ифодаи ақида
- Табибон шахсони меҳрубонанд. Стереотип

Машғулияти 6.

Пешгирии истифодаи "забони адоват": методҳо ва абзорҳо

Санҷишҳои назариявӣ:

1. Шумо дар бораи ҳаракати "Нест бод забони нафрат" (No Hate Speech Movement) чӣ медонед?

- Ҷунбиш аз ҷониби ҳукуматҳои кишварҳои Осиёи Марказӣ барои пешгирии "забони адоват" дар шабакаҳои иҷтимоӣ ташкил карда шудааст.
- Ҷунбиши маъракаи таблиғоти ҷавонони онлайн дар Шӯрои Аврупо мебошад.
- Ҷунбишро созмонҳои занони Ҳиндустон алайҳи хушунати хонаводагӣ алайҳи занон ва духтарон таъсис додаанд.

2. Саводи расонаӣ ва иттилоотӣ (СРИ) чист?

- Қобилияти шахс барои навиштан, ибрази андеша ва хондани ВАО, дидани ҳадди аксар маҳсулоти расонаӣ дар форматҳои гуногун.
- Шаҳодатнома дар бораи хатми муассисаи таҳсилоти миёнаи махсус, ки қобилияти гирифтани иттилоотро дар назар дорад.
- Маҷмӯи салоҳиятҳои, ки барои дарёфт, фаҳмиш, арзёбӣ, мутобиқшавӣ, тавлид, нигоҳдорӣ ва пешниҳоди иттилооте, ки барои таҳлили мушқилот ва қабули қарорҳо истифода мешаванд, заруранд.

3. Чӣ тавр шумо муайян карда метавонед, ки ин маълумоти сохта аст? Ҷавобҳои дурустро интихоб кунед:

- Бо роҳи фиристодан дар шабакаҳои иҷтимоӣ ва нигоҳ кардани шумораи назарҳо. Дар сурати теъдоди зиёди боздид, бардошт: қалбаки нест.
- Пас аз тафтиши маълумот дар ҳадди аққал 2-3 манбаи боэътимод, аз ҷумла манбаҳои расмӣ.
- Истифодаи воситаҳои муосири техникӣ, замимаҳо барои тафтиши аксҳо, видео-фейкҳо.
- Иттилоотро аз дӯстон ва наздикони худ дақиқ кунед.

Санҷишҳои амалӣ:

1. Шумо ба ин навишта дар шабакаҳои иҷтимоӣ чӣ гуна муносибат мекардед - «Ман ҳамаи маъҷубонро ба саҳро мекӯрданд ва дар он ҷо мегузоштан, мисли пештара. Бигзор танҳо пурқувваттарин ва солимтарин зинда бошанд - ин интихоби табиӣ аст!»:

- Корбар ё ҳисобро маҳкам кунед, то мундариҷаи онҳоро дар навори худ набинед.
- Ба модератор шикоят нависед ва қайд кунед, ки ин пост ё шарҳ, видео, акс қоидаҳои ҷомеаро вайрон мекунад.
- Ирсол кунед, то шумораи ҳарчи бештари одамон бубинанд, ки ӯ чӣ пости хато навиштааст.

2. Муҳаррир ба рӯзноманигор дастур медиҳад, ки мақолае омода кунад ва акси қаҳрамонро бо нури ҷолиб пайдо кунад, то нафрат ва дидгоҳ бештар шавад. Рӯзноманигор бояд чӣ кор кунад:

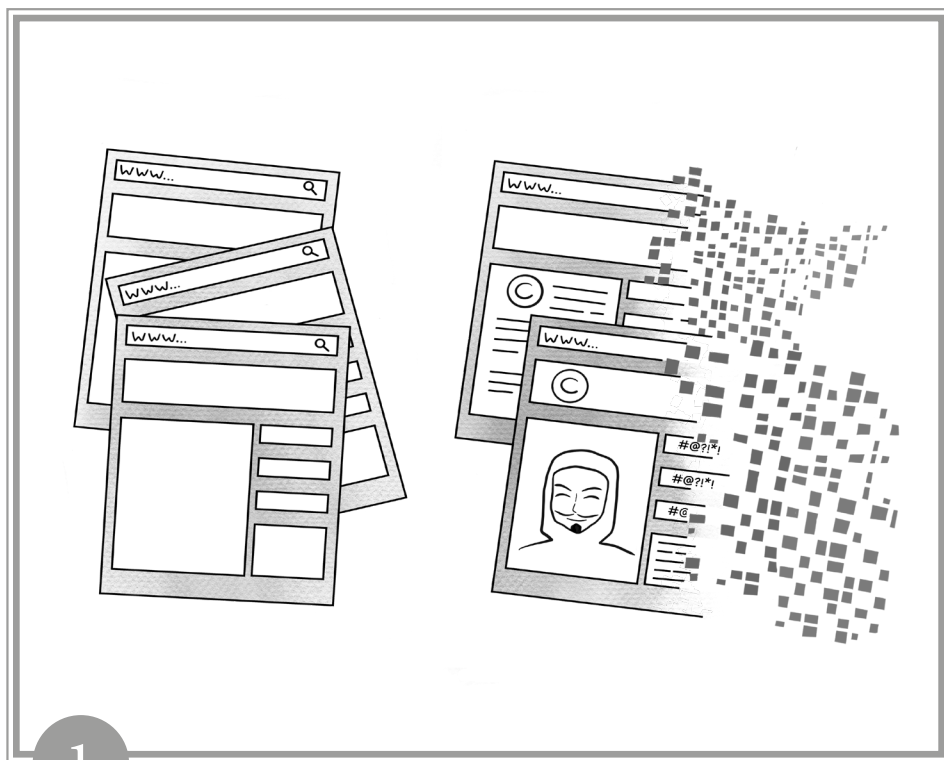
- Супоришро иҷро кунед, зеро ӯ бояд ба муҳаррир итоат кунад.
- Бо супориш ба шарте розӣ шавед, ки муҳаррир ба ӯ ҳаққи зиёдтар пардохт кунад, зеро мақола тавасути мулоҳизот даромади иловагӣ меорад.
- Аз супориш саркашӣ кунед ва дар ҷаласаи банақшагири муҳокима кунед, ки чунин мавод ғайри қобили қабул аст, дар ҳолати набудани дастгирӣ – баромадан, то меъёрҳои ахлоқиро дар кори онҳо вайрон на кунед.

3. Профессори донишгоҳи шумо паёми кушод навишт: "...Занҳоро зада метавонед, баъзан лозим меояд." Шумо чӣ гуна амалҳоро анҷом медиҳед:

- Пости ӯро дастгирӣ кунед ва онро мубодила кунед, зеро ӯ мавқеи аксари мардонро ифода кардааст.
- Назари худро дар зери пост бинависед ва нишон диҳед, ки кадом нишонаҳои "забони адоват" -ро дидаед ва пешниҳод кунед, ки ин постро нест кунад ва аз занон бахшиш пурсад.
- Бо ҳамандешон ба мувофиқа оед ва дар пушти ӯ навиштаи «Ман - зансиз ва таҷовузкор!»-ро часпонед.

ЗАМИМА 2

ДАЛЕЛҲОИ ҶОЛИБ

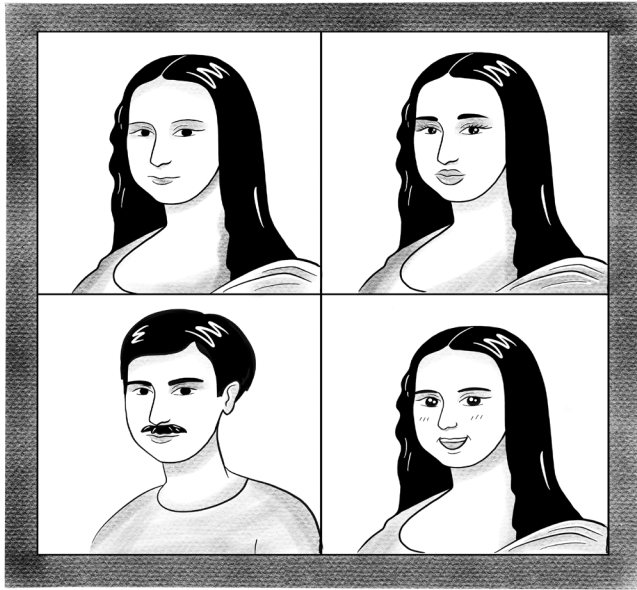

1.

Дар Ҳоланд қонунгузори қатъии зидди таъбиз қабул карда шудааст ва дар 95% ҳолатҳо, нишони оддии ғайриқонунии маъвод ба муаллифон ё соҳибони вебгоҳҳо барои аз байн бурдани онҳо кофӣ буд. Ҳамааш аз посух ба "забони адоват" -и яке аз бунёдҳои ҷамъиятии маҳалли оғоз ёфт. Бунёди "Маженга" тавассути раёсати шикоятҳои таъбизии онлайни худ муваффақ шудааст, ки беш аз ҳазор шаклҳои "забони адоват"-ро аз Интернет хориҷ кунад. Ин тавассути фиристодани дархостҳо ба муаллифон ё соҳибони вебгоҳҳо барои нест кардани муҳтавои дорони "забони адоват" анҷом дода шуд.

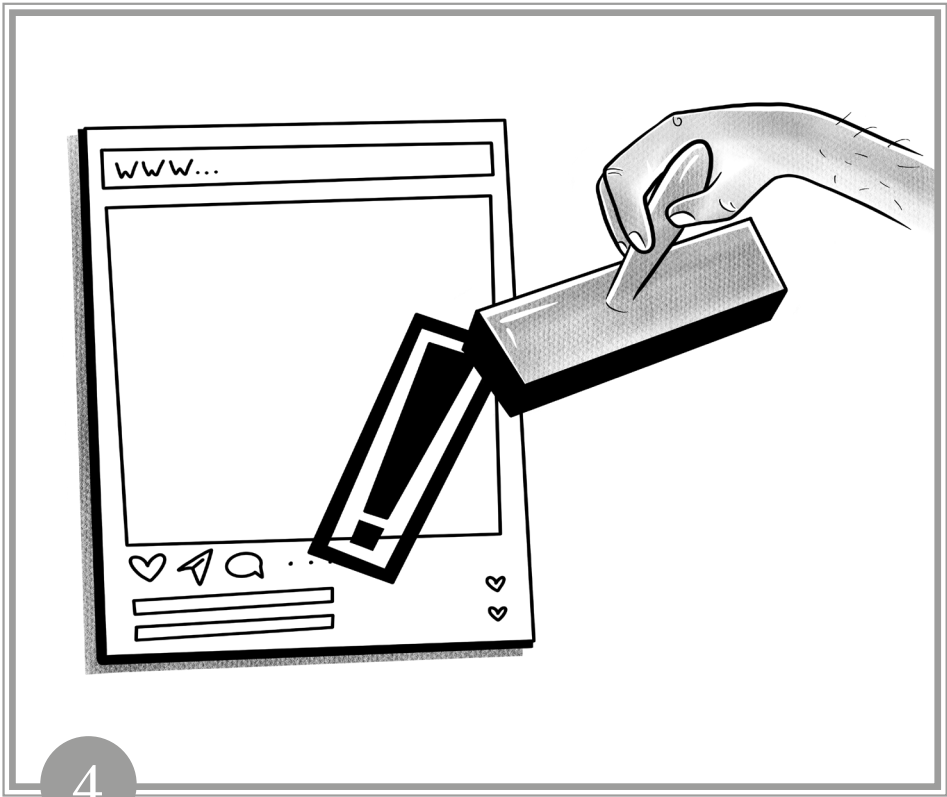
Дар соли 2016 Комиссияи Аврупо ва чаҳор платформаҳои асосии шабакаҳои иҷтимоӣ «Кодекси рафтор барои муқовимат бо барангехтани адовати ғайриқонунӣ дар Интернет» (нигаред Тавсияи сиёсати кулли КАНТ № 15 Мавзӯҳои асосӣ. — С.2. //URL: <https://rm.coe.int/-15-/16808b7673>) қабул шуд. Дар ин ҳуҷҷат як қатор уҳдадориҳо номбар шудаанд, ки аз ҷониби Facebook, Twitter, YouTube ва Microsoft оид ба мубориза бо паҳн кардани чунин муҳтаво дар Аврупо қабул шудааст.

3.

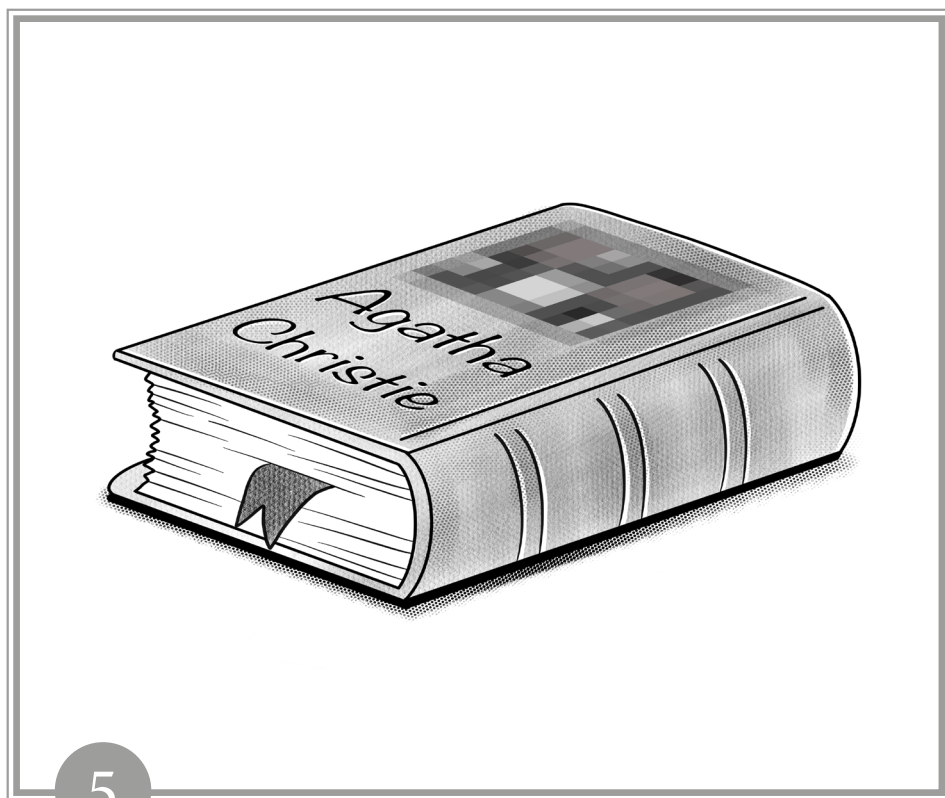
Фановариҳои муосир барои эҷоди иттилооти ҷаълӣ ҳар дақиқа дар ҳоли тавсеа аст. Агар 10 сол пеш мо бовар доштем, ки матнҳо ва аксҳоро ба осонӣ сохтан мумкин аст ва иттилооти аз ҳама боэътимод видео мебошад, имрӯз технологияи deep fake сохта шудааст, вақте ки метавонед видеои воқеиро бо тасвир ва овози ҳар як шахс, ки наворҳои аслии ӯ ҳастанд, эҷод кунед дар ихтиёри офарандагон аст. Вале ҳамзамон бо фановариҳои эҷоди моҷи ҷаълӣ равишҳои низ барои муайян кардани онҳо дар ҳоли тавсеа аст, вебгоҳҳо, системомилҳо, барномаҳои барои шиносии аксҳо ва филмҳои пардозиишшуда бо муайян кардани манбаи аксҳо ва филмҳои асли, маҳал ва таърихи аксбардорӣ ва ҳамчунин манобҳои барои ташхиси сирқати адабӣ, дасткории матнҳо. Албатта, баъзе технологияҳо аз зидди қалбакӣ пеш мегузаранд, аммо донишмандони онҳо ва аз таҳаввулотии нав бохабар будан, қобилияти истифода бурдани онҳо салоҳияти ҳатмии як корманди муосири расона мебошад.

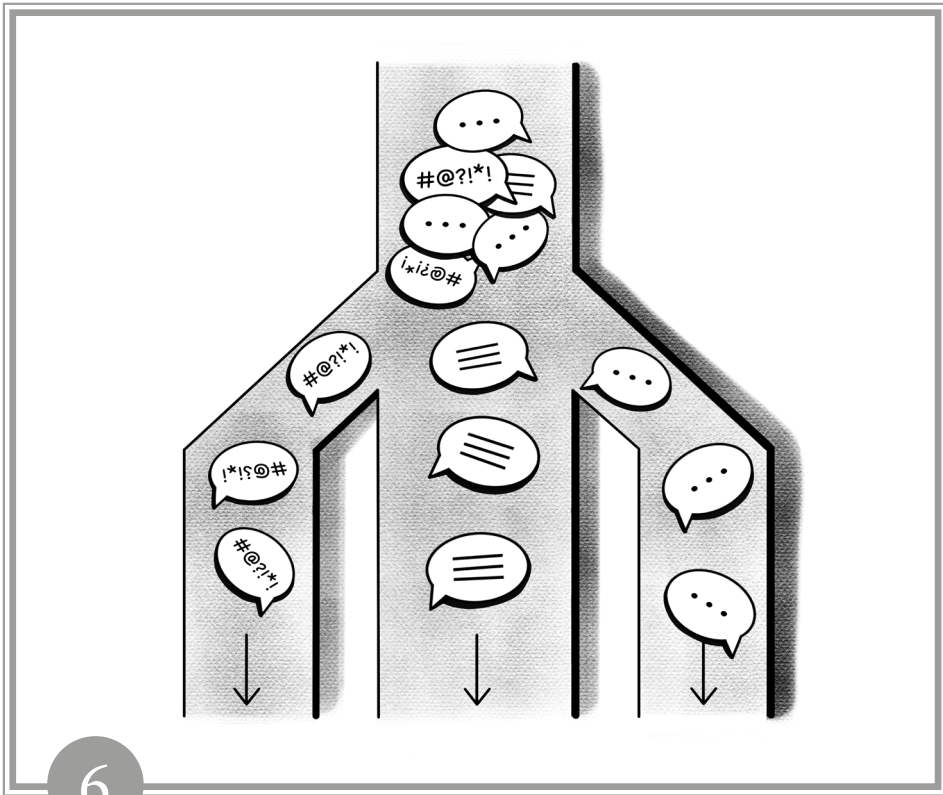
4.

Шабакаи иҷтимоии Амрико муҳтавои ВАО-и ҳукуматиро барои корбарон барои муайян кардани таблиғот ва ташвиқот аз ҷониби ҳукумат нишон медиҳад.

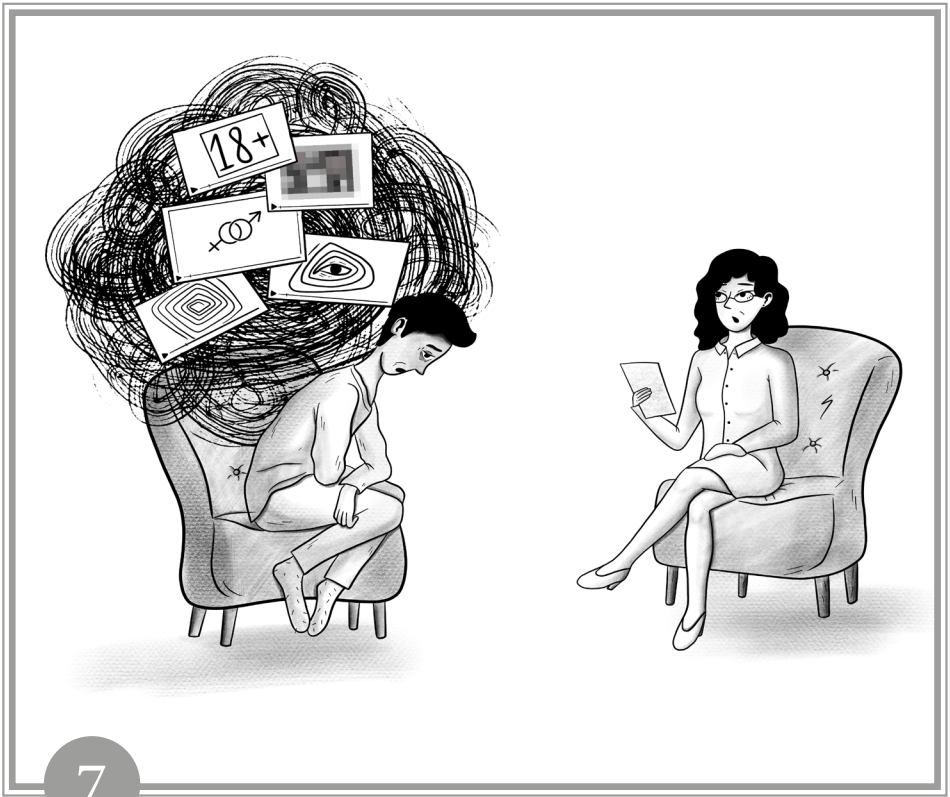
5.

Детективи роман нависандаи англис Агата Кристи соли 1939 дар Англия бо номи "Даҳ нигерҳои хурд" (англисӣ. Ten Niggers Little), дар Амрико, китоб пас аз як сол аллакай бо номи "Ва ҳеҷ кас набуд" (англисӣ And Then There Were None) чоп шудааст. Дар ИМА қарор кард, ки калимаи niggers дар фазои оммавӣ истифода набаранд.

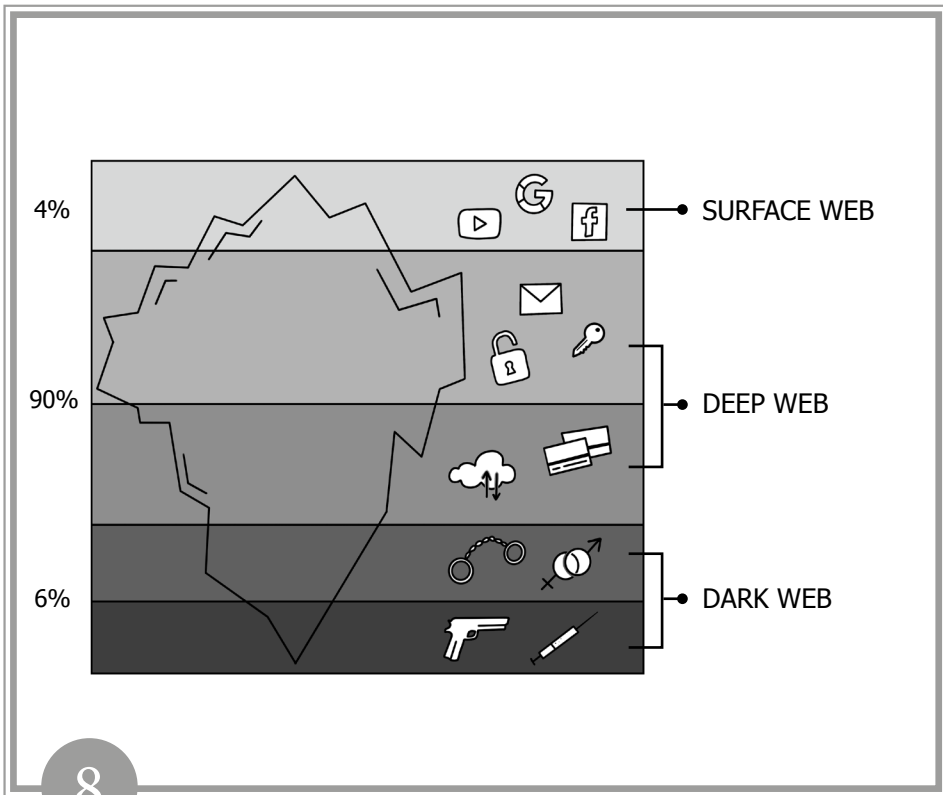
6.

Менечерони муҳтавои вебгоҳи «Нью Йорк таймс», ки дар бораи резонанс мавод дар бораи папи Франсиск огоҳӣ доштанд, барои корбарон чунин қоида чорӣ карданд: пеш аз шарҳ додан, шумо бояд аз санҷише гузаред, то дар натиҷа шарҳ ба риштаи муҳокимаи дилхоҳ дар сайт ворид шавад, зеро дар як қатор баҳсҳои ахлоқӣ, рақибон ҳеч гоҳ якдигарро намешунаванд ва баҳсҳои онҳо абадӣ ва ноумеданд.

7.

Модераторҳои шабакаҳои иҷтимоӣ бисёр стрессҳои марбут ба корро аз сар мегузаронанд. Барои мисол, модератори YouTube, пас аз 3 моҳи кор оид ба тамошо ва намоиши муҳтавои мамнӯъ, ба психологҳо бо вайроншавӣ муроҷиат намуда, шикоят мекунанд, ки маводи акс ва видео ба онҳо осеби шадиди равонӣ расонидааст. Баъзеҳо тоқат накарда, мераванд ва пас аз барканор шуданашон муддати дароз стрессро аз сар мегузаронанд.

8.

Интернет аз 5 сатҳ иборат аст:

- 1) Сатҳи якум Surface Web номида мешавад. Ин сатҳест, ки танҳо 4% тамоми интернетро ташкил медиҳад. Ин интерনে мебошад, ки ҳамаи мо ҳар рӯз истифода мебарем: шабакаҳои иҷтимоӣ, системаҳои ҷустуҷӯи маъруф, хабарҳо, блогҳо, кинотеатрҳои онлайн.
- 2) Сатҳи дуюми Интернет муҳтавои таваҷҷӯҳест, ки аз ҷониби корбарони оддӣ баста шудааст.
- 3) Сатҳи сеюм вебгоҳҳои манъшудаи ташкилотҳои мебошанд, ки фаъолияти ғайриқонуни доранд.
- 4) Сатҳи чорум ва панҷум DarkNet мебошанд. Муҳтаво (контент) берун аз зеҳни инсон, озмоишҳои инсон ва ғайра.

9.

Telegram соли 2018 таҳти сарпарастии мубориза бо терроризм баста шуд. Аз он вақт инҷониб, мессенҷер василаҳои иловагии муҳофизат ва усулҳои ошкор ва нест кардани ҳама гуна таблиғоти экстремистӣ ва инчунин механизмҳои пешгирии ҳамлаҳои террористиро дар саросари ҷаҳон бидуни қурбонӣ кардани махфияти корбарон илова кардааст. Соҳиби мессенҷер Павел Дуров қайд мекунад: “Таҷрибаи мо дар даҳсолаи кишварҳо дар 6 соли охир нишон медиҳад, ки мубориза бо терроризм ва ҳуқуқи даҳлатнопазирии мукотибаи шахсӣ якдигарро истисно намекунад. Умедворам, ки бо дарназардошти таҷрибаи ҷаҳонӣ ва хусусиятҳои технологияҳои муосир ба қонунгузори Русия дар якҷоягии ин ду вазифа қўмак хоҳад кард”.

Д

ДУРАХШ — усули таъсиси бозгашти зуд ва сохторӣ. Ин усул инчунин барои беҳтар кардани муоширати байнишахсӣ истифода мешавад, ки дар он ҳама озодона фикри худро баён мекунанд. Изҳороти донишҷӯёнро ҳангоми муҳокима на дигар донишҷӯён ва на муаллим шарҳ медиҳанд. Омӯзгор метавонад ба донишҷӯён барои фикру мулоҳизаҳо ва ташреҳояшон ташаккур гӯяд.

М

МУҲОКИМА — методи таълимест, ки ба мубодилаи ошкоро ва озодонаи афкор оид ба проблемаи мушаххас асос ёфтааст. Изҳороти донишҷӯён метавонанд ҳам фикри онҳоро инъикос кунанд ва ҳам ба ақидаи дигарон асос ёбанд. Муҳокима метавонад чуфт, дар гурӯҳи хурд ё бо иштироки тамоми гурӯҳ гузаронида шавад.

К

КАЗУС (ҲОЛАТ, ҲОДИСА) — намунаи таълимӣ ё ҳаёти, ҳодисае, ки таҳлили он ба шумо имкон медиҳад, ки ба маҷмӯаҳо бирасед, ки боиси ҳалли масъала мешаванд. Яке аз шаклҳои муносибат бо казус - усули дилеммаи ахлоқӣ мебошад. Дилеммаи пешниҳодшуда барои ҳалли он бояд якчанд талаботро қонеъ кунад:

- дар мундариҷа дастрас бошанд;
- ба масъалаҳои воқеан муҳими ахлоқӣ даст зада тавонанд;

— ҳам қарори қонунӣ ва ҳам маънавӣ дошта бошанд.

КЕЙС (ҚАЗИЯ) — омӯзиши ҳолатӣ дар шакли тавсифи вазъияти воқеӣ (ҳодиса). Он ба донишҷӯён имкон медиҳад, ки амалияи омӯзиширо бо воқеияти иҷтимоӣ пайванданд. Кейс инчунин имкон медиҳад, ки мувоҳида камтар абстракт карда шавад - бо дохил кардани мавзӯҳои баҳсталаб ба барномаи таълимӣ.

Л

ЛЕКСИЯ БО МУАРРИФӢ — усуле, ки донишҷӯёнро бо мафҳумҳои асосӣ, истилоҳҳои ба лексия дохилшаванда, ки бо контекст - равандҳо ва тамоюлҳои ҷорӣ соҳаи расона алоқаманд аст, шинос менамояд.

П

ПУРСИШИ ДАҚИҚАҲО — усули таъсиси бозгашти зуд ва сохторӣ. Дар охири машғулият, ба донишҷӯён варақаҳои пешакӣ омодашуда бо се савол тақсим карда мешаванд, ки ба ҳар яке онҳо бояд дар давоми як дақиқа (беном) ҷавоб диҳанд:

- Имрӯз шумо дар машғулият кадом маълумоти муҳим (ё "Чӣ муҳим аст ...") -ро гирифтед?
- Имрӯз шумо кадом чизҳои муҳимро омӯхтед? (Шумо имрӯз дар машғулият кадом маҳорати муҳимро омӯхтед?)

— Шумо умуман чиро нафаҳмидед?

Дар аксари ҳолатҳо, донишчӯён барои навиштани ҷавоб тақрибан 5 дақиқа вақтро талаб мекунанд.

К

КОР ДАР ГУРҶҲИ ХУРД — яке аз усулҳои муҳими интерактиви таълим мебошад. Пеш аз оғози кор, муаллим хонандагонро ба яке аз роҳҳо ба гурӯҳҳои хурд муттаҳид мекунад: бозии гармшавӣ, ҳисобкунии кӯдакон, ҳисобкунии "якум-дуоюм", мувофиқи ранг ё фасли дӯстдошташон ва ғ.). Кори гурӯҳӣ ба таҳияи ҳалли дастаҷамъонаи мушкилоти мураккаби таълимӣ ё ҳаётии равона шудааст. Гурӯҳ натиҷаҳои корро дар шакли овоз ба тамоми аудитория пешниҳод менамояд (презентатсия). Вақти барои кор дар гурӯҳҳои хурд ҷудошуда аз мураккабии масъала ё масъалаи ҳалшаванда вобаста аст ва 10-30 дақиқаро ташкил медиҳад.

КОР БО МАНБАҶҲОИ ИТТИЛООТӢ / КОР БО МАТН БО УСУЛИ PQ4R — усули интерактиви таълим аст, ки дар марҳилаи интиқоли дониши нав ва азхудкунии он ҳам барои ташкили кори инфиродӣ ва ҳам барои кор дар гурӯҳҳои хурд истифода мешавад. Номии усул бо ҳарфҳои калон, ки қадамҳои инфиродии истифодаи онро нишон медиҳанд, рамзгузори карда мешавад.

P (preview/пешнамоиш): донишчӯён чашмхояшонро ба сарлавҳаҳо, матн, тасвирҳо медавананд.

Q (question/саволҳо) - донишчӯён саволҳоро барои унвон, матн, тасвир ташкил медиҳанд.

R (read/хондан) - ҳар як донишчӯ матнро бодидқат ба худ меҳонад ва мекушад, ки ба саволҳо ҷавоб диҳад. Порчаҳои муҳим дар матн дар шакли ибораҳои калидии мувофиқ ишора ва сабт карда мешаванд.

R (reflect/инъикос) - донишчӯён мекушанд асосатсияҳоро барои консепсияҳо ё мисолҳои асосӣ пайдо кунанд, мушкилот ё манфиатҳои истифодаи маълумоти дар матн мавҷудбударо инъикос кунанд, саволҳо диҳанд; оё мундариҷаи матн бо унвон мутобиқат мекунад, оё принципҳои ахлоқии журналистика вайрон карда намешаванд, оё ҳуқуқҳои инсон риоя мешаванд ва ғайра.

R (recite/хонед) - ҳар як донишчӯ қайдҳои кӯтоҳ қайд мекунад ё мазмуни асосии маводи омӯхташударо графикӣ пешниҳод мекунад ва онро бо дигарон муҳокима мекунад ё ёддоштҳои худро бо овози баланд меҳонад.

R (review/хулоса) - дар ин марҳилаи кор бо манбаҳои иттилоотӣ, донишчӯ хулоса мебарорад.

А

Алоқаи бархӯрд — пешниҳоди маълумот ба шахси дигар (ё гурӯҳ) дар бораи он, ки чӣ гуна амалҳои онҳо дарк карда мешаванд, онҳо ба одамони дигар чӣ гуна таъсир мерасонанд, вазъият дар маҷмӯъ. Алоқаи бархӯрд дар омӯзиш ба шумо имкон медиҳад, ки ба иштирокчиёни омӯзиш таъсир расонед, онҳоро ташвиқ кунед, ки фикрҳо, ҳиссиёт, ҳиссиёт, амалҳои худро таҳлил кунанд. Алоқаи бархӯрд бояд дуруст, хушмуомила, боадабона бошад.

Дар ин курс ду усул пешниҳод карда мешавад, ки аз донишҷӯён фикру мулоҳизаҳои зуд гиранд: "Пурсиши дақиқаҳо" ва "Дурахш".

ВАРАҚАИ АРЗИШ — усуле, ба шумо имкон медиҳад, ки пешрафти азхудкунии маводро дақиқ муайян кунед: баҳогузори дар оғози машғулиятҳо - сатҳи дониш дар мавзӯи донишҷӯён чӣ гуна аст, пас аз машғулият - чӣ гуна донишҷӯён донишҳои андӯхтаро аз худ карданд, баҳогузори карданд ҳифз ва фаҳмиши истилоҳот ва мафҳумҳои асосӣ. Арзёби инчунин метавонад дар мобайни машғулият гузаронида шавад, то сатҳи омӯзиш дар давраи омӯзиш муайян карда шавад.

К

КОРИ МУСТАҚИЛОНА ДАР ДАВРАИ БАЙНИ МАШҒУЛИЯТҲО — ин усул ба донишҷӯён имкон медиҳад, ки вақти кор бо мавзӯи машғулиятро зиёд кунанд, иттилооти заруриро дар маҳазҳои гуногун ҷустуҷӯ кунанд (ӯ метавонад рӯйхатеро барои омӯзиш диҳад), маълумоти бештар оиди мавзӯъ, шиносӣ бо доираи мавқеъҳои гуногун, ақидаҳо дар бораи мавзӯи омӯхташаванда гиранд.

